

GÂND ROMÂNESC

No. 3-4

ANUL I

IULIE-AUGUST

1933

FILOSOFIA TIMPULUI PIERDUT

Din întreg domeniul existenței, fie lucruri sau vietăți, numai omul pierde timp. Nici pietrele, nici plantele, nici dobitoacele și nici Dumnezeu. Ce semnificație are faptul acesta? Cari sunt cauzele și cari sunt consecințele lui? Iată problema pe care vrem să o dezbătem.

1.

Omul este o existență care pierde timp. Să încercuim faptul și să-i desprindem apoi semnificația. Pietrele își macină existența după orânduiri mecanice, fără să ia parte cu nimic la desfășurarea întâmplării care le creiază sau le nimicește. Piatra aparține unei lumi streine de viață, deci nu-și trăește soarta și nu și-o cunoaște. În domeniul naturii moarte, aceleași împrejurări poartă după ele aceleași întâmplări, cu tărie de lege. Departe de conștiință și de libertate, departe de prezentarea unică și personală în lume. Vietățile adaogă față de lumea pietrelor dimensiuni existențiale de nouă înfățișare a lumii. În lumina timpului, cumulația se schimbă aici în evoluție (Driesch). Viața nu se construiește ca munții, prin îngrămădiri de materiale neintrețasute. Ca înfățișări de masă, natura moartă se oprește la agregate, viața stăpânește, mai departe, organisme. Agregatul se desface și se pierde în ființa părților cari îl compun, realitatea lui e aditivă. Organismul schimbă starea părților, absorbindu-le într'un cuprins de totalitate. Ruptă în zece, piatra rămâne tot piatră, împărțirea în lumea ei nu însemnează schimbare de esență. Trecută prin aceeași operație, vietatea își pierde viața, adică tocmai ceea ce o face să fie vietate. Conștiința nu licărește însă nici în natura vie, din pricina aceasta nici existența personală nu se cunoaște. Individizii se disolvă în realitatea speciei, față de care nu au nici puțința răscoalei, nici puntea depășirii. Specia este cercul fără de ieșire al vieții.

Atât față de natura moartă, cât și față de natura vie, omul se situiază ca o lume cu totul aparte, lumea existenței de sine. Cu aceste începuturi se deschid căile unei noi și nebănuite manifestări de viață:

activitatea spiritului, cultura. Prin conștiința de sine, prin voință și spirit, omul se desprinde de lumea care îl înconjoară și se opune ei ca o perspectivă de realizări unice și individuale. În lumea aceasta nouă, omul nu mai repetă svârcolirile speciei, nu se mai lasă ispitit ori stăpânit din afară, ci caută să se înfăptuiască pe sine, în expresii personale. Creator de cultură, omul lasă la o parte cumulațiile, depășește evoluția și plăsmuește istoria. Omul este singura realitate cu istorie.

Pe de altă parte, Dumnezeu e în afară de schimbare și deci dincolo de timp.

Să urmărim în cumulație, evoluție și istorie momentul în care devine cu puțință ca existența să piardă timp.

De sigur că unde e mișcare și timpul e într'un fel de față — aceste două realități nu pot fi nici cum desmembrate, — dar ca cineva să poată pierde timp nu e de ajuns să se găsească în mișcare. Ceasornicul care întârzie nu-și pierde timpul său, cel mult ne face pe noi să ni-l pierdem. De aceea în ce privește cumulația și evoluția putem curma discuția prin câteva precizări, chiar dela început. Nu poate pierde timp cineva care n'are nimic de pierdut sau, cu alte cuvinte, cineva care n'are nimic de făcut. Nu se pierde timp decât în granițele unui act de voință. Natura moartă, oarbă și mecanică, nu cunoaște nimic din acesta. În existența ei schimbarea nu joacă nici un rol, pentru că nu se urmărește prin aceasta nimic. Întâmplările fără scop nu cunosc nevoia interioară a schimbării, nici valoarea timpului în sine. În același chip, nu poate pierde timp cineva care nu poate, în aceeași împrejurare, să-l câștige. Unde nu există decât o singură posibilitate, nu se poate vorbi nici de pierdere, nici de câștig, ci numai de necesitate nestrămutată. Pierderea timpului presupune libertatea de acțiune sau, cu un termen încărcat de prejudecăți, pe cale de eliminare din filosofie, liberul arbitru. De libertate nu se bucură nici natura vie. În lumea naturală totul se întâmplă așa după cum trebuie să se întâmple și cum nu e posibil altfel să se întâmple. Leibniz ar spune: cum mai bine nu s'ar putea să se întâmple, ceea ce nu este de loc același lucru. Determinismul natural nu știe ce înseamnă o socoteală proastă și nici cum să înșele la cântar. Despotul străvechi care bătea marea cu biciul, nu-și lovea de fapt decât propria sa imagine oglindită în apă. În natură tot ce se întâmplă e cuprins în cauze, mai dinainte, numai minunile ar putea să schimbe mersul lucrurilor. Poate că istoria ne desvăluie alte perspective.

Omul, datorită însușirilor sale caracteristice, voința și conștiința de sine, urmărește scopuri știute și se încercuește astfel într'o cauzalitate nouă față de cea eficientă, cauzalitatea finală. Înăfptuirea

scopurilor cere stăpânirea mijloacelor. Nici scopurile, nici mijloacele nu aparțin însă omului singur — ele se găsesc încorporate mai întotdeauna în lumea înconjurătoare: societate și cosmos. Prin aceasta timpul capătă o importanță singulară. Omul trebuie să-și potrivească activitatea proprie cu totalitatea împrejurărilor din afară.

Oamenii nu sunt liberi în sensul că pot să facă orice, libertatea umană suferă nenumărate îngrădiri. Suntem liberi atât cât corespunde din noi ceva în afară. Cu alte cuvinte: libertatea umană e prinsă în realitatea polară a virtualităților noastre interioare și a posibilităților obiective exterioare. Virtualitatea indică posibilități lăuntrice. Un automobil aleargă cu 100 km. pe oră, un om poate cu mult mai puțin — diferența provine din cauze interioare, pentru că în lume există posibilitatea unei viteze de 100 km. pe oră, dovadă viteza automobilului. Se întâmplă peopotrivă fenomenul invers, virtualităților să nu corespundă nimic în afară. Cei dinainte de Christos puteau, ca aptitudini, să devină aviatori, dar vremea lor nu cunoștea avionul — sau omul poate să descopere mijlocul de a schimba fierul în aur, dar dacă posibilitatea aceasta pe lume nu există, virtualitatea lui rămâne neactualizată. Din această nepotrivire a virtualităților omenești cu posibilitățile obiective, naște pentru om problema timpului. Omul nu poate să se realizeze pe sine oricând, schimbările din afară cari decurg într'un ritm independent de el, îi întind mereu alte și alte posibilități, unele mediocre pentru planurile sale, altele strălucite. Lumea înconjurătoare cu desfășurarea ei în timp, aduce din când în când, pentru finalitatea omenească, concursuri fericite de împrejurări: șanse.

Timpul ca problemă de câștig și pierdere nu se pune prin urmare decât acolo unde se desfășoară o activitate conștientă, unde se urmărește realizări de scopuri, în marginea unor posibilități obiective. De aceea numai omului îi e dat să piardă timp, să piardă ocazii cari i-ar fi putut îndruma altfel viața, numai el poate pierde șanse pentru că numai lui i se îmbie șanse. Dar de ce a pierde șanse înseamnă același lucru cu a pierde timp? Răspunsul la această întrebare nu-l putem dobândi decât din cercetarea legăturilor dintre timp și existență.

2.

Timpul nu este o categorie universală și necesară a cunoașterii, cum susține Kant, ci un element real care intră în chipuri variate în compunerea diferitelor genuri de existență. Încă o afirmație care trebuie sprijinită cu analiza câtorva fapte. În cele trei forme de schimbare pe cari le-am amintit întâlnim nenumărate exemple de le-

gături deosebite între timp și existență. În cumulație lucrurile nu-și schimbă natura lor străveche, pietrele din munți nu sunt de altă esență decât cele de pe drumuri. În domeniul naturii moarte timpul e de față în mișcare, îl surprindem în deplasări, dar nu atinge existența însăși. În decurs de milenii materia se transformă, ia înfățișeri de tot felul, dar nu-și schimbă constituția. „Nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă” — pare încă o formulă nesdruncinată a științelor fizice. Natura se desfășoară în timp, dar timpul nu-i atinge esența — timpul și natura nu fac realitate împreună. Sub altă perspectivă s'ar putea afirma și contrarul, noi urmărim însă schimbările de esență.

În evoluție timpul intră ca un element component, care condiționează constitutiv însăși desfășurarea ei, dar după un tipar mai dinainte statornicit. Nu există plantă sau animal care să nu fie legat de o perioadă de timp, perioadă în care să se poată realiza pe deplin. Numai aceasta e de natură existențială. Fiecare specie reclamă pentru dezvoltarea sa completă un anumit timp și fiecare dăinuiește altă perioadă de timp. Unui pui de găină îi trebuie mai puțin timp ca să devină găină, decât unui mânz ca să devină cal, iar pisicile trăesc mult mai puțin decât elefanții. Un bob de grâu poate fi păstrat un an sau doi sau mai mulți — perioada aceasta e fără însemnătate pentru existența sa —, însemnătate are numai timpul în care crește spic de grâu și dă ființă altor semințe. Perioada aceasta e străbătută peopotrivă de boabele vechi ca și de cele noi — aici timpul afectează chiar esența lucrului. O altă caracteristică a legăturii dintre timp și viață o constituie ireversibilitatea. Tot ce e viață se leagă de vârstă, tinerețea precede maturitatea, aceasta sfârșește cu bătrânețea. Natura moartă cunoaște și ea fenomenul ireversibilității, de pildă entropia, dar fără valoarea universalității. Viața nu străbate niciodată căi inverse, pentru ea ceea ce a fost nu se mai poate distruge pentrucă i-a lăsat urme chiar în felul său de a fi. Totuși timpul nu-i devine niciodată o problemă, pentrucă viața în genere se petrece fără conștiință și fără libertate. Apariția unei probleme se leagă de calcul și de șansă.

În existența omului, timpul are o însemnătate cu totul aparte din cauza conștiinței și a voinței oarecum libere. Omul străbate o perioadă de viață ca și animalele, dar pe deasupra își dă seama limpede de faptul acesta. Omul se naște și moare ca orice fenomen de viață, dar ca o trăsătură singulară, el trăește anticipat întâmplarea morții. Omul trăește cu simțământul tragic al relativității sale, e frământat de neliniști metafizice, cunoaște spaima în fața neantului (Heidegger). Conștiința morții dă cu totul altă așezare timpului în

viața omului. Fiecare clipă ne duce spre moarte, încât dacă vrem să realizăm ceva în cuprinsul vieții, trebuie să ne străduim să prindem timpul trebuincios. Conștiința morții duce la goana după timp, viața își caută timpul în care să se construiască pe deplin. Dacă omul ar muri fără să știe, ar face ca și cum timpul n'ar avea sfârșit, dacă n'ar muri niciodată, de asemenea timpul ar avea o însemnătate de a doua mână, un act nesăvârșit astăzi poate fi lăsat pe mâine sau pentru mii de ani. Conștiința morții ridică, pentru om, timpul la rang de problemă: omul în granițele sorocului de neînălțurat poate să câștige sau poate să piardă o perioadă de timp, să străbată adică în intensitate ceea ce îi este închis cu desăvârșire ca durată. Gândul morții intensifică ritmul vieții. Animalele săvârșesc cu regularitate aceleași acte în același ritm de viață, pentru că nu-și dau seama nici de ființa lor, nici de moartea care le pândește. Prin conștiința de sine omul s'a câștigat mai întâi pe sine și s'a singularizat din cuprinsul speciei, își aparține și-și devine sieși o problemă. Omul își revine în propriile sale mâini și trebuie să-și poarte singur în bună știință de grijă. Soarta omului devine individuală. Timpul în care poate să-și determine soarta este un timp măsurat. Cum nu poate înrăuri timpul, nu-i rămâne decât un singur drum: întrebuițarea cu chibzuință a timpului. Timpul pierdut este timpul neîntrebuițat, nu timpul petrecut pur și simplu. În privința aceasta e interesant de notat că limba românească, instrumentul unei mentalități agrare, și-a făurit un termen propriu pentru a indica pierderea vremii: termenul de pierde-vară. Prin conștiință, între om și timp apar legături indisolubile, de natură existențială. Animalele trăesc în perioade și împrejurări egale, vieți apropiate; oamenii se diferențiază la *infiniit*, după cum au știut să mânuiască timpul, pentru ei timpul însemnează economie de viață — unii agonisesc, alții fac risipă. Pentru om timpul însemnează existență.

O analiză mai amănunțită ne desvăluie câteva aspecte de adâncime. Omul reprezintă un fel de a fi cu totul particular — este singura existență de natură etică. Toate realitățile sunt ceea ce sunt; numai omul oscilează între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie. Omul nu este cu necesitate om, el poate fi peopotrivă neom. În terminologie metafizică: omul este singura realitate care nu-și stăpânește cu necesitate esența. Omul indică numai o cale spre ceea ce ar trebui să fie, esența sa e așezată la sfârșit, nu la început. Existența lui e o goană după propria sa esență, o străduință de realizare după imperativele unui ideal. De aceea timpul întrebuițat în altă direcție sau pur și simplu lăsat fără întrebuițare, pentru om este un timp pierdut, nu numai pentru socoteala vieții sau pentru economia acțiunii,

ci existențial din plin, adică: ontologic. Omul nu este om prin naștere, el trebuie să se trudească să devină. Timpul întrebuițat lăaturalnic este un timp pierdut nu numai pentru om ca profesionist sau pentru om ca misionar, ci pentru om ca om, pentru om ca existență.

Omul realizat este singura existență care se poate degrada ontologic, care are puțința devoluției în locul evoluției, poate adică din om să devină neom. Pentrucă existența lui ca atare nu e carnală — *homo naturalis* e un simplu suport, — omul propriu zis e o existență spirituală, o existență clădită prin urmare pe valori și ancorată în ideal. Viața omenească este o realitate cu sens și anume o realitate cu semnificație ideală. În termenii lui Nietzsche omul este o trecere sau o punte spre supra-om, o trecere dela ce este spre ce ar trebui să fie, spre formele desăvârșite ale sale. Supra-omul nu poate fi decât omul în dezvoltare maximă și optimă, omul dezvoltat pe linia idealului etic.

Consecințele pentru poziția omului în cosmos și orientarea lui în viață sunt multe și însemnate.

3.

Omul se simte pierdut în lume, decăzut, părăsit, uitat, nesocotit. Simțământul acesta nu e de loc întâmplător, prezența lui e de natură esențială. De aici problema atât de arzătoare a salvării. Mântuirea revine de drept religiei, filosofia trebuie să recunoască din partea ei că fără Dumnezeu nu există salvare adevărată, întreg universul n'ar fi de altfel decât o aventură ontologică. Ce ne interesează pe noi e importanța timpului în mântuire. Dacă aceasta există, nu toți oamenii se mântuiesc peopotrivă, salvarea nu schimbă esența, ci înlătură numai pieirea. Numai cine e om se salvează ca om, toți ceilalți rămân deapururi neoameni. Timpul pe care îl avem în viață nu ne indică o simplă trecere, ci termenul în care avem puțința salvării, termenul de pregătire în vederea vieții de apoi. Mai ales învățătura creștină nu e de loc lipsită de profunzimi, nici în privința aceasta.

Omul se rupe în două, realitate carnală și spirituală, fără puțința contopirii într'o unitate. Omul nu este o realitate psiho-fizică, ci o realitate fizică și alta psihică. Prin spiritualitate, omul își desbină propria sa ființă cu simțământul tragic al participației la esențe profund diferite: lutul pieritor și spiritul veșnic. În starea aceasta trupul ne apare ca o temniță, ispitele lui ca un blestem, iar spiritul ca o indicație spre lumi superioare. În chip firesc, omul refuză tem-

nița și se străduiește să apuce calea înălțimilor morale. Timpul joacă și aici un rol decisiv; ne gândim la termenul nehotărît al morții. Dacă omul ar ști când se sfârșește, împărțirea timpului, deși necesară, ar fi mai simplă și mai puțin gravă — așa însă omul trebuie să fie gata oricând pentru călătoria cea mare, încât nici o clipă nu-i rămâne de pierdut. Drumul salvării nu cunoaște răgaz, nici rătăcirii, nici popasuri.

Să nu pierdem din vedere numărul imens al credincioșilor ca să ne dăm seama și de importanța reală, în orientarea vieții, a timpului în raport cu mântuirea.

În afară de credință, filosofia ne înfățișează legături tot atât de esențiale între om și timp. Faptele acestea n'ar trebui să fie nicicând pierdute din vedere, dat fiind că atât orientarea omului cât și orientarea popoarelor depinde de valorificarea timpului. Nu există misiune sau mesianism cari să nu fie legate indestructibil de timp. Iar fără misiune și mesianism, viața omenească rămâne împotmolită în animalitate. Avem de a face aici, în realitate, cu înseși căile chemării noastre spre desăvârșire.

Misiunea se leagă din patru părți de realitatea-timp: prin obiect, subiect, act și prin condițiile de realizare. Toate acestea sunt temporale. Obiectul, pentru că individul nu-și făurește misiunea singur, ea apare în istorie după nevoile momentului, individul o ia numai asupra sa spre împlinire. Napoleon nu putea să aibă misiunea istorică a lui Iuliu Caesar pentru că aparținea altui popor și altor împrejurări istorice. Subiectul e legat în misiune îndoit de timp, odată prin relativitatea vieții sale care îi fixează limitele, apoi prin concurența din partea celor cari iau asupra lor aceeași misiune; cel care vrea să izbutască trebuie să calculeze nu numai cu propria sa relativitate, ci și cu toți cei deopotrivă pe cari nu-i poate întrece decât prin intensificarea acțiunii, prin folosirea rațională a timpului. Actul de asemenea cere o perioadă de timp în săvârșire, de aceea omul trebuie să-și potrivească durata actului cu durata puterii sale de muncă; din nou nesocotirea timpului poate însemna o pierdere ireparabilă. În sfârșit, condițiile de realizare, exterioare, sunt prielnice în chip cu totul inegal, de aceea omul e nevoit să pândească momentul favorabil, ceeace am numit mai înainte șansă. Fenomenul șansă a fost observat încă de Aristot și legat pe drept cuvânt de o finalitate. Șansa, după el, e o cauză prin accident pentru că iese complet din prevederile omului. Dăm șanseii o semnificație mai largă și credem că tocmai prin neputința de a-i afla mai dinainte venirea, pânda e mai grea, momentul în sine unic, iar nevoia de a ne folosi neîntârziat de șanse, mai mare. Poate o singură dată în viață ni se oferă prilejul să rea-

lizăm o operă însemnată, dacă am scăpat ocazia, am pierdut pentru totdeauna posibilitatea de a ieși din mediocritatea existenței.

Profesorul Rădulescu-Motru observă just că atitudinea față de timp este o indicație serioasă asupra gradului de cultură al unui popor. Atâta cultură avem, câtă economie știm să facem cu timpul. Numai popoarele primitive sau cele întârziate fac risipă nesocotită de timp, la popoarele civilizate calcularea timpului face parte din însăși ființa lor. Și în toate timpurile oamenii de vocație au dovedit practic o vastă înțelegere a rolului pe care-l joacă timpul în viața omenirii. Iată cum nici politica, nici pedagogia nu trebuie să ignoreze problema timpului — educația insului și educația popoarelor trebuie să ne desvăluie de aproape valoarea timpului și să ne obișnuiască să trăim neîntrerupt fenomenul în toate întreprinderile vieții. În modul acesta nici filosofia timpului pierdut nu poate fi socotită cu ironie: timp pierdut cu filosofia. Sunt indicații aici cari ne dau mai multe învățăminte pentru viață decât înțelegerea jocului de bursă, de-o pildă.

Timpul pierdut ne apare în lumina filosofiei ca o existență ratată. Pentru om, în al cărui gen de a fi timpul intră ca un element component, nesocotirea timpului înseamnă nesocotirea vieții. Orientarea noastră în lume și viață, dacă vrea să țină seama de indicațiile realității, nu poate trece peste problema timpului. Teoria timpului pierdut reclamă în practică o severă disciplină a timpului, o chibzuință clipă cu clipă în mănuierea fiecărui moment care ne este dat. Timpul pierdut înseamnă o primejdie grea cu urmări iremediabile pentru existența umană, o adevărată primejdie ontologică. Timpul pierdut este o cale fără ocoluri înspre neant sau neființă. Nimicirea omului nu vine numai cu moartea fizică, ci cu fiecare clipă pierdută fără sens; moartea îi stinge viața trupească, timpul pierdut, viața spiritului, de fapt amândouă nu sunt decât forme ale morții. Pe linia timpului existența umană se sbate din răspuțeri între moarte și viață. Aici nu iese victorios decât cel care știe să lupte.

TRAIAN HERSENI.

TRĂDARE

(NUVELĂ FANTASTICĂ)

I.

— Nu-i o părere... Doar mă cunoști... Sunt un om sănătos, perfect sănătos, stăpân pe simțire și fără bâlbâieli în judecată... M'am năzuit totdeauna să fiu un spirit logic, condus de rațiune și nu de sentiment... Incapabil de exaltare, patimă sau reacredință, nu confecționez realitatea după interesul meu imediat... pot face parte dreaptă adevărului, din îmulzeala falselor mărturii ale închipuirii și mă tem ca de moarte, să anticipez o bănuială, necum o acuză nefundată... Deci calm, sigur pe mine și fără nici o ezitare, îți declar: nevastă-mea mă înșeală...

— Imposibil...

— Mă înșeală și m'a înșelat...

Prietenul meu, cu toată grozăvia spuselor, își păstra nesmintită ținuta. Profesiunea (era judecător) îl obișnuise cu stăpânirea de sine. Totuși, în expresia severă a feței, în atitudinea semeață a corpului, ca și în mișcarea sobră a gestului, se vedea acea tensiune nervoasă, caracteristică luptei.

— Patru ani, de când am descoperit mișelia... patru ani, de când sorb otrava zi de zi și clipă de clipă... patru ani, de când simt pierind fiecare părticică a sufletului meu... lipsuri, ce cu mare cheltuială de energie, le acopăr... Și încă aș fi destul de filosof, să-mi ascund nefericire, dacă trădarea ei n'ar izbi ca o palmă, chiar peste privirile opace ale celui mai mărginit cetățean...

— Cum asta?

— Copiii... Amândoi copiii nu sunt ai mei... Sunt copii din flori, produși ai adulterului... copiii celuiilalt...

— Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!...

Fu din parte-mi o izbucnire precipitată, dar sinceră. Imaginea femeii ofensate deslănțuise toate forțele sufletului meu întru apărarea ei.

— E o bănuială fără nici un temei, o josnică învinuire... cea mai josnică învinuire cu putință...

Revolta mea era legitimată. Deși atât de frumoasă, nevasta prietenului era deasupra oricărui prepus. Avea frumusețea rece și concentrată a statuilor, acea frumusețe sustrasă privirilor impure și inaccessibilă clevetelor și vorbelor. Nimeni de altfel, în orașul nostru, cu atâta limbuție înzestrat, nu îndrăznea s'o bănuiască. Nu făceam deci faptă de avocat al unei cauze dubioase, ci răspundeam unei porniri de cinste sufletească.

— Și totuși, mă 'nșeală!

— Cu cine?... explodeai.

Prietenul scăpă o mișcare neașteptată. Falca de jos, cu dinții desgoliți, prinse în margine subțire buza de sus, parcă s'o taie până la sânge. Rânjea răutăcios.

— Cu cine?... repetai, amenințător. Te rog, răspunde...

Și imediat îmi revenii. Dinții, adânc înfipti în buză, continuau să-mi vorbească muștește. Ce făceam?... Atâta pasiune din parte-mi, putea fi suspectă.

— Amantul ei nu locuște aci... răspunse el potolit.

— Dar unde?

— In Brazilia...

L-am privit năuc.

— Dragă, nu 'nțeleg nimic...

El îmi opri vorba cu un gest, se ridică dela birou și controlează pe rând, mai întâi salonul, apoi dormitorul, cele două odăi vecine.

— Mi s'a părut c'aud șgomot... făcu el, întorcându-se la loc. Vezi, iau toate precauțiunile necesare, căci n'aș vrea s'o jignesc de fel... Mă obligă la atari menajamente acel spirit filosofic de indulgență, care îmi arată, că un strict determinism îi conduce pasul vinovat... o adevărate fatalitate, aș putea spune, care îngrămădind piedici după piedici îndatoririlor ei de soție, o mână să se realizeze spiritual... De bună seamă, conștiința frumuseții i-a dat primul impuls, acea frumusețe, care nu se satisface decât prin spirit, care impune o continuă înobilare a instinctelor și simțurilor, până ce raporturile de forță, suflet-materie, se inversează, așa că fenomenul spiritual în loc să fie o traducere, o expresiune a materiei, ca la noi toți, își capătă o autonomie integrală și devine generator de fenomene materiale...

Incepusem să fiu neliniștit. Era pe înserate. În pofida siguranței lui geometrice, care rezolva totul rațional și logic, ceva nelămurit și mohorit, simțeam în juru-mi. Prin fereastra deschisă, întunericul prindea a pogori în val lent și imaterial ca cenușa unui suflet incine-

rat. Din mireasma uscată a stratului de flori, răscolită de stropitoare, transpira un duh deșert de viață, un duh de descompunere uscată a țărnei, ce se prăfuește. În depărtare, o trăsură. Sgomotul roților pe caldarâm venea parcă dintr'altă lume, dintr'o lume despărțită de a noastră prin liniște și întuneric.

— Cred că ești convins de perfecta funcționare a aparatului meu cerebral... altcum, ar fi inutil să purcedem la drum...

Aprobai cu un gest, care necesită o efortare.

— Pe amantul soției mele îl cheamă Leandro Correa d'Aliveiro... Acum patru ani, era atașat militar al Portugaliei în București... azi, e mare proprietar în Brazilia...

— Leandro Correa d'Aliveiro?... Atașat militar portughez?... Nu-l cunosc... pe aici n'a venit niciodată...

— De bună seamă... Și eu însumi o singură dată l-am întâlnit...

— O singură dată?...

— Da... La balul Crucii roșii din București...

— O!... Atunci, o aventură fără primejdie... făcui eu râzând, bucuros de a fi descoperit partea slabă a aventurii. Flirt... Capriciu...

— Ascultă-mă, fără să mă întrerupi... Urmărește strâns succesiunea evenimentelor și, cinstit, te rog, să tragi concluziunea obligatorie.

Felul său de vorbă mă indispunea. Cu pauze la sfârșitul frazelor și despicături între cuvinte, el cântărea ideea, ca pe un pepene, cu amândouă mâinile și cerceta parcă atunci, proprietatea cuvintelor cât și legitimitatea expresiei. Exasperant!... Și totul prea clar, prea transparent... S'ar fi cuvenit oarecare ezitare, o estompare, care să contureze vag bănuiala, o voalare a vocii... Dar el, nu! Deformația profesională îl cucerise definitiv omenescului. Prezumția siguranței se desprindea parcă și din ecurile vocii.

— Întâmplător, mă găseam la acel bal... Nevestei mele nu-i place dansul... Et pour cause... Temperament rece, egoistă în adevărata accepție a cuvântului... o avară a însușirilor sufletești... refuzând să dea... refuzând să primească... ea disprețuește dansul... Il disprețuește fără fățarnicie, fără snobism... dintr'o aristocratică tendință... care, nu știu, dacă i-a afinat sau i-a tocit simțurile... Il disprețuește tocmai pentru acea apropiere trupească și intimitate sufletească, în care ea percepe jignitoarea intenție de posedare...

În timp ce vorbea, eu, cu închipuirea, verificam portretul femeii. Așa era!... În înălțarea liniilor și formelor, ea absorbea parcă spațiul din jur și totodată îl fixa în planuri abrupte, curbe vânjoase și

drepte solide, sugerând la fiecă nouă atitudine, imobilitatea statuilor de zeițe. Și totuși, culorile îi erau vii, culorile vieții: părul roșu, ca ciuperca otrăvită, luminile ochilor verzi, schimbătoare ca tremurul plopilor în umbră, și carnea bogată în sânge, sub pielea subțire a buzelor. Orgoliul pe semne o fura lumii, ca să o dăruiască sieși în întregime.

— Lumină, muzică, frenezie... continua el. Balul realizase acea atmosferă triumfală și uluitoare, care învălue mintea și irită simțurile... Dar eu nu luam seama... Cu un coleg, discutam ultima mișcare în magistratură... discutam liniștit, cu obiectivitate, în pasul disciplinat al meseriei, fără să simt că un nou duh mă pătrunsese, și sub a lui putere, tot sufletu-mi era un ghem tremurător de țepi, ghimpi și ghiare prințatoare... Protecție, persecuție, legalitate... Într'un cuvânt, critica, după șablon, a avansărilor... Constatam nedreptăți, și consacram merite... Când deodată observ, că vorba-mi rămâne suspendată în aer... Suportul de gândire al convorbirii, prietenul meu îl îndreptase aiurea... Intorc privirea după privirea lui... și ce văd?...

— Ce-ai putut vedea?...

— Ceea ce nimeni nu poate cunoaște, afară de bărbatul înșelat... Nevastă-mea mă trăda...

— Veșnica și banala imputarea a romanțioșilor geloși... Gândul... intenția... Să fim serioși. Jocul gândurilor și al imaginilor, cine-l poate stăpâni?... După acest sistem, nu mai există femeie cinstită... Ce spun, femeie?... Nu mai există om cinstit...

— Am prins clipa în întregime... Era rotundă, ca universul... și fugară, de durată a unei scânteii...

— Ei vezi?... Ești obosit... Altcum, n'ai prefăce clipa în univers...

— Intreg balul părea un roi... și în mijloc, ei doi... contopiți...

— Contopiți?... E un fel de a vorbi...

— Contopiți... Ca hidrogenul și clorul, în acidul clorhidric... valență cu valență... Ca sufletul de om, cu sufletul de cal, în trupul centaurului...

— Ia seama... Ce Dumnezeu!... Mă ghionțești c'o formula chimică și mă sprijini în fumul unui mit...

El continuă cu tot seriosul:

— Nimeni nu cunoaște chipul inșilor, în clipa unică a amorului fecund... Trupul întreg e o oribilă schimă... Se vânjolește vieța să scape din cătușele materiei... Multe din însușirile omenești, atât

de recent dobândite, dispar... Alte tipare, diferite de cele anatomice, ies la iveală... Poți desluși atunci pe răbojul trupului, toate etapele evoluției... dela scîlipirea fosforescentă a atomului și până la umbra, ce premerge o formă nouă...

Vorbea încet, căsnit, în transă de ghicitor, la luptă întru dobândirea unor adevăruri căzute de aiurea, cu valurile proprii gândiri. Ochii săi mici de miop dispăruseră în orbite înapoia a două pămătuțuri de întuneric. Un val de umbră îi modela fața. Nu știu... se afunda în nopțe, sau se pierdea în însuși visul său. Dar sigur eram, că un duh sumbru îl izola de mine. Și asta, tocmai, nu voiam... să-l scap din prizele realului.

— Nu pot pricepe... făcui eu răstit. Vorbește pe înțeles...

Glasul lui continua să se depărteze.

— Părea un tânăr cow boy, cu fața rasă și părul în plete negre, fâlfâitoare, ca o coamă... Corpul său era o armonie de linii și proporții... Mușchii bine conturați, pasul elastic... Pe sub frac, i se bănuia îndoitura șalelor, lungă și flexibilă. Avea acea ținută nobilă, suplă, îndrăzneță și fugoasă, cu care Dumnezeu a înzestrat ființa cea mai perfectă: calul... Privindu-l, fără să vreau mă gândeam la caii din frizele Partenonului... și am înțeles, pentru ce Pegas, părintele Centaurilor, a fost iubit de o pămănteană... Atât era de reală iluzia amăgitoare, că nu m'aș fi mirat să-i văd linia spatelui ondulând într'o elegantă curbă, către crupă și picioare, cu musculatura strânsă nervos, ca pe resorturi, alungindu-se cu grație, spre a se termina în copite... Era o înlănțuire de trupuri, perfectă... Nevastămea este o amazoană desăvârșită...

— Părerii... jocuri de imagini... Bănuieli de creier obosit... care de bunăseamă, au încetat, dansul odată sfârșit...

El păru că se trezește.

— Dansul odată sfârșit... Imediat!... Ascultă... Imediat, mi-am luat nevasta acasă... Nu mă sfiesc a-ți mărturisii... de teamă... Inutil, însă...

— Portughezul a îndrăsnit?...

— Și Portughezul a plecat în aceeași noapte, de-a-dreptul în Brazilia... Informațiunile mele sunt precise...

— Atunci?...

— Aci e toată drama întâmplării, pe care nimeni... nimeni, afară de tine, n'ar putea-o pricepe...

— Iți mulțumesc de încredere...

— Ești singurul om, care ridicându-te deasupra contingentelor materiei, acorzi primatul cuvenit, spiritului...

— Bineînțeles, în limitele bunului simț...

— Era un om frumos Portughezul... Înalt, svelt, fața ovală, fruntea largă și bombată, pielea brună, cu reflexe arginții, ochii negri, codați, foarte vii... Era un om frumos, deși avea nasul turtit, cu nările în vânt, buze groase și proeminente, iar pe umărul obrazului stâng, o pată roșie, cât o monedă de douăzeci de lei...

— Detaliu fără importanță...

— Ba nu!... Nu... Căci după aceste semne de identitate, puteam să-l recunosc oricând...

— Atunci, l-ai mai văzut?...

El clătină capul.

— De patru ani, îl aștept, îl caut, îl urmăresc... și nu pot da de el...

— Vezi?... Toată povestea ta cade în baltă...

Prietenul meu, într'un gest desesperat, își prinse între mâni tâmplele, parcă să-și strivească țeasta capului.

— Nici tu nu mă înțelegi...

Era atâta desnădejde în explozia lui, încât mă hotării să nu-l mai contrazic.

— Mă urmărea stăruitor chipul omului frumos, cu pata roșie pe umărul obrazului... și totuși, printr'o sfortare a voinței, reușii să-mi stăpânesc muncile bănuiei... Au venit apoi împrejurări de viață nouă... mutarea mea aci, sarcina nevastei-mele... când...

— Când?...

— S'a născut copilul...

Dădui din umeri:

— Ei, și?...

El se trase din nou în umbră. Vocea-i deveni și mai șoptită. Sfortarea toată a mărturisirii se irosea dincolo de grai.

— Apropiindu-mă de leagăn, să-mi văd odrasla, am rămas încremenit... Mă așteptam să găsesc o masă amorfă de carne roșie, cu ochii bulbucați și nasul cărn, căreia boneta și scutecul, să-i dea o aproximație umană... Și când colo... aflai un chip bine definit... îngeresc... Brun, cu reflexe arginții, părul negru, ochii mari, codați, foarte vii... nasul turtit, cu nările în vânt, buzele groase și proeminente... și o pată roșie, pe umărul obrazului stâng...

Făcu o pauză, parcă să-mi dea timp de reflexiune și apoi scoase capul către mine.

— Ai înțeles?...

Eram indispus. Utiliza o coincidență... dar o coincidență plictisitoare, căci într'adevăr copiii prietenului meu nu-i semănau. Amândoi erau bruni, cu reflexe arginții, aveau părul negru, nasul turtit,

cu nările în vânt, după expresia lui... și amândoi aveau pe umărul stâng al obrazului, semnul de identitate al celuilalt...

— Aceasta se cheamă trădare... continuă el. O unire, care nu utilizează forma trivială a adulterului... O concepție, în care spiritul celuilalt folosește drept simbol, trupul tău... Un act de iubire integrală... Iubirea!... Iată marea, iată unica putere!...

Făcu o pauză, să-mi mai dea puțin răgaz. Devenise din nou, omul rece și cumpănit dela începutul convorbirii noastre. Totuși, o nuanță de amărăciune îi adumbrea vocea.

— Fără sens îmi apar toate considerațiunile filosofice asupra iubirii... Dorință, frumusețe, ideal... interesul speței, interesul individului... concept biologic, moral, estetic... Nimic... nimic nu explică iubirea... Iubirea, prietene, depășește individul, speța, regnul. Ea răscolește cosmosul în întregime... Iubirea sfărâmă legea gravitației, a spațiului și a timpului... și'n opintelile ei, mișcă, pe axul său, însuși cerul...

II.

Tresării speriat...

Era târziu, când soneria telefonului sbârnâi... sbârnâi prelung, dureros, ciocănind mărunț, molecular parcă, fiecare tentacul întins din sufletu-mi desfășurat, ca un imens ochiu, în noapte...

La aparat, el.

— Vino imediat...

Am înțeles. Era în criză. De data asta, mă hotării să purced energic, tăios chiar; să curm o stare de agitație, care organizându-se, îl putea duce — fără indoială — la nebunie. Derobasem dela a mea datorie de adevărat prieten. Sprijin ar fi fost să-i fiu și prag solid, pe care el să-și întemeieze reacțiunea împotriva răului cotropitor. Și când colo, prostește eu mă lăsasem sedus de farmecul fantasticalului și întru câtva, chiar de plăcerea cumetriei.

De-i întâlneam copiii mână'n mână, mergând spre grădina publică, privirea mi se agăța fără voie de pata roșie, care mai mult decât părul negru, pielea brună cu reflexe arginții, dovedea puterea ascendenței celuilalt... De-i vedeam femeia, aceeași josnică pornire. Ii spionam colțul gurii, tremurul nărilor și pata pupilelor, parcă să descopăr în umbrele dosite, rămășițele păcatului... Și în răstimp, de el nu mă interesam, deși înțelegeam cât se cheltuește de mult spre a-și menține ținuta într'o demnă aparență. Azi eram însă hotărit! Aveam să termin cu ușurința mea mai întâi, și apoi cu tot seriosul, să mă aplic vindecării lui.

Mă aștepta în capul scării sub marchiza de sticlă, ca sub o apă-rătoare împotriva cerului prea înstelat, cu sufletul destrămat în nemărginire, împietrit parcă în lumina calcară a nopții.

— Am sosit... Pentru ce m'ai chemat?

Nemișcat, îmi răspunse:

— Vreau să-ți fac dovada spuselor mele...

— Foarte bine... făcui eu brutal, sgâlțându-l de braț. Dovada!... fiindcă-ți mărturisesc, nu mai sunt dispus să acord credit bănușii unui suflet bănuitor, și cu atât mai puțin, unui joc al fantaziei... Dovada!... Vreau o dovadă peremptorie... o dovadă, care să cadă sub judecata sigură a simțurilor mele treze, și nu una lucrată în laboratorul vrăjit al metafizicei, poeziei, sau ocultismului...

— Mai întâi, te rog, să mă ierți, că te-am deranjat la această oră... Era însă de lipsă...

— Nu-i nimic... Probele...

— Le vei avea...

— Ce sunt?... Scrisori?... Pagini de jurnal intim... Sau pur și simplu, o mărturisire?...

El deschise ușa, intră în hol și făcu lumină. Apoi, mă chemă.

— Vino înăuntru. Aci, putem vorbi în toată siguranța... Copiii dorm în odaie la ei... servitorii sunt departe, în subsol... iar nevastă-mea visează, în grădină...

Crezui că iar vrea să alunece pe alături.

— Dovezile... A fost vorba de dovezi...

— Așteaptă puțin... Mă duc să ți le aduc...

Și părăsi odaia.

Odată singur, începui a fi neliniștit. Primind probele, căzusem parcă din nou în greșeală... Dacă împotriva credulității lui, adulterul exista de fapt... și toată romantica lui poveste, ca și toate acele considerațiuni filosofice nu erau decât produsul unui suflet jignit, în desnădejdea apărării?... Altcum trebuia să procedez... mai învăluit, mai delicat... Iar dacă adulterul nu exista, cu atât mai mult nu aveam să insist, căci ce probe ar fi putut să mă convingă de temeinicia unei absurdități?... Sau poate prietenul meu trăia clipa, ce premerge nebunia?... Și deodată, gândul nebuniei căpătă chip aievea, ca într'o oglindă, căci în fața mea, se găsea el, fără să-mi fi dat seama, când și cum intrase, palid, desfăcut la față, cu ochii rățaciți... Putred părea în lumina alburie a becurilor electrice, în fiecare mână cu câte o glastră.

— Probele... băiguii eu.

El puse o floare pe masă și cu cealaltă veni spre mine.

— Ai aci o mandragoră... plantă cu puteri miraculoase... ce

poartă în măruntaiele ei, însușirile plastice ale tinei originare, capabilă fiind — Paracelse o susținea — să nască un homunculus... Oculțiștii o socotesc — și nu fără oarecare dreptate — ca un fel de cordon ombilical, ce leagă pe om de pământ... Înțelege pentru ce mi-a fost de lipsă... Ea e planta cea mai umană, care trăiește lângă om, care suferă și iubește alături, și prin el... Ea descopere crimele, ca și comorile ascunse...

— Părerii... părerii... părerii...

— Părerii?... Atunci privește...

Și-mi întinse glastra. Clopoțelii respirați ai plantei se repeziră în mine, parcă să mă înșface, ca niște ventuze. Instinctiv schițai un gest de apărare.

— Curaj!... Privește floarea...

Indemnului lui aducea a ironie. Ce Dumnezeu, mă temeam?... Mă lăsam pradă proastelor superstiții?..

Delicat, prinsei corola, ca pe o aripă de fluture. Floarea albă-verzuie, presărată cu un praf umed, răspândea, parcă filtrat prin mirosul amăruu al otrăvii, un parfum apropiat de esența umană. Deodată, privirea-mi căzu țintă înăuntrul clopoțelului floral. Pe una din petale, jos de tot, ascunsă privirilor, tremura o pată roșie, nu mai mare decât o gămălie de ac, ca și cum ar fi fost colorată de sânge...

Speriat, ridicai privirea. El asta aștepta.

— Ce zici?

Și față de nedumerirea mea, continuă:

— Toate florile... dar absolut toate... te rog examinează-le... poartă semnul lui... E mandragora, planta iubirii și a fecundității, plantă infailibilă, care mărturisește...

— Asta nu dovedește nimic... Ce știm noi din capriciile naturii... Cu atari mijloace forțate, o pată la întâmplare găsită pe frunzele unei flori, orice acord e posibil între subiectul ipotezei și predicatul experimentului...

El mă lăsă să debitez protestul, și fără o altă vorbă, părăsi din nou camera. Eu continuai pentru mine:

— Demonstrația lui nu satisface cerințele spiritului critic... Un fenomen natural trebuie numaidecât trecut prin mulele gândirii... altfel, interpretarea lui o ia rasna prin domeniul deșert de orice înțeles al ocultismului...

Și totuși acest exces de justificare mă indispucea. Ar fi trebuit să termin tăios. Dar, n'aveam curajul... Și nu-l aveam fiindcă-mi lipsea convingerea! Indoiala se furișase prin fisurile judecății. Logica se defectase... o simțeam lăbărțată. Adevărul copleșește mintea, ca

oceanul privirea, făcând-o să se îndoiască de a ei virtute. Una este conduita omului în existența sa obișnuită, când sancțiunea imediată a certitudinii adevărește fiecă faptă sau fiecă vorbă, și alta, atitudinea în fața necunoscutului imens, când îndoiala stăruie ca o crampă în pofida rațiunii și a bunului simț...

Deci, nu m'am mirat, când l-am văzut intrând, tot atât de misterios, tot atât de preocupat, cu o cușcă în mână, un coșuleț în cealaltă. Lăsă cușca jos și-mi întinse coșulețul.

— Iată aci, în acest cuib, sunt cinci pisoi noi născuți... Examinează-i...

Cunoșteam acum sistemul demonstrației lui.

— Ți-am arătat puterea biruitoare a iubirii asupra pământului, stăpânul vieții, și asupra plantei, dușmana de regn a animalului... Privește-o realizată acum în animal, pe deasupra vrerii ereditare a speței...

Intr'adevăr, fiecare pisoiu avea deasupra botului și înaintea urechii, mica pată roșie, fatidică...

— Sufletul ei, îmi explică el, s'a proiectat în spațiu, străbate țaria pietrelor, umple porii nisipului, vibrează printre fibrele ființelor, ca să primească îmbrățișarea cosmică a iubitului... Tot ce trăiește în preajma ei, ia parte la această iubire... Iată aci, doi șoricei...

Și ridică de jos cușca.

— Privește-i bine... Sunt albi imaculați... Ii vei lua cu tine... Ei îți vor adeveri spusele mele... Sunt albi imaculați... și totuși, puii lor vor avea pata roșie a aceluia... o vor avea, fiindcă au trăit și s'au iubit laolaltă cu ei doi... Căci încăodată, nici o putere din univers nu se poate opune iubirii... Iubirea răscolește, sfarmă și preschimbă... Iubirea poate transforma legea fixă în minune, și din trupul omului, scoate un înger sau un monstru... Și acum vino...

Mă minunam singur de a sa putere. Cu ce fapt de vrajă mă îmbrododise acest posedat al unei absurde credințe, de mă lăsam purtat, surd la puterea gândirii și mut la îndemnul vrerii, prin prăpăstioasele meleaguri ale nălucirii?... Unde erau planurile mele de răzvrătită noblețe? Dar mecanismul precis al spiritului critic și aptitudinea forte de a prinde atributul caracteristic din numeroasele însușiri ale unui fapt concret?...

Il urmam supus, prin salonul cu perdelele trase, rece și sinistru, în care scaunele înfășate în saci de pânză albă, apăreau ca blocuri de piatră într'un atelier de monumente funerarii. Pășeam, parcă la pândă, fără sgomot, în vârful picioarelor, cotind strâns pe dâra de umbră lăsată în urma-i. Când să ridice storul dela ușa balconului, i-am surprins privirea. Era de nerecunoscut! Ochii săi mici de miop,

galbeni, spălăciți, străluceau acum parcă în cristale aglomerate, de pirită. Incepui să mă strâng în mine, simțind cum se sbârcesc mușchii, se clatină oasele din încheieturi și clănțane dinții, când deodată, o pană de abur albicios, coborită, pe ușa balconului, parcă din calea laptelui, îmi desfășură sufletul, ca pe-o eșarfă în vânt.

— Privește... îmi arată el cerul.

Ne găseam în balcon. O teroare delicioasă puneă în tremur nisipul fin al emoției. Bolta grea de stele, ca un năvod plin, tras din apele nopții, părea că se strânge în jurul nostru. Clinchet de nestimate, umbre metafizice, coșmar, poezie...

— Urcă-ți privirea pe dunga vapoasă a căii lacteie... Dela orizont în sus, iată sagitarul, fugărit de Capricorn, cu arcu întins în scorpion, zdrobind sub copitele calului, coroana austraia... Mai încolo, șarpele, împrăștiindu-și veninul până'n inima Hidrei... Și în fine, deasupra lui, superbul Centaur... amantul planetei noastre, cel ce de dragul pământului, își reneagă originea celestă...

Vorba lui, caldă și convingătoare, vivifia și umaniza constelațiile, aruncând suflet și carne peste scheletele de diamante ale bolții. Făpturi mitologice, zei, zeițe... apoi, chipuri fantastice de ființe necunoscute păreau că vor porni, la a lui chemare, răscolind până'n alte ceruri, praful nebuloaselor siderale.

— Centaurul, continuă el, n'are ce căuta aici... Constelație australă, locul său e dincolo, în celălalt emisfer... Privindu-l amănunțit, vei înțelege însă, ce putere l-a ajutat să răstoarne bolta, pe osia ei... Iată-i trupul pintenog de cal, cu stele la copite și stele la glesne... Urmează linia frântă a șalelor, ca s'ajungi la cap... Acum, cercețează-i bine chipul...

Vocea-i se opri brusc și odată cu ea, și bătăile în pieptul meu, căci pe câmpul argintat, conturat în chip de om, o stea apăruse, o stea mată, rotundă și nefiresc de roșie, ca o pată de sânge.

— Și acum coboară-ți privirea... comandă el.

Jos în grădină, pe o bancă, visa ea, cu ochii spre cer... și freamătul gândurilor ei foloseau parcă irizările apei țâșnitoare în avuz și murmurul înaripat al zefirului, prin boschete.

— Acum să vezi minune... îmi șopti bărbatul.

Incepui să fiu îngrijat. Treaz eram, fără îndoială, dar ochii mei căpătaseră însușiri nouă, cu putere de a descoperi chipul tâlcurilor ascunse. Nu se vedea decât bustul femeii, înfășurat în eșarfă albă. Capul îi intrase în lumina siderală, iar restul trupului părea reținut în umbra pământului. Și cum priveam atent, această umbră începu să capete contur, să se înalțe și apoi să se miște îmbuieștră... Eșarfa albă se vedea mereu înainte, deschizând drum prin întuneric.

Era amazoana, ce pornea pe calul ei favorit, în bătaia nopții, sau o nouă făptură născută de dragul luminii de sus?... N'am putut ști! Un lucru sigur însă am văzut... Scăpărau scânteii sub copitele ferecate ale calului!...

III.

Intors acasă, după o lipsă de câteva luni, servitoarea, gura mahalalei, mă întâmpină la intrare găfâind, cu sufletul la buze.

— Știi... Doamna... nevasta prietenului Dumneavoastră... e pe moarte...

Apoi șoptit, în timp ce-mi lua valiza și pardesiul:

— A făcut... Doamne ferește!... un copil, jumătate om, jumătate cal... Bine că s'a prăpădit uriciunea!... A speriat-o pe semne, când era grea, un călăreț sbanghiu sau caii dela dric.

O privii aiurit și deodată fără să-mi dau seama, rupsei un răspuns absurd în aparență, dar logic în realitate.

— Șoriceii... șoriceii... Am lăsat la plecare, o pereche...

Femeia se trase puțin înapoi.

— Sunt bine... S'au înmulțit nevoie mare... Nu știu ce să mă fac cu ei...

— Adu-i încoa!... țipai eu. Adă-i numaidecât!...

În vorba-mi era atâta neobișnuită agitație, încât femeia bănuie pe semne, că durerea îmi sdruncinase ordinea judecății.

— Mai repede... mai repede...

Intr'adevăr, nebunia mă pândea parcă dinafară, să-mi prindă sufletul. Și nu voiam să cedez. Era în joc liniștea și sănătatea mea. Abia femeia intră, ținând în mână cușca de animale, că mă și repezii pe ușă afară. Nu vedeam înainte decât albe capete, pătate înaintea urechii, cu pete roșii...

Pe el îl găsii de vorbă cu dricarul.

— Ah, prietene, ce nenorocire!...

El concedie omul și începu să-mi povestească. Se căsnea să pară trist, dar un colț al gurii răsucit, ca un sfârc de mustață, îl făcea să rânjească.

— Spiritul, care concepe, poate și ucide...

Nu-și putu termina demonstrația, că servitoarea intră cu o carte de vizită în mână. Crezui, că încep condoleanțele. El își puse ochelarii, citi, ordonă să primească pe vizitator și apoi îmi întinse biletul. Am rămas incremenit. Pe cartea de vizită sta scris: Leandro Correa d'Aliveiro...

— A venit să-și vadă iubita moartă... rânji el.

Nu știu cum am avut intuiția desnodământului când a intrat străinul, și cum i-am deviat mâna, încât glonțul din revolver să treacă peste capul prietenului meu, în oglindă. Nu mi-a rămas în minte decât pata roșie din obraz, oglinda în țândări și amenințarea:

— Ticălosule, ți-ai ucis nevasta și acum vrei să-ți ucizi și copiii!..

A doua zi dimineața, servitoare îmi aduse vestea:

— Rău l-a smintit pe prietenul Dumneavoastră, nenorocirea!

Sleit de emoție, întrebai doar cu privirea. Ea îmi explică:

— Și-a înstrăinat copiii... A venit un domn din America... I-a luat și acum îi duce departe, peste mări și țări...

VICTOR PAPILIAN.

O DEFINIȚIE A FILOSOFIEI LA EMINESCU

În ms. Ac. Rom. nr. 2285, f. 183 v. se găsesc următoarele rânduri caracteristice asupra filosofiei, scrise de Eminescu în limba germană:

„Propriu zis filosofia nu este ceva absolut. Omul și-o croiește singur și și-o potrivește împrejurărilor. Ea este glasul sufletului care știe să ne mângâie în cele mai aspre situații ale vieții, fie chiar prin sofisme, în cari înțelegerea noastră însăși nu crede. Ea este viața, care vrea să ne facă să credem că aceasta are totuși un înțeles, chiar când n'ar avea nici unul. Există o filosofie a iubirii, una a sărăciei, una a disperării, — și pe lângă toate acestea mai are fiecare om o filosofie caracteristică proprie.

Relativism — relativism vizionar — aceasta este totul!”

p. conf. G. B. D.

SOMEȘUL MOTILOR...

Someșul este trist de multă vreme,
Apa lui ca un copil bolnav geme.
Valurile-i nu mai sunt curate,
— Someșule frate, cine te bate?

— Mă bat plutele ce vin în noapte
Și aduc din munți blesteme și șoapte,
Căci în munți nu mai este voe bună
De plâns s'a albit pe cer sfânta lună!

— Someșule, poate visezi de mare?
Durerea ta este că nu ești tare?
Ai vrea să ai și tu furtună în valuri,
Să spargi hotare și să lărgești maluri?

— Nu! Vreau să fiu numai apă curată,
Să am noapte cu stele picurată.
Dar în munți copiii să nu mai plângă
Când pleacă la cerșit pluta nătăngă...

EMIL ISAC.

SCRISOARE DELA AVRAM IANCUL

(INEDITĂ)

Se știe că Avram Iancul a făcut o mare eroare politică evitând, în 1852, întâlnirea cu împăratul, care-l căuta.

Ce n'ar fi putut obține el dela împărat, în acel an!

De ce l-a evitat pe împăratul?, ce s'a petrecut cu el, în el? nici astăzi nu este lămurit.

Scrisoarea (inedită) păstrată la Academie, în ms. 1060, filele 252—253, cuprinde ceva din istoria aceluia an 1852. De aceea o public exact, copiată de mine, revizuită și de d. Nicolăeasa, custode al secției manuscriselor academice.

Campeni 15 Augustu 852.

Frate Barnutiu!

Ambe scrisorile 'ti leamu primitu, daru si noi amu lucratu in sensu cum se vede dein aci alaturatele 5 darabe, a seselea darabu cu X insemnatu numa deacea tilu trimetu, ca se vedi ca in revolutiune in ce tonu se faceau dispusatiunile catra Tribuni, — acestu darabu sau invertitu si pe la Locurile mai Inalte, si mio datu occasiune ami face desfatate candu eramu mai intinsu in cugiete, daru despre aceasta acum tacu, fiinduca mane sosescu catanele pentru ca omeni nu vreu se se scrie Fiscu de proprietariu a mosiiloru loru — adi mane seva alege si aceasta.

Vei audi ca nu mamu infaciosatu inaintea Imperatoriului, daru nu multu te vei mira, deorece vei socoti ca vreu se dau fapteloru mele o curgere catu seva pute mai naturala.

Amu intielessu ca Imperatoriulu seva invoi ca la Tomna se ne infiintiamu Accademia.

Romani munteni trimissera o Deputatiune inaintea Imperatoriului statatoru dein trei surori (?) sub manuducerea lui Balintu ca se intimpine pe Imperatoriulu numa curundu dupace va porni dein Secarambu, si se arete ca Romani abia asteapta ca se vada pe Imperatoriulu in locul cellu necalcatu de Dusmanu, Iutiala cu care au ve-

nitu Imperatoriulu dein Secarambu la Campeni este de mare insemnatate, daru esirea Imperatoriului dein Campeni le si mai de mare.

Cu venirea Imperatoriului la Clusiu, Romani munteni se luptara cu Unguri ca care se fie mai aproape de Imperatu, si de vomu socoti ca colpozse¹⁾ de a Magnatiloru picara, ba uni magnati cadiura de pe cai deosu — Romani remasera invingatori.

in Munteni esti perbura drepturile murea dupa
ce in capura a serie in limba ungurea see, si in altele
asta e see totu romanu munteanu.

Imperatoriulu la organizarea roman.
loru Munteni si au mutat platulu cala
loru precum se vede dein Br.

ce sera mai alege de nu ar sa mai serie
pa auarta.

Lib. Sarator

Sanculuy

Nu putina luare de seama merita trecerea Romaniloru munteni prin mislocu Clusiuului, care sta deintron siru frumosu de calareti munteni si in fruntea loru se ducea unu vellu de giele²⁾ care cuprindea in sine steagu Imperatului, a cassei Domnitore si a Natiunei romane, assa mergandu prin mislocu Clusiuului. Lumea se luase dupa ei, iar in cea die dein Somesiu Falva pornira spre a intimpina pe Imperatu, si unu deintre ei cu vellulu cellu de giele se asedia langa mormantu lui Baternai care se vede dein drumu lierei, acestu calaretiu dupace

1) calpage.

2) vâl de jele.

desfasiura vellulu remansa sub o porta, fiindu ca steagu Natiunei se cuprindea in vellu, si aripile se slobodia in deosu, iaru dupa ce trecu sulta Imperateasca se dusa si si cuprinsa locu intre cealalti calareti.

Togma candu esi Imperatululu dein Clusiu esira si Romani dein Clusiu cu cuvintele „Se traeasca Imperatu Romaniloru Franciscu Josephu“ si bubuia tunurile, care se totu audia pana sosire la Lona.

De va interesseadia processu Munteniloru cu Aerariu pentru repunerea in drepturile celle mai dinainte si in libertatiile de acestu dreptu legate, cu care au traitu omenii in proprietatiile loru, ve scriu ca comissiunea au esitu, daru fiinduca era se curga in limba nemtiasca sau intreruptu, acum daru tiintamu se capaiamu comisiune se curga in limba romaneasca fiinduca pofteste natura processului, cei dreptu Romani munteni esi perdura drepturile numa dupa ce incepura a scrie in limba ungureasca, si in altele, asta o scie totu romanu munteanu.

Imperatoriulu la rugamintea romaniloru munteni siau mutatu planulu calatoriei precum se vede dein B.

Ce seva mai alege de noi vi sa mai scrie dupa aceasta.

Fiti sanatosi

(ss) Ianculu

* * *

Dintr'o notiță dela fila 253 v. reiese că scrisoarea fusese deschisă în 17 August 1852 de o comisie, cu iscăliții *Comissionsgliedern*, un *Oberst* (colonel) și un adj(unct) Moldovan, chiar în Câmpeni.

Pentru cunoașterea scrisului și iscăliturii lui Iancul, în 1852, dau aici și un facsimile.

G. BOGDAN-DUICA.

SUB SEMNUL IREPARABILULUI

MAGIE ȘI FATALITATE. Imi vine greu să-mi închipui bucuria oamenilor cu sensibilitate magică, a acestor oameni cari simt că pot totul, cărora nici o rezistență nu le pare prea mare și nici un obstacol insurmontabil. Magia presupune o astfel de comuniune cu viața, încât orice manifestare subiectivă este o expresie a pulsației totale a vieții. Este în ea toată plenitudinea integrării în fluxul vieții, toată exuberanța activării în sensul și direcția imanentă a acestei vieți. Sensibilitatea magică nu poate duce decât la bucurie, deoarece pentru ea nu există iremediabilul, ireductibilul și fatalul, ca elemente din structura interioară a existenței. A simți că poți totul, că absolutul e în mâna ta, că exuberanța ta este exuberanța acestei lumi, că ritmul universal palpită în tine frenetic și intens, că tu ești lumea, că existența nu e conceptibilă decât în măsura în care trece prin tine, a găsi sensul lumii actualizat în fiecare moment în expresia cea mai deplină, este desigur a realiza o formă de bucurie greu de bănuț și care este un monopol al celor dotați cu sensibilitate magică. Pentru magie nu există boli, sau, dacă există, viziunea magică le concepe în așa măsură remediabile, încât caracterul lor de ireductibilitate dispare. *Optimismul magic vede totul sub raportul de echivalență*; de aceea, pentru el orice încercare de individualizare a bolii și de aplicare a unui tratament specific este iluzorie. Magia contestă și neagă tot ceea ce e negativitate în viață, tot ceea ce e esență demonică în dialectica vieții. A avea sensibilitate magică înseamnă a nu pricepe nimic din marile realități dureroase, nimic din ceea ce viața prezintă ca iremediabil și fatal, ca mizerie, destin și moarte. Iluziile magiei neagă *ireparabilul* din lume, neagă moartea ca realitate fatală și universală. Subiectiv, acest fenomen este plin de importanță, deoarece el creiază o stare de beatitudine și de exaltare euforică omului. Căci el trăește ca și cum n'ar muri niciodată. Și, toată problema morții în fața omului, se reduce la conștiința subiectivă a morții. Pentru cine n'are această conștiință, faptul că va intra prin moarte în neant n'are nici o importanță. A-ți da seama permanent de moarte este a

realiza paroxismul conștiinței. În magie, conștiința n'a câștigat acea autonomie de viață care îi dă caracterul unei forțe centrifugale, ci păstrează încă un caracter vital.

Sunt infinit mai complicați aceia cari au conștiința fatalității, pentru cari există în lume irezolvabilul, ireparabilul și iremediabilul, aceia cari simt că uneori efortul e nul, iar regretul imposibil, cari înțeleg că fatalitatea constituie un aspect al acestei lumi, un aspect esențial. Căci toate realitățile esențiale se desfășură sub semnul fatalității, care se bazează pe incapacitatea vieții de a-și depăși condițiile și limitele ei imanente. Magia realizează ceva efectiv în lucrurile de nimic, în aspectele ușoare cărora le lipsește esențialul și monumentalul, dar este nulă în fața realităților de ordin metafizic, unde se cere de cele mai multe ori tăcere, de care este incapabilă sensibilitatea magică. A trăi cu conștiința puternică a fatalității, a imposibilității și incapacității în fața marilor probleme pe cari nu le poți pune fără să fii angajat dramatic în existență, este a vieții subiectiv semnul de întrebare care domină peste această lume, și a cărui ondulație interogativă este ca un simbol al infinitului necunoștibil și inaccesibil.

* * *

Spuneți că disperarea și agonia sunt valabile numai ca preliminari, că idealul este depășirea lor, că viețuirea îndelungată în ele duce la automatizare? Vorbiți de drumul bucuriei ca de singurul salvator, iar pe celelalte le disprețuiți? Numiți viețuirea în momente agonice o stare de egoism, și găsiți generozitate numai în bucurie? Ne propuneți *bucuria*: dar cum s'o primim din afară? Căci dacă ea nu crește din noi, nu izvorește din rezervele și ritmul nostru interior, orice intervenție exterioară este sterilă. Este atât de ușor să recomanzi bucuria celor ce nu se pot bucura! Și cum să te poți bucura când ești chinuit în fiecare moment de obsesia nebuniei! Iși dau seama aceia cari recomandă bucuria cu o facilități excesivă ce înseamnă a te teme de înebunirea apropiată, ce înseamnă a fi torturat în fiecare clipă de presentimentul unei groaznice nebunii? Cum să te bucuri atunci când simți că vei înbuni?

Și apoi se adaugă conștiința morții mai persistentă și mai sigură decât cea a nebuniei. Ce rost are să-i vorbești de bucurie unui om care se află într-o imposibilitate organică de a se bucura? Bucuria va fi o stare paradisiacă, dar ea nu poate fi câștigată decât printr-o evoluție firească, printr'un proces natural. S'ar putea foarte bine, ca la un moment dat să sfârșim cu dramatismul momentelor agonice, și să intrăm într-o regiune de seninătate paradisiacă și de bucurie

calmă. Oare pentru mine porțile paradisului să fie închise pentru totdeauna? Până acum n'am putut găsi cheia fericirii pentru a le deschide. Și cum nu ne putem bucura, ne mai rămâne doar drumul tuturor suferințelor, a unei exaltări nebune și nelimitate. Să ducem viețuirea momentelor agonice până la ultima expresie, să trăim drama noastră lăuntrică la paroxism, în mod absolut. Nu ne mai rămâne decât suprema tensiune, după care se va mai vedea doar o dâră de fum... Căci focul din noi va arde totul. Bucuria nu trebuie justificată, deoarece ea este o stare atât de pură și de generoasă încât orice elogiu este inutil. Justificarea ei este inutilă chiar și în fața desnădăjduiților, întrucât aceștia sau sunt organic desnădăjduiți și atunci bucuria este o imposibilitate, sau nu sunt organic și atunci bucuria le oferă destule seducții, pentru a face inutilă orice justificare. Este de o mie de ori mai multă complexitate într'o disperare absolută decât într'o bucurie absolută. Poate din acest motiv porțile paradisului sunt prea înguste pentru acei cari și-au pierdut speranța...

* * *

Nu este absolut nimeni care în fondul sufletului să nu aibă un regret — oricât de palid și de indecis — după durerea și boala, de care a scăpat. Acei cari sufer intens și îndelungat, deși doresc să se refacă, nu se poate să nu se gândească la o pierdere fatală prin însănătoșirea lor probabilă. Atunci când durerea face parte din ființa ta, eventuala depășire a ei, este imposibil să nu echivaleze cu o pierdere, precum este imposibil să nu provoace un regret. Ceeace am mai bun în mine datoresc suferinții; dar și ceace am pierdut din viață, nu mai puțin ei se datorește. Din acest motiv, suferința nu poate fi nici blestemată, dar nici iubită. Păstrez față de ea un sentiment particular, greu de definit, ciudat și insesizabil, de un farmec analog luminii crepusculare. Beatitudinea în suferință este o simplă iluzie, căci plăcerea artificială din suferință rezultă din necesitatea de a găsi o împăcare cu fatalitatea durerii, pentru a nu te distruge total prin ea. Ultimele rezerve de viață mocnesc în această beatitudine iluzorie. Singurul asentiment dat suferinții este acela pe care-l exprimă regretul eventualei vindecări. Dar regretul acesta este atât de impalpabil și atât de difuz încât nu se poate cristaliza în conștiința nimănu. Toate durerile cari se sting aduc cu ele un sentiment de turburare ca și cum intrarea într'un ritm ~~calm și~~ ar închide calea pentru regiuni torturante și încântătoare în același timp, și de cari nu te poți despărți fără să întorci ochii înapoi. Deși suferința nu și-a revelat frumusețea, ce lumini îți mai pot fura privirea? Nu

are pentru că luminile acestea tremură ca și cum s'ar stinge? Te mai atrage presimțirea nopții din suferință?

* * *

Poți nega un sens vieții din atâtea puncte de vedere, încât o enumerare a lor devine inutilă. Disperarea, infinitul, moartea, sunt numai cele mai evidente. Există, însă, atâtea determinante intime cari te pot duce la o negație totală a sensului vieții! Căci în ce privește atitudinea în fața vieții nu mai există adevăr sau neadevăr, ci numai reacțiunea spontană a intimității ființii noastre. Subiectivism? Dar puțin îmi pasă că alții cred altcumva. Și apoi o experiență subiectivă adâncă te ridică în planul universalității, întocmai cum momentul te ridică în acela al eternității. A ți se reproșa că disperarea e un fenomen cu totul personal și irelevant pentru alții, este tot atât de absurd ca atunci când ți s'ar spune că murind se petrece în tine un fenomen pur individual și ca atare nu angajează pe nimeni. Oamenii prețuesc atât de puțin singurătatea!

Cum se petrece ceva în singurătate se grăbesc să-i decreteze sterilitatea. Ei atribue o valoare exclusivă produselor sociale, fiindcă au iluzia că au colaborat cu toții. Nimeni nu vrea să fie singur, chiar dacă singurătatea ar fi o retragere și o renunțare. Tot vroiau să facă, să realizeze ceva efectiv, să supraviețuiască prin realizările lor. Ca și cum de acestea nu s'ar alege tot praful! Și ce s'ar putea alege altceva? *Ce se poate alege altceva decât nimicul?* Sunt nemulțumit de orice. Chiar dacă aș fi ales Dumnezeuul acestei lumi, mi-aș da imediat demisia, iar dacă lumea întregă s'ar rezuma la mine, dacă lumea întregă aș fi eu, m'aș risipi în bucăți până la dispariție... Cum de pot avea momente când am impresia că înțeleg totul?!

* * *

ENTUZIASMUL CA FORMĂ A IUBIRII. Sunt oameni în cari viața se realizează în forme de o puritate și de o limpezime greu de imaginat, pentru acela ce trăește prins în contradicții dureroase și în avânturi haotice. A fi prins în lupte interioare, a te consuma într'un dramatism intim și a trăi destinul tău sub semnul iremediabilului, este a vieții în regiuni în cari orice limpezime sau puritate devin iluzorii. Aceia în cari viața se desfășură într'o creștere fără obstacol, cari trăesc într'un ritm lipsit de dramatism, ating o stare de mulțumire și încântare, unde aspectele lumii sunt pline de farmec și de lumină. Și nu este entuziasmul o astfel de stare ce îmbracă aspectele lumii într'o strălucire plină de seducții și de bucurii? A descrie entuzias-

mul înseamnă a remarca o formă cu totul particulară de iubire, înseamnă a individualiza un mod de abandonare a omului în lume. Iubirea are atâtea fețe, atâtea devieri și atâtea forme, încât este destul de greu să găsești un sâmbure central sau o formă tipică a iubirii. Este o problemă esențială a oricărei erotici de a arăta care este manifestarea originară a iubirii, cum se realizează ea primordial. Vorbim de iubirea dintre sexe, de iubirea pentru Divinitate, de iubirea pentru natură sau artă, vorbim de entuziasm ca o formă de iubire, etc. Care este dintre aceste manifestări cea mai organică, primordială și structurală? Trebuie să existe una, față de care celelalte să se mențină într'o dependență, dacă nu sunt chiar derivate. Nu pot concepe multiplicitatea formelor erotice fără iradierea, fără fosforescența și căldura centrală a uneia singure, care întocmai ca un soare împrăștie razele sale indiferent de natura obiectelor sau de aspectul formelor. Teologii susțin că forma primordială de iubire, este iubirea lui Dumnezeu. Toate celelalte manifestări n'ar fi decât reflexe palide ale acestei iubiri fundamentale. Unii panteiști cu tendințe estetizante susțin că natura, iar unii esteți puri, arta. Pentru alții, bazați pe biologie, sexualitatea pură fără afectivitate, sau pentru unii metafizicieni, sentimentul identității universale. Decât, nici unii dintre aceștia nu vor putea dovedi că această formă este absolut constitutivă omului, deoarece în decursul vieții istorice a oscilat și variat în așa măsură, încât nimeni astăzi nu poate determina caracterul lor precis. Cred că forma cea mai esențială a iubirii, este iubirea dintre bărbat și femeie, care este nu numai sexualitate, ci implică un complex întreg de stări afective a căror fecunditate este destul de sesizabilă. Mă întreb: s'a sinucis cineva pentru Dumnezeu, pentru natură, artă? Toate acestea sunt realități prea abstracte pentru a putea fi iubite cu intensitate. Iubirea este cu atât mai intensă cu cât este legată de ceva individual, concret și unic. Iubești o femeie pentru ceea ce o diferențiază în lume, pentru unicitatea ei. Nimic în lume nu o poate înlocui în momentele când iubirea este puternică. Toate celelalte forme de iubire participă la această iubire centrală, deși tendința lor este să devină autonome. Astfel entuziasmul e privit ca perfect autonom de sfera Erosului, când în realitate rădăcinile lui se adâncesc în substanța cea mai intimă a iubirii, dând naștere, însă, la o formă cu tendințe de emancipare din sfera eroticului. Este în natura internă a oricărui om entuziast, o receptivitate cosmică, universală, o capacitate de a primi totul, de a se orienta, în orice direcție, dintr'un impuls și un exces interior, de a nu pierde nimic și de a participa la orice acțiune cu o vitalitate debordantă, ce se risipește pentru voluptatea realizării și pasiunea

faptului, pentru gustul desinteresat al frământării și pentru cultul dinamic al eficienței. Pentru omul entuziast nu există criterii, perspective și calcul, ci numai abandonare, frământare și dăruire. Bucuria îndeplinirii și extazul efectivului sunt notele acestui om pentru care viața este un elan din care contează numai fluiditatea vitalului, numai avântul imaterial, care ridică viața la o înălțime de unde forțele destructive își pierd intensitatea și negativitatea. Fiecare avem stări de entuziasm, dar acestea sunt prea rare pentru a ne defini. Aici vorbim de acei oameni la cari predomină entuziasmul, a cărui frecvență este atât de mare încât alcătuește nota specifică a unei individualități. Entuziastul nu cunoaște înfrângeri, fiindcă pe el nu-l interesează obiectele, ci inițiativa și voluptatea activării ca atare. El nu începe o acțiune fiindcă a reflectat asupra utilității și sensului ei, ci fiindcă nu poate altcum. Succesul sau insuccesul, dacă nu îi sunt indiferente, în nici un caz nu-l stimulează sau îl ratează. Ultimul dintre oameni cari ratează în această lume este entuziastul. Viața este mult mai mediocră și mai fragmentară în esența sa, decât bănuiesc oamenii. Nu este aici explicația faptului pentru ce decădem cu toții, pentru ce ne pierdem vioiciunea pulsațiilor interioare, și ne închistăm luând forme, cristalizându-ne în dauna productivității și dinamismului interior? Pierderea fluidității vitale îți distruge receptivitatea și posibilitatea de a îmbrățișa viața cu generozitate și elan. Entuziastul este singurul care se menține viu până la bătrânețe. Toți ceilalți când nu sunt născuți morți, ca majoritatea oamenilor, mor înainte de vreme. Sunt atât de rari oamenii cu adevărat entuziaști! Ar fi greu să ne închipuim o lume în care toți ar iubi totul. O lume de oameni entuziaști oferă o imagine mai cuceritoare decât imaginea paradisului, fiindcă tensiunea sublimă și generozitatea radicală întrec orice viziune paradisiacă. Posibilitățile de renaștere continuă, de transfigurare și intensificare a vieții, fac din entuziast un om care este permanent dincolo de tentațiile demonice, de frica de neant și de chinurile momentelor agonice. Viața entuziastului nu cunoaște tragicul, fiindcă entuziasmul este singura expresie de viață complect opacă pentru fenomenul morții. Chiar și în grație, o formă atât de apropiată de entuziasm, această necunoaștere, această neglijare organică și ignorarea irațională a morții este mai puțin vădită. Căci ondulațiile grației sunt uneori o aluzie îndepărtată la caracterul de iluzie a vieții. Există în grație mult farmec melancolic; în entuziasm nu există de loc. Admirația mea teribilă pentru oamenii entuziaști derivă din faptul că eu nu pot pricepe cum de există astfel de oameni într'o lume în care moartea, neantul, tristețea și disperarea alcătuesc un cor atât de sinistru, încât fac imposibile eforturile noastre

de a mai auzi melodii sublime și transcendente. Că sunt oameni cari nu disperează niciodată, iată un fapt impresionant și care dă de gândit. Cum se poate ca în entuziasm specificarea obiectelor să fie inexistentă? Cum se poate să realizezi numai dintr'o plenitudine și un exces în mod permanent? La ce realizare ciudată și paradoxală a ajuns iubirea în entuziasm? Iubirea cu cât e mai intensă e mai individuală și mai legată de o specificare a obiectului. Bărbații cari iubesc cu adevărat, cu o pasiune puternică nu pot iubi în același timp mai multe femei, ci numai una. Cu cât pasiunea este mai intensă cu atât obiectul pasiunii capătă o proeminență mai mare. Să ne închipuim o astfel de pasiune erotică, la un moment dat, lipsită de obiect, să ne închipuim iubirea unui bărbat fără femeia în spre care s'ar orienta iubirea lui. Ce am avea altceva decât o plenitudine de iubire? Nu sunt oameni cu mari virtualități de iubire, dar cari n'au iubit niciodată în sensul acelei iubiri tipice, originare? *Entuziasmul este o iubire în care obiectul nu s'a specificat.* Toate dispozițiile de iubire în loc să se orienteze direct spre femeie, sau, la femeie, spre bărbat, se revarsă în manifestări, în acțiuni generoase și în receptivitatea universală pe care nu o întâlnim în iubirea realizată în mod natural. *Căci entuziastul este un deviat superior al Erosului.* Paradoxul lui este de a nu iubi o femeie, de a nu-și epuiza iubirea în cultul reciproc dintre sexe, ci de a o revărsa în acea abandonare desinteresată, care face din orice entuziast o ființă pură și inaccesibilă. Poate fiindcă iubirea lui are un acces atât de mare. Dintre toate formele iubirii, entuziasmul este cel mai purificat de sexualitate, mult mai purificat decât iubirea mistică, absolut incapabilă să se elibereze de simbolică sexuală sau de cultul naturist, în care intră deasemenea atâtea elemente ale acestei simbolice. Din acest motiv, lipsește în entuziasm neliniștea și vagul, cari fac din sexualitate un determinant și un element în tragicul uman. Entuziastul este o ființă eminentamente neproblematică. El poate totuși să înțeleagă mult și multe, fără să cunoască însă, incertitudinile dureroase, sensibilitatea haotică a spiritului problematic. A-ți pune probleme înseamnă a fi pierdut, deoarece spiritele problematice nu pot rezolva nimic, fiindcă nu le place nimic. Și apoi unde este la ele capacitatea de a se abandona la orice, unde este acel paradox încântător al iubirii ca stare pură, unde este acea actualitate permanentă și totală, care te face ca în fiecare moment să te deschizi pentru tot și, în fine, unde este iraționalitatea naivă din entuziasm? Mitul biblic al cunoașterii ca păcat este cel mai profund mit, din câte au închipuit oamenii. Ori, fericirea debordantă a entuziaștilor este de a nu cunoaște tragedia cunoașterii. De ce nu am spune-o? *Cunoașterea adevărată este cel mai*

mare întunerec. Aș renunța oricând la toate problemele din lumea aceasta cari nu duc la nimic pentru o naivitate dulce și inconștientă. *Spiritul sfâșie, nu înalță.* În entuziasm, ca și în grație sau în magie, spiritul nu s'a separat de viață, nu reprezintă un element de antinomie în lume. Aici există secretul fericirii, în indiviziunea inițială, care menține o unitate inseparabilă, o convergență organică. A fi entuziast înseamnă a fi incapabil de orice dualism. Și orice dualism este o otravă. De obicei viața nu se menține fecundă și productivă decât prin tensiuni și antinomii, cari reprezintă un principiu de luptă și de încordare agonică. Entuziasmul depășește acest principiu, realizând viața fără dramatism, exprimând un elan fără tragism, iubind fără sexualitate, desvoltându-se astfel în arborele iubirii ca o creangă veșnic înfrunzită, fiindcă principiul ei de viață nu vine din afară, ci din ea însăși.

Ce păcat că elogiul entuziasmului nu este decât un popas trecător în frământările vieții. Toți cei cari scriu despre entuziasm nu pot avea decât regrete.

(Din cartea „*Pe culmile disperării*“, ce va apare la toamnă).

EMIL CIORAN

TROIȚA

Pe lemnu-ți puhav vremea a săpat
adânci păraie, brăzdături de ură,
și-a năruit mânia pe gravură
și'n crestături durerea și-a lăsat.

Creștinii toți te 'nseamnă pe statură
când plugul lor s'afundă în pământ:
tu le strecoți în suflet harul sfânt
și 'mprăștii binecuvântarea 'n arătură.

Ai creștetul teșit și corpul greu,
iar satului norocul i-l socioți
în numărul de fii și de nepoți
aproțiați cu 'ndemn de Dumnezeu.

Când, noaptea, ruga tremură 'n bordei
și-adoarme tânguirea pe cărare
te 'mprejmuie cu plânsul fata mare...
Sărută, Doamne, și norocul ei!

RADU BRATEȘ

GHEȚARUL DELA SCĂRIȘOARA

Multe și neasemuit de variate sunt frumusețile naturale ale Munților Apuseni. Fără a avea vârfurile semețe și întinderea lanțului Făgărașului, masivitatea și sălbătăcia Retezatului, ori lacurile lor glaciare, înconjurat de mirositorul smirdar, Apusenii oferă, totuși, în ansamblul lor, prin complexitatea vârstei și alcătuirea lor geologică, o serie de fenomene naturale de interes științific și turistic, a căror amploare e necunoscută în altă regiune din țară.

Sunt fenomenele karstice, a căror măreție suplinește pe deplin profilul îndrăsnit și înălțimea piscurilor Carpaților meridionali.

Dintre acestea, cheile și peșterile dovedesc mai bine decât în oricare alt masiv muntos, că frumusețea muntelui nu e legată numai de creste, ea e deopotrivă a apelor, a drumurilor ce îl străbat și a așezărilor omenești, aciuete în preajma lui. Peșterile mai ales, au avantajul de a pune la îndemână imaginea cea mai plastică a evoluției forțelor naturale și a păstra adesea secretul primelor civilizații omenești.

Nicăieri nu se poate prinde mai intens acțiunea apei în plină activitate, ca în gangurile labirintice săpate de râurile subpământene sau în îmbrăcămintea magică a acestor palate din povești.

Tainele pe care le ascund cu grijă aceste străvechi lăcașuri, privitoare la primele manifestări de viață și civilizație omenească sunt încă de nepătruns; tot așa și o bună parte din fenomenele misterioase, care se petrec în întunecimea lor de mii de veacuri, cum sunt de pildă ghețăriile naturale, în care podoaba obișnuită ce ornează tavanul și dușumeaua peșterilor — stalactitele și stalacmitele — o formează în locul calcarului, cea mai sclipitoare și mai curată ghiață.

În Apuseni, asemenea ghețării naturale nu sunt o raritate. Localnicii și turiștii destoinici cunosc ascunzișurile ghețarului dela *Barsa*, a celui aflat în dolina adâncă a *Borfișului*, ghețarul dela *Focul Viu* și mai cu seamă ghețarul dela *Scărișoara*. Căci minunea naturală cea mai de preț a acestei regiuni este, fără îndoială, ghețarul dela Scări-

șoara, către care se îndreaptă orice drumetș ce a apucat odată să intre pe valea Arieșului, calea cea mai umblată spre ghețar, deși nu e singura¹⁾.

Leneșa „mocăniță”²⁾, care înaintează anevoie pe linia îngustă și șerpuitoare, urmărind cursul Arieșului, te lasă după cinci ore încheiate în târgul Câmpenilor, după ce îți dă ocazia să admiri pe în-delete aspectul pitoresc al văii, dominată deoparte de culmile ce se

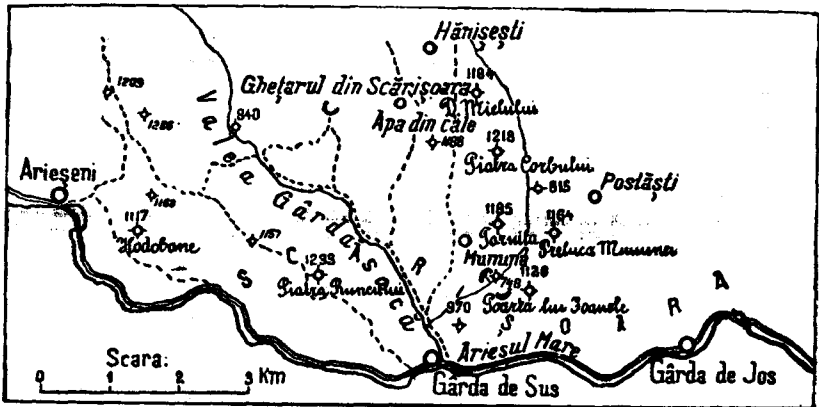

Fig. 1. — Schița regiunii ghețarului dela Scărișoara.

resfrâng din Muntele Mare și Balomireasa, iar de cealaltă mai ales de zidul înalt și prăpăstios al Bedeleului. De aici încolo, calea continuă tot „pe ape” — cum zic localnicii —, mai bine de o poștă și jumătate (33 km.), până în Scărișoara, ținându-se lipită de Arieșul

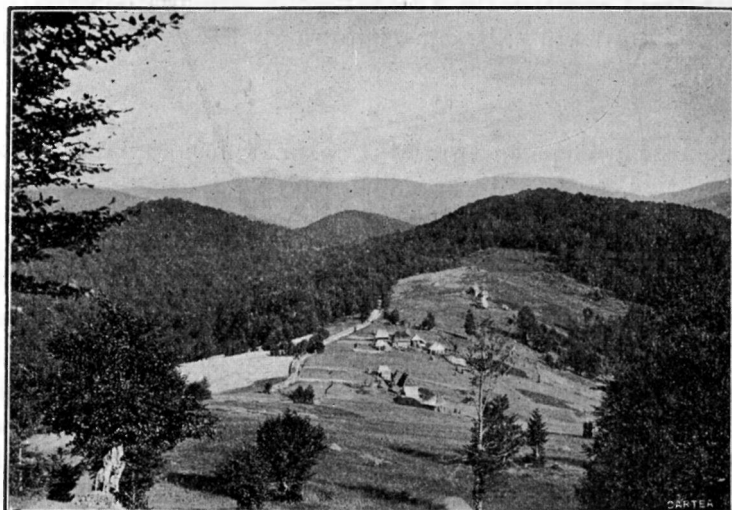
¹⁾ Drumurile care se despart din cele două Someșuri sau din Crișul Alb și Negru, făcând legătura între țara Moților și cea a Crișenilor duc și ele, sau măcar trec prin vecinătatea ghețarului. Așa de pildă cine pleacă dimineața din Bălcești, pe valea Beleşului, afluent al Someșului cald și iese prin dealul Calului la Mărșoia, poate ajunge fără multă oboseală înainte de inserat la Ghețar. Aici, la Mărșoia, își dă întâlnire și un alt drum mai lung, din regiunea Someșului Rece (Răcătău—Măguri-Vârful—Vârful—Urșoia). Un al 3-lea drum, ce se poate lua, plecând tot de Someșul Cald, la Giurcuța de jos, dar ținând mereu culmea Scărița—Fulgerata—Drăgoasa—Ticlu—d. Săc, iese la Călineasa și apoi se unește cu celelalte două între Mărșoia și valea Iepe.

Din partea Crișanei, drumurile cele mai bătute se țin de basinul celor două Crișuri: Negru și Alb. Din cel Negru, pornirea se face de obicei la Băița, urcând pe culmea Bihariei la Piatra Grăitoare, apoi scoborând la Arieșeni, de unde prin pârâul Turcilor dai în valea Gârdei seci și în drumul ghețarului. De pe Crișul Alb, punctele obișnuite de plecare sunt: târgul Hălmașului sau Baia de Criș, trecând prin muntele Găina-târnița, Ierbei rele și scoborând pe Arieș, în apropiere de cele dintâi case ale satului Gârda de Sus (Scărișoara).

²⁾ Numele dat trenului care străbate distanța Turda—Abrud, de către populația de pe valea Arieșului.

Mare, care tot mai greu își face loc printre stâncile sure. Dela Albac în sus peisajul ia o înfățișare de o sălbătăcie pronunțată; contrastul cel mai izbitor între vegetație și karst arătându-se în dreptul văii Seci.

Deoparte sunt stâncile investmântate în haina mușchilor și a ferigelor, deasupra cărora se ridică trufașă pădurea de brad, de cealaltă colți uriași de babdiță, guri de peșteri, grohotișuri, fără nici o urmă de vegetație. Așezarea omenească a dispărut și ea, suind către inima muntelui pe plaiurile înSORITE. La „moara în zugaie“, Arieșul

Col. fot. Inst. Geol. Univ. Cluj.

Fig. 2. — Regiunea ghețarului dela Scărișoara.

biruie cu greu împotrivirea stâncei, albia lui se strânge în ghioluri adânci și limpezi, în care foiesc păstrăvii și lipanii, până când muntele se depărtează lăsând loc luncii, în care apar în șirag neîntre-rup casele celor două cătune principale ale Scărișoarei: *Gârda de Jos* și *Gârda de Sus*. Până la *Gârda de Sus* ajunge drumul de care, încercat adesea pe vreme bună de autobuze și chiar de automobile. Aici, în dreptul bisericii de lemn, ce-și ridică silueta sveltă dintre brazi, la îmbucătura *Gârdei Seci* cu Arieșul, unde se răscroiesc printre coame de munți drumuri mai puțin cercetate către izvoarele Arieșului și culmea Bihariei, pornește și adevăratul drum către ghețarul dela Scărișoara.

Din *Gârda de Sus*, ghețarul nu mai e departe; drumul care curând devine cărare se furișează alături de albia din ce în ce mai neastâmpărată a *Gârdei Seci*, se pierde printre bolovani, sau printre părleazurile grădinilor, ca în cele din urmă să apară mai deslușit,

cotind în serpentine destul de anevoioase pe povârnișul apusean al podișului calcaros, în care se află ascuns ghețarul dela Scărișoara³⁾).

Ai ajuns sus pe platou, odihnindu-ți privirea pe culmea Bihariiei, ce ocupă orizontul, întinzându-se domoală dela muntele Găina și până la Piatra Grăitoare, fără alte undulații decât movițițele celor două Cucurbete, și nu bănuiești încă unde s'ar putea afla minunea atât de laudată a munților Apuseni: ghețarul dela Scărișoara, deși peștera ce-l adăpostește e numai la câțiva pași!

Nu e de mirare deci, că s'au găsit vizitatori, veniți fără călăuză, care neștiindu-i precis locul, s'au rătăcit în pădurea de brad, printre dolinele ce-i trădează existența și totuși sunt o piedecă pentru aflarea ghețarului.

* * *

Astăzi se ajunge cu ușurință pe marginea groapei circulare, largi și adânci, cu pereți verticali⁴⁾ dacă te îndrepti după semnele turistice, indicate pe arbori. Privești în fundul ei, căptușit cu zăpada rămasă din timpul iernei și stai încă nelămurit, nepricepând unde ar putea fi tăinuită ghețaria naturală, atât de laudată de cei ce-au avut norocul s'o cunoască. În perețele dinspre Apus al acestei prăpăstii se ivește însă o spărtură înaltă de vre-o 10 m., care nu e altceva decât bolta de intrare a ghețarului. Scobori cu grijă scările cioplite din lemn, ce se lasă în jos dealungul peretelui, pe alocuri lucii de zăpada înghețată și iată-te la buza inferioară a bolții, privind în sus cum se ridică bura cenușie a vaporilor de apă, furată de razele de soare, ce pătrund oblic prin gura peșterii.

N'ai răgaz să observi acest interesant fenomen și nici interesanta vegetație floristică, dispusă pe zone, căci te atrage încăperea misterioasă, care-și arată dușumeaua podită cu gheață de o grosime neînchipuită, formată neîncetat veacuri de-a rândul.

Inconjuri cu băgare de seamă câteva băltoace, care acopăr crusta de ghiață, mai cu seamă toamna, și te ferești să nu luneci,

3) Distanța dintre Gârda de Sus și ghețar se poate străbate în 1h.½—2h., fie că se urmează acest drum, fie cel care urcă din dreptul gurei văii *Ordincușii* la *Zgurăști* și de aci ține culmea până la Casa de adăpost din apropierea ghețarului („*drumul pe Munună*”). Turistul care nu e grăbit, merită să viziteze, în drumul spre ghețar sau la întoarcere, canionul de o sălbătăcie rară și cu o bogată vegetație, pe care-l formează valea *Ordincușii*, apoi peștera lui *Ioanele* și ghețarul de sub *Zgurăști*, ocupat astăzi de un lac intermitent a cărui apă se scurge printr'un tunel în valea *Ordincușii*.

4) Ghețarul se află la o altitudine de aproape 1200 m., thalwegul văii Gârdei Seci în dreptul lui la 840 m.; dolina are un diametru de 57 m. și o adâncime de 48 m.

cu cât te apropii de peretele din stânga al sălii. Aici, între părete și marginea podelei de gheață, se găsește o crăpătură, care se lărgeste treptat până în dreptul unui sloi de gheață, unde se deschide

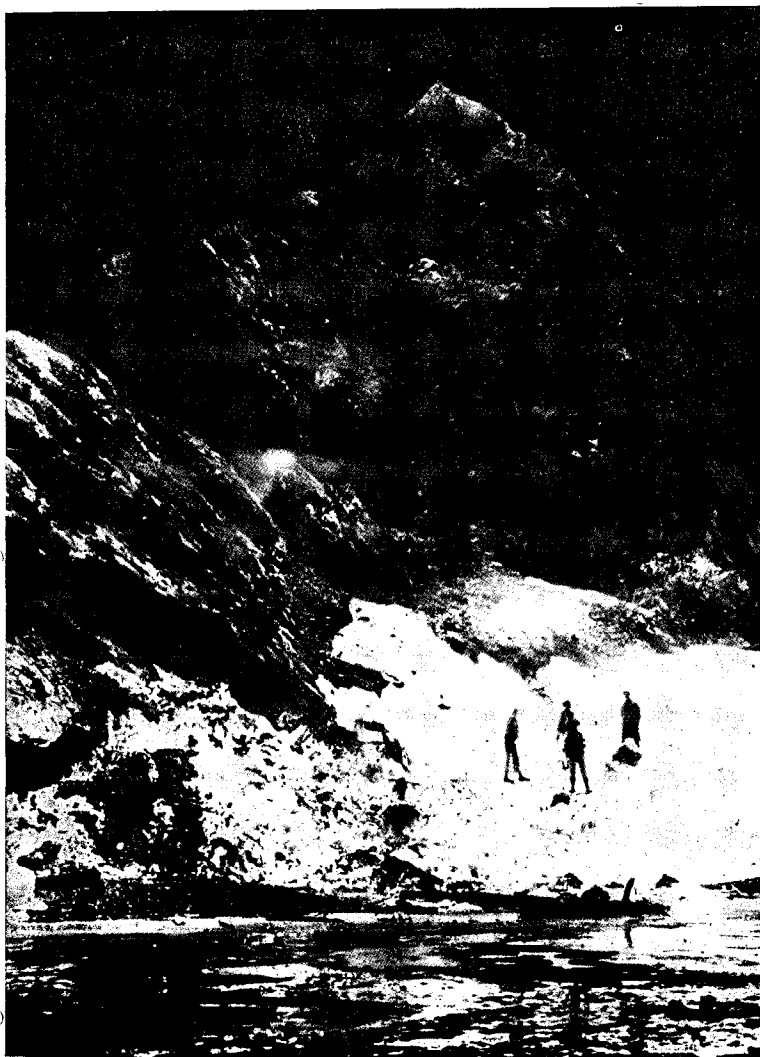

Fig. 3. — Bolta de intrare a ghețarului.

Foto L. Rusu.

gura unei prăpăstii, ce trebuie să fie tare adâncă; cel puțin așa bănuiești din rostogolirea pietrelor ce le lași să cadă. Apoi crăpătura înșelătoare dispare după un al doilea sloi de gheață mai mare, ițindu-și pe alocuri marginile oarbe, dealungul peretelui peșterei.

Acest spațiu vid, dintre peretele de stâncă și calota de gheață, ce pare să se continue până la mare adâncime (100 m.?)⁵⁾ este singura primejdie pe care trebuie s'o ocolească vizitatorul, mai ales dacă n'are piciorul sigur și bocanci cu cuie țapene.

În tăcerea deplină, pașii nesiguri trezesc un vuiet nelămurit, întretăiat doar de picăturile ce se preling pe alocuri de pe tavan. În perioada de formare a ghietei aceste picături se transformă într'un fel de chiciură sau în stalactite de gheață, produse prin condensarea apei. Fără să vrei îți îndrepti privirea și în sus, către înălțimea plafonului, care să tot aibă 20 m.

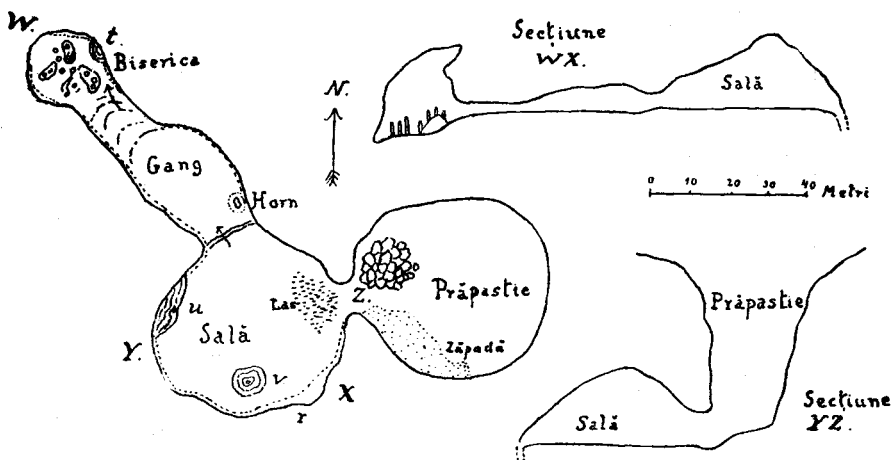

Fig. 4. — Schiță schematică a ghețarului de la Scărișoara, după Schmidl și Racoviță; lungime totală aprox. 160. m. *v* = masivul conic; *u* = masivul geamăn; *t* = masivul lipit de peretele bisericii; *r* = spațiul vid dintre peretele de stâncă și calota de gheață.

Abia te-ai dumerit de unde provin ecourile sonore și ai în față gangul ce se deschide în partea de Miazănoapte a sălii sub un vast portal. La dreapta lui, în peretele plafonului, răzbate sfioasă din afară lumina zilei, printr'un horn larg, care explică și cum au pătruns în interiorul peșterii pietrele și numeroasele bucăți de lemn, ce le întâlnești pe crusta de gheață⁶⁾.

Pe acest gang, în deplină beznă, trebuie să te angajezi, ca să poți admira adevărata frumusețe a ghețarului, „altarul” sau „biserica” — cum îi zic Moșii. Mersul devine acum din ce în ce mai anevoios, deoarece ca să-ți faci drum până la „biserica”, trebuie să-ți

⁵⁾ Un brigadier silvic, ar fi scoborât în această prăpastie, ajutându-se de scări de lemn, până la 76 m., fără a-i da de fund.

⁶⁾ Portalul are aproape 13 m. lărgime, iar gangul o lungime de aproximativ 51. m.

tai scări în crusta de gheață, luminându-ți scoborâșul cu facla de rășină sau cu lampa de acetilen. Un pas greșit, o clipă de neatenție pot fi fatale; îndată te-ai dus de-a rostogolul până la picioarele stalagmitelor, pe care ai avut neprevăderea să le admiri prea de timpuriu.

În sfârșit, cu oarecare greutate, singur sau ajutat de tovarăși, ai ajuns și în mijlocul „bisericii”. Osteneala ți-e răsplătită acum pe deplin de tot ceea ce te înconjoară. Albe și de o transparență completă, blocuri și coloane enorme de gheață, unele depășind de două

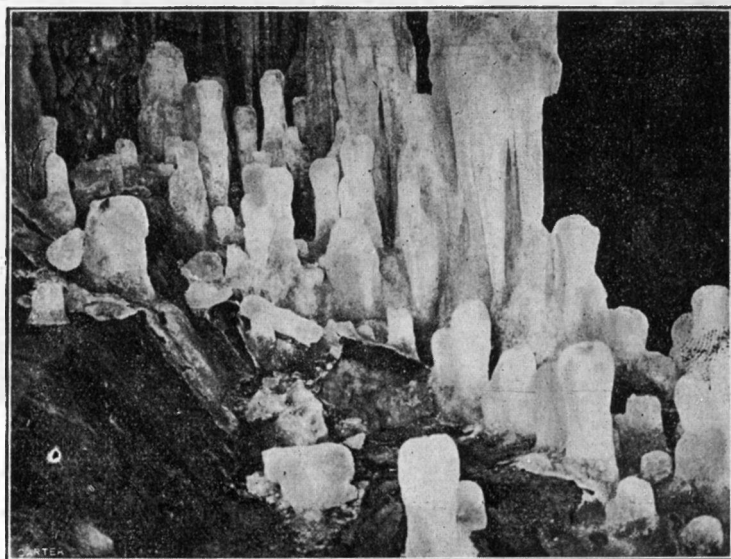

Foto V. Pușcariu.

Fig. 5. — „Biserica” sau Altarul.

ori statura unui om, cu înfățișări din cele mai bizare au încremenit în spasmul frigului. Stalagmite în formă de măciucă, stalactite atârând în splendide candelabre imaculate, intruchipări de forme omețești sau animale investmântate în giulgiul sclipitor de gheață, apar de pretutideni. Lipită de peretele peșterii, o cascadă își scutură faldurile candido, înmărmurită într'o revărsare de spumă înghețată, arătând cum a fost surprinsă apa ce pătrunde prin crăpături în peșteră, în timpul când temperatura ei e în scădere. Infiorat de atâta frumusețe, te apropii de fiecare din ele, le ciocănești, ca să le asculți sgo-motul surd, apropii lumina firavă, ca să le admiri transparența, te apleci peste cupa scobită în măciucile stalagmitelor, ca să le ghicești structura. Dacă ai ocazia să vizitezi ghețarul în primăvară, coloanele de gheață în plină creștere „au arătare de stafii învălitate în giulgiu și cu fața îndreptată spre intrarea peșterii” (*Racovița*), iar pe po-

deaua de gheață fosilă, sloiturile mici sunt mărturia coloanelor din anul trecut. Dimpotrivă, dacă te nimerеști toamna, „biserica” are cu totul altă înfățișare. Desghețul a subțiat și deformat coloanele, care apar acum firave și gătuite din loc în loc. Blocurile mari de gheață au devenit și ele mai pitice. Alături, adesea coloane mari, sfărâmate și împrăștiate pe dușumea, arată opera de sălbatică distrugere, pe care o practică localnicii⁷⁾ și o bună parte din turiștii ce vizitează ghețarul.

Nu te mai sature, rotindu-ți mereu privirea, în cuprinsul feericeii

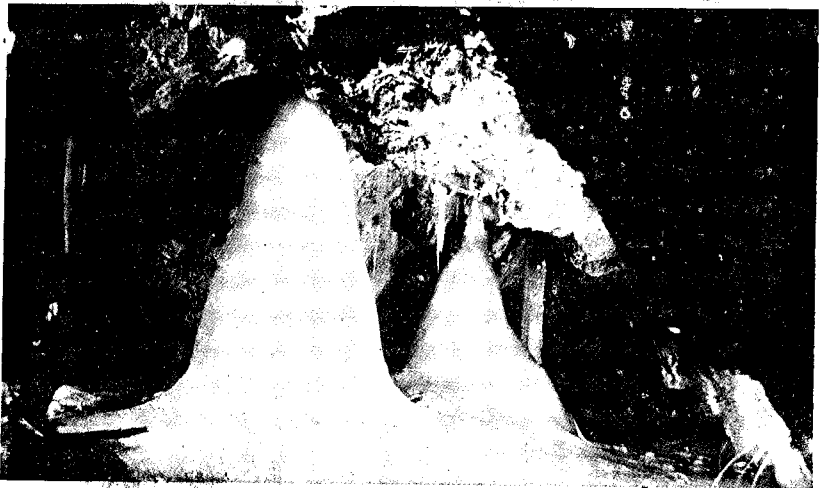

Fig. 6. — Ghețarul dela Focul viu.

Foto Szabo.

„biserici”, care nu e altceva decât una din operele atât de măiestre ale naturii.

Totul te-ar îmbia să mai rămâi, afară de temperatură, care-ți aduce aminte că haina nu e destul de groasă, ca să reziste frigului. Incet, cu părere de rău, svârlind o ultimă ochire minunățiilor din cripta monumentală, ale cărei făpturi misterioase sunt sortite să rămâie în liniște și întunecime deplină, până la o nouă vizită a ghețarului, reia drumul făcut la intrare. Ieșit afară, învăluit în boarea caldă care-ți dă impresia că ai trecut brusc dela dușul rece la baia de aburi, apreciezi cum se cuvine lumina prietenoasă a soarelui și arșița unei zile de Cuptor.

(Va urma).

VAL. PUȘCARIU.

7) Regiunea fiind lipsită de apă, în timpul verilor secetoase, țăraniii întrebuințază atât zăpada topită, ce o iau din fundul dolinei, cât și coloanele de gheață din interiorul „bisericii”.

VÂNT DE DOBROGEA

Răsbunător, un vânt a prins să calce
Pe spicele de orz ce fac mătănii
Involburând în dărele de soare
Ciorchini de grauri, stoluri de gângăanii.

Pândit de-un povârniș crăpat în două,
Cu dracilă și soc spurcat de roade,
Se luptă un drumeag brăzdat de țelini
Făgașul de-altădată să-l înoade.

Și'n palma de lucernă dintre oarze
Ce-și pierde 'ncet, în umbră, înțelesul
Un smoc de maci, rămași fără petale,
Par Turci ce se apleacă să-și ia fesul.

MIRCEA MARC.

CRIZA ECONOMICĂ MONDIALĂ ȘI „REZULTATELE“ CONFERINȚEI DELA LONDRA

Contribuția speranței în alinarea suferințelor omenesci a fost și mai este încă mult prețuită. În primii ani de după războiul recent se spera, din convingere, în eficacitatea oricărei conferințe naționale sau internaționale ce se anunța. Crâncena încăierare depărtase și izolase atât de mult pe oameni și națiuni încât acestei izolări i se atribuiau multe din cauzele neajunsurilor de tot felul. Increderea în eficacitatea congreselor, conferințelor și a întâlnirilor era deci, întrucâtva, îndreptățită.

Conferințele au devenit adevărate instituții internaționale, cu tehnica lor de organizare, cu metode speciale de activitate; ele au consacrat centrele unde se țineau, au format echipe de voiajori — experți sau exponenți politici — rutinați în punerea problemelor, în dezbaterile lor deseori inconcludentă.

N'a fost nevoie însă să treacă prea mult timp pentru ca bilanțul acestor conferințe și congrese să strecoare neîncredere în eficacitatea lor. Motiunile vagi cu cari ele se încheiau nu contribuiau aproape cu nimic la ameliorarea stărilor, în special economice, la cari ne referim mai cu seamă aci. Din această pricină, orice congres sau conferință — mai cu seamă conferințele — începură a fi întâmpinate cu mare neîncredere, chiar cu ironie, s'ar putea adăuga, meritată.

Cu toată profunzimea și extensiunea crizei economice de astăzi, conferința economică mondială deschisă la Londra în Iunie a. c. — apreciată ca cea mai mare conferință de acest fel — a fost întâmpinată și ea cu un pesimism aproape general. Opinia publică de pretutindeni ca și publicistica mondială nu uitaseră decepțiunile ce au urmat aproape tuturor conferințelor economice, începând cu marea conferință, denumită tot mondială, dela Geneva, din 1922. Anticiparea eșecului era aproape unanimă; și eșecul a venit, el a fost constatat categoric chiar de cei mai de seamă participanți la această conferință.

În ședința plenară de închidere, președintele, d-l MacDonald,

a spus: „Lucrările conferinței sunt suspendate, dar nu sunt terminate. Ne amânăm lucrările nu fiindcă suntem învinși, nu fiindcă suntem descurajați, dar fiindcă comitetele conferinței au nevoie de mai mult răgaz ca să își continue deliberările și să studieze concluziile lor”. Iar d-l Jan Masaryk, vorbind în numele Micii Înțelegeri a arătat că în prima ei sesiune conferința a realizat o operă preliminară din cele mai folositoare; „s'a creat — a spus d-sa — o mai bună atmosferă pentru soluția eventuală a dificultăților, în special din Europa. Faptul că ne găsim aci prezintă o importanță deosebită pentru pregătirea viitoare a politicii economice”. Deci, rezultatele: „crearea unei mai bune atmosfere” pentru o soluție „eventuală”.

Dar, înainte de a face comentarii desamăgite cu privire la lipsa de rezultate practice a conferinței, să înfățișem, sumar, împrejurările și atmosfera în cari s'a deschis această conferință, rămasă mondială numai prin eșecul ei de un răsunset tragicomic.

Simptomele crizei economice actuale s'au arătat înainte de marele război pornit acum două decenii. Mecanica industrială și agricolă, dezvoltate enorm înlesneau prevederea dezechilibrului între producție și consumație, între munca manuală omenească disponibilă și aceea pe care o înlocuia mașinismul. Repartizarea geografică a industriei în lume, — separațiunea: țări industriale, țări agricole — înfăptuită în secolul trecut și dezvoltarea socială și economică în funcție de această repartizare socotită de durată extrem de lungă, a pregătit o gravă criză marilor țări industriale în urma creării de industrii în țările agricole cari se emancipau de dependența față de industriile streine. Apoi, lipsa de control și de directive unitare în procesul producțiunii — investițiuni enorme de capitaluri în funcție de exigențele de moment și de concurență — și lipsa unui raport just cu capacitatea și ritmul consumului, însemnau adâncirea unei anarhii economice a cărei scadență dureroasă și fatală trebuia să urmeze.

Războiul mondial, în domeniul economic, a însemnat: dezvoltarea mașinismului, crearea de industrii în țările agricole, închidere de frontiere și deci deplasare de deșee, intervenționism de Stat în activitatea economică, regimuri monetare arbitrare, finanțe specifice, dezvoltare a conștiinței sociale și de clasă, etc. Războiul cel mare a precipitat realizarea, a două mari reforme: reforma agrară și aceea a votului universal, iar în Rusia a înlesnit întronarea revoluției comuniste.

Perioada de după război înregistra curgerea și amplificarea celor două categorii de fenomene: fenomenele conturate înainte de marele flagel și acelea cari au luat ființă din cauza și în timpul acestuia.

Apariția precipitată a unora și lentă dar sigura dezvoltare a celorlalte au creat situațiuni extrem de primejdioase, agravate prin imixtiunea profundelor perturbațiuni de ordin moral, social și politic. Coalițiile politice din timpul marelui încăerări continuau a alimenta stări și atitudini defavorabile unei ameliorări temeinice; învingătorii — ca totdeauna — propagau idealul păcii eterne și universale, cei învinși — deasemenea ca totdeauna — sub aparența unei adaptări sincere la noile împrejurări, opuneau o surdă rezistență oricăror măsuri luate pe plan internațional.

Pe deoparte, prefaceri adânci în structura însăși a regimului capitalist, prefaceri bruscate revoluționare în Rusia, pe de altă parte evoluția raporturilor politice defavorabilă unei îmbunătățiri generale. Rezistenței pe vechile baricade ale liberalismului clasic sau ale neo-liberalismului ieșit din compromisuri i se opunea gândirea și acțiunea unei „lumi noi” care își plămădește începuturile în țările celor două revoluții: Rusia și Italia.

Agravarea crizei economice în 1929 a fost o urmare firească a amplificării fenomenelor înfățișate mai înainte. Producția agricolă mărită considerabil prin extinderea terenurilor cultivate atât în țările mari agricole din toate continentele cât și prin creșterea producțiunii cerealelor în țările mari industriale a dus la scăderea catastrofală a prețurilor și deci la micșorarea capacității de consum a țărilor agricole. Țările industriale și-au văzut debușeurile reduse, au fost silite să-și micșoreze producțiunea și deci să folosească mai puțină mână de lucru — ceea ce a dus la o creștere a șomajului necunoscută în istoria economică. Industriile pot produce ieftin numai când produc mult, astăzi nu pot produce mult pentru că nu pot vinde și de aci o discrepanță, o deosebire mare între nivelul prețurilor produselor industriale și acela al produselor agricole și deci încă o cauză a izolării țărilor cu economie preponderent agrară de țările cu o economie preponderent industrială. Pe de o parte supraproducție industrială și agricolă, pe de alta subconsumație atât în țările industriale — șomerii cumpără puțin — cât și în țările agricole — țărani vânzând extrem de ieftin.

Anarhizarea producțiunii a avut o influență defavorabilă asupra comerțului, deci asupra politicii comerciale, vamale, monetare și financiare a statelor. Spectrul pauperizării a determinat o intensificare a tratativelor pe plan internațional, iar desamăgirile aduse de ineficacitatea tuturor mișcărilor fără a doua zi, au dus la retragerea, pe rând, a națiunilor pe propriile lor poziții naționale, cu mobilizarea puterilor proprii, în spirit și cu metode autarhice.

În nevroza căutării pozițiilor de echilibru economic și social, doc-

trinele clasice sau mai puțin clasice, cele moderate sau revoluționare, s'au interpenetrat într'o măsură care îngăduie greu o identificare și o clasare. Ideea de proprietate, intervenționismul de Stat, interesele de clasă, orientarea producției (pentru schimb, potrivit nevoilor sociale), individualism, colectivism, sindicalism, corporatism, etc. sunt noțiuni și realități cari nu s'au stabilizat nicăeri în mod definitiv, ci stau oriunde la îndemâna oricui pentru a fi experimentate. Că practica lor va duce mai curând sau mai târziu la cristalizări, este fără îndoială; până atunci însă trăim încă faza dibuirilor, a încercărilor.

Interesează, credem — cât privește natura crizei generale de astăzi — mai mult opiniile oamenilor de Stat, cu o directă și imediată influență asupra soartei popoarelor, decât acelea ale doctrinarilor puri.

Pe la jumătatea lui Iulie a. c. Mussolini, șeful guvernului italian, a publicat un articol în „Giornale d'Italia” în care analizează, pe baza cărții lui Roosevelt, președintele Statelor Unite, „Looking forward” (Privind înainte), concepția acestuia asupra sistemului de guvernământ celui mai apt pentru refacerea Statului.

Mussolini se'ntreabă: ceeace trăim de aproape patru ani este o criză în sistem sau este o criză a sistemului? La pagina 263 a cărții lui Roosevelt, Mussolini cetește: „Dacă actuala ordine socială e destinată să supraviețuiască, va trebui să se dovedească demnă de eforturile noastre, de spiritul nostru de sacrificiu și de viețile celor cari ne-au precedat. Și va trebui să se arate demnă de acest lucru peste puțini ani. Trebuie să recunoască oricine că în forțele economice mondiale s'au verificat profunde modificări într'un răstimp foarte scurt”.

Roosevelt se declară „partizan al unei ordonări preventive a activităților economice de practicat nu numai spre a trece peste perioada în curs, dar pentru a salvarda interesele noastre pe o lungă perioadă viitoare”. Oligarhiei economice el îi opune „o declarație economică a drepturilor de a stabili o ordine economică, constituțională. Misiune comună oamenilor de Stat și oamenilor de afaceri. Din fericire timpurile spun că operația unei astfel de ordine nu e numai o oportună acțiune politică din partea guvernului, ci unicul drum de salvare a structurii economice”. „Știm — spune mai departe președintele — că libertatea individuală este o expresie goală de sens atunci când ea nu este disciplinată în așa fel ca pâinea lui Titus să nu se convertească în venin pentru Caius”.

Este — spune Mussolini — extraordinar de elocvent faptul că Roosevelt poate să se îndoiască de durată actualului sistem economic, dar din tot restul cărții rezultă că pentru Roosevelt criza este în sistem. Evident, Mussolini, opune acestei opiniuni generale gândirea

și practica fascistă care, considerând că criza este a sistemului, urmărește să o rezolve în mod organic.

Hitler are în programul său economic, printre altele, următoarele puncte:

Național-socialismul german recunoaște, principial, proprietatea privată și o pune sub ocrotirea Statului. Toți Germanii formează o tovarășie de muncă pentru propășirea bunei-stări generale și a culturii. În cadrele acestei obligații generale de muncă a fiecărui German și cu recunoașterea principială a proprietății private, fiecare German are libertatea să câștige și să dispună liber de produsul muncii sale. Binele poporului impune însă o margine adunării nemăsurate de bogății în mâinile câtorva.

Este mai mult decât evident că Hitler consideră criza în sistem. Crezul lui Stalin este de toată lumea cunoscut; pentru el criza este, hotărît, a sistemului.

Conferința economică și monetară dela Londra, deschisă la 12 Iunie, avea de întâmpinat în afară de dificultățile înfățișate mai sus — de ordin doctrinar și ale situațiilor de fapt — și dificultăți create de evenimente monetare recente și se poate spune că ea a lucrat chiar sub presiunea acestor evenimente.

În după amiaza zilei de Duminecă, 20 Sept. 1931, cabinetul britanic publică un comunicat al tezaurului prin care se suspendă obligațiunea pentru Banca Angliei de a vinde aurul la un curs fix și a doua zi, 21 Sept. guvernul cerea parlamentului suprimarea etalonului aur pentru șase luni și obține votarea cu o mare majoritate. Incetarea vânzării libere a aurului de către Banca Angliei a fost imediat urmată de măsuri contra cumpărării de devize streine. Renunțarea din partea Angliei la „gold standard” a adus cu sine și sdruncinarea „gold exchange standard”-ului, deci a monetelor cari au crezut de bine să se sprijine pe lira engleză.

La 9 Aprilie 1933 președintele Roosevelt anunță abandonarea de fapt a etalonului-aur în Statele Unite, abandonare care urma să-i permită să controleze nivelul prețurilor interioare și să mărească volumul creditelor puse la dispoziția economiei naționale. Proiectul puterilor depline prezidențiale votat de Congres autoriză pe Președinte: Să procedeze — prin sistemul băncilor federale — la emiterea de 3 miliarde de dolari în bonuri de tezaur, cari vor trebui să fie retrase din circulație în 25 ani prin mijlocirea fondului special de amortisment; să ordone devalorizarea dolarului până la concurența de 50% din valoarea sa aur actuală; să accepte, până la concurența de 100 milioane de dolari argintul-metal ca plată a datoriilor de război, acest argint fiind luat la cursul maxim de 50 cenți uncia și numai în timp

de un an dela ratificarea legii puterilor depline. A trecut încă prea puțin timp dela luarea acestor măsuri pentru a ne face o idee exactă asupra rezultatelor politicei monetei „dirijate” în Statele Unite. Oricum, repercusiunea acestei măsuri asupra economiei celorlalte țări se poate deduce și din faptul că proiectul puterilor depline prezidențiale prevede foarte explicit cazul în care extensiunea de credit (inflația) ar fi necesară pentru a obține, prin acorduri internaționale, stabilizarea la un nivel convenabil a monetelor diverselor țări.

La sfârșitul lui Aprilie a. c. a avut loc, la Washington, întrevederea Roosevelt—MacDonald—Herriot al cărei scop esențial a fost de a prepara căile Conferinței economice mondiale.

D-l Roosevelt a lansat ideea unui armistițiu vamal, în timpul căruia — după d-sa — ar fi fost mai ușor posibilă abordarea studiului metodelor celor mai bune pentru a ajunge în sfârșit la o desarmare economică generală. Sugestia unui armistițiu vamal nu era nouă. Noi am făcut cunoștință cu ea în 1930, la Geneva, unde ea a dat loc la ținerea unei conferințe internaționale. Criza economică nu era atunci decât la începuturile ei; ea nu desorganizase încă condițiunile comerciale și monetare ale schimburilor. Această încercare nu a dat, precum se știe, nici un rezultat.

Propunerea pentru armistițiu vamal a fost făcută de Comitetul preparator al Conferinței economice mondiale țărilor cari au fost convocate la această conferință, la 12 Mai. Răspunsurile la această propunere au fost însă însoțite de atâtea rezerve încât se poate spune că ea nu a avut nici o urmare practică serioasă.

Problemele de căpetenie ale economiei mondiale în ceasul de față și în momentul deschiderii conferinței dela Londra sunt: problema dirijării producțiunii, problema schimburilor între națiuni, inclusiv a tarifelor vamale, problema prețurilor materiilor prime, problema șomajului, aceea a datoriilor internaționale, problema monetară, etc.

Dar conferința dela Londra a acordat o importanță covârșitoare, am putea spune nemeritată, problemei monetare. De bună seamă că s'a pus accentul pe această problemă sub presiunea marilor evenimente monetare recente. Credem însă că desbaterea marelui probleme a asanării economice mondiale ar trebui să se facă abordând și găsind remedii pentru problemele enunțate în pasagiul anterior și aproximativ în ordinea schițată aci.

Criza nu poate să-și aibă origina în insuficiențele funcțiunii sistemelor monetare. Aceste insuficiențe nu sunt decât rezultatul crizei economice a cărei atenuare nu se poate obține decât cercetând și înlăturând cauzele reale și de fond ale crizei. Prin teoriile „redu-

cerii aurului", a relei „distribuții a aurului", prin etalarea puncției de vedere favorabile sau nefavorabile asupra standardului-aur, nu se poate explica criza, ci cel mult agravarea ei. Fenomenul monetar, mai mult decât celelalte fenomene economice, este „dirijabil". Circulația monetară cu toate problemele ei este organizată și condusă de instituții temeinic organizate, cari activează după norme rigide și cari deci ar putea fi relativ ușor influențate în vederea unor ameliorări economice. Aceste instituții nu pot însă interveni hotărîtor în rezolvarea crizei pentru că ele nu dețin cheia împrejurărilor cari au deslănțuit criza.

Conferința se cuvenea să abordeze de front problema producției industriale și agricole, să stabilească coeficiente de producție, să creeze, eventual, un for de control al producției mondiale care trebuie dirijată și subordonată consumului. Oricâte teorii s'ar emite asupra crizei, se pare că explicația ei cea mai temeinică stă în anarhizarea producției, în anarhia investițiilor de capitaluri cu grave consecințe în alte compartimente ale vieții economice și sociale. Și în legătură cu producția era de examinat în ce măsură mai trebuie tolerată inițiativa individuală, liberalismul, precum și metodele sau metoda cea mai eficace a intervenționismului.

Câtă vreme barierele vamale vor avea înălțimea celor din Evul mediu, completarea firească a diverselor economii naționale nu se va putea realiza, circulațiunea bunurilor nu va produce o nivelare a prețurilor, se vor crea industrii fără a avea condițiuni firești de existență. Frontierele economice și politice în înălțimea și cu semnificația lor de astăzi, alcătuiesc piedeci de căpetenie în menținerea și alimentarea crizei. Problema producției și a schimburilor conturează limitele și scheletul celeilalte probleme: a prețurilor materiilor prime în primul rând și apoi ale celor fabricate. Ar fi fost de examinat în ce măsură este îndreptățită goana după prețuri mari și în ce măsură s'ar cuveni să se tindă la obținerea unor prețuri de cost cât mai reduse pentru ca astfel marja de beneficii a producătorului agricol și industrial să fie cât mai mare și totodată posibilitatea de absorbire a consumatorului tot mai urcată. Și în legătură cu aceasta se pune și problema eficacității oficiului de intermediar între producător și consumator; comerțul capitalist prezintă anahronisme a căror existență este deopotrivă dăunătoare și consumatorului și producătorului.

La conferința dela Londra nu s'a pus cu suficientă hotărîre problema datoriilor — nu a datoriilor de război, cari n'au privit în mod strict conferința — ci a datoriilor internaționale ale tuturor țărilor cari au contractat împrumuturi grele; povara datoriilor — afară de

cele de război — și haosul monetar sunt rezultatul prăbușirii prețurilor. Datoriile internaționale atâta cât ele rezultă din angajamente politice, nu vor putea fi regulate decât pe cale de acorduri politice. Datoriile interne sunt, în general, o problemă de politică națională. Ar fi de examinat prin ce mijloace mai potrivite s'ar putea rezolva această problemă: prin reducerea dobânzilor, a creanțelor, deprecierea schimbului, degrevarea debitorilor de impozite, sau alte măsuri asemănătoare.

Soluțiile problemelor de mai sus duc, implicit, și la luarea în considerare a problemei șomajului, care s'a adâncit și pentru că migrațiunea mâinei de lucru a fost împiedecată prin diverse măsuri restrictive luate de guverne.

Conferința economică dela Londra a avut de întâmpinat enorme dificultăți de esență politică. Progresul conferinței a fost oprit de împotrivirea primejdioasă a acelor care din orbire sau din egoism se opun oricărei cooperări economice internaționale și de faptul că unele țări speră să facă față unor împrejurări cu totul excepționale printr'o aplicare a programului lor economic.

Am menționat, la început, unele aprecieri asupra rezultatului conferinței. Vom mai adăuga încă câteva.

D-l Cox, delegatul Statelor Unite a subliniat că este regretabil faptul că preocupările naționale întârzie succesul conferinței.

D-l Colijn, delegatul Olandei și președinte al comisiei economice, a judecat cu asprime activitatea conferinței. D-sa a declarat că față de rezultatele la care s'a ajuns, conferința n'are nici un motiv să se felicite. Dimpotrivă — spune d-sa — dacă se compară rapoartele prezentate la închiderea conferinței cu speranțele exprimate la deschidere, sentimentul care se desprinde este descurajarea. D-l Colijn afirmă că reluării lucrărilor va trebui să-i premeargă stabilitatea monetară. Au susținut stabilizarea monetară și păstrarea etalonului-aur, printre alții, șefii delegațiilor italiene și belgiene.

D-l Dr. Schacht, șeful delegației germane, s'a arătat foarte pesimist. D-sa a constatat că nici unul din punctele înscrise în programul conferinței n'a fost rezolvat prin vre-un acord precis și că rezoluțiile comitetelor nu cuprind decât păreri generale și recomandări la fel cu toate câte au putut fi înregistrate neîncetat dela conferința ținută în 1920 la Bruxelles.

Delegatul german afirmă că se dovedește că nu se poate determina simultan prin recomandări și rezoluțiuni situația în 64 State, a căror structură se deosebește esențial. D-l Schacht este de acord cu delegatul american în a recunoaște că o nouă conferință economică nu va putea avea succes, până când diferitele națiuni nu-și vor fi

regăsit în interior un anumit echilibru economic. D-sa crede că cooperarea internațională va deveni o realitate numai când fiecare țară va renunța să se bizue pe celelalte țări pentru a învinge celelalte țări. Metoda nesănătoasă de până acum de a ușura pentru moment situația economică cu ajutorul creditelor internaționale, va trebui să facă loc voinței de a stabili prin forțele proprii un anumit echilibru economic. Pentru aceasta este nevoie ca datorită să poată fi rambursate prin exportul de mărfuri și prin prestațiuni de servicii.

Mai mulți delegați au recunoscut că în urma evenimentelor din ultimii ani s'a produs între datorii și capacitatea de plată o disproporție atât de mare încât o ajustare se impune.

Trebue să ne punem întrebarea — a încheiat d-l Schacht declarațiile sale — dacă omenirea trebue să desfășoare o activitate productivă, chiar cu riscul de a se pierde o parte din capitalul investit până în prezent, sau dacă trebue să așteptăm cu brațele încrucișate până când criza socială ne va arunca în haos.

Conferința — cu oricâtă bunăvoință i-am aprecia activitatea — n'a ajuns la nici un rezultat. Mai mult chiar, nu s'a ajuns nici măcar la vre-o concluzie în afară doar de aceea ca să se amâne conferința.

S'au constatat la această conferință anumite vicii fundamentale cari ieșiseră mai puțin în evidență cu prilejul altor conferințe: unele delegații s'au dus nepregătite, fără a cunoaște datele problemelor și fără a avea opinii și propuneri precise, așteptând pentru orice amănunt indicația guvernelor respective. Pe când popoarele în suferință așteptau dela această conferință o hotărîre și o clarificare a haosului, delegații lor — desemnați după criterii reprobabile — înotau în neștiință și, am putea adăuga, în opulență.

La Londra s'a discutat — fără să se fi rezolvat — și problema țărilor agricole. Șeful delegației românești, d-l ministru Madgearu, a înfățișat problema crizei statelor agrare cu multă competență și energie. Oamenii conferinței însă nu s'au arătat dispuși a lua angajamente, a hotărî ceva, a face o treabă.

Din populația globului 70 la sută este ocupată în agricultură și deci nu se poate discuta criza generală economică fără a se căuta soluții și pentru țările agricole.

Criza agrară se manifestă prin căderea vertiginoasă a prețurilor. Astfel, pe când produsele industriale au suferit scăderi la prețuri de 20—30% în perioada 1929—1932, prețurile produselor agricole s'au prăbușit, în același interval, cu 40—50% și în unele cazuri cu 70 la sută. După estimări făcute recent în Canada, venitul agricol brut a scăzut dela 1826 milioane dolari în 1927 la 880,7 milioane dolari în 1931, ceea ce echivalează cu o micșorare de 50 la sută. În România,

venitul național provenit din agricultură a scăzut numai în interval de 3 ani (1929—1932) cu peste 50 la sută.

Prăbușirea prețurilor nu poate fi explicată numai prin cauze ocazionale. Fenomenul crizei profunde din industrie și al speculației extrem de active nu ne oferă o explicație suficientă a catastrofei țărilor agricole. Dacă observăm îndeaproape dezvoltarea economiei mondiale dela război încoace constatăm că fluctuațiile ciclice nu sunt decât momente ale unui val depresiv, datorit unor schimbări profunde intervenite în structura însași a agriculturii. Intensificarea producției, mecanizarea culturii și a transporturilor cari au dus la scăderea prețului de cost și la însemnătarea cu cereale în loc de furaje necesare animalelor de tracțiune cari s'au împutinat, fac parte dintre cauzele de căpetenie ale dificultăților de astăzi ale agriculturii. Introducerea motorului cu explozie în agricultură a provocat un dezechilibru de aceeași importanță ca și introducerea mașinei cu vaporii în epoca manufacturieră. Dar aci și acum nu putem stărui asupra acestor și altor aspecte specifice ale crizei agriculturii.

România a inițiat tratative pentru încheierea de acorduri între țările agricole din centrul și sud-estul Europei și între acestea și țările industriale din continentul nostru. S'a depus în aceste tratative și pricepere și stăruință din partea României care, prin energia și competența reprezentantului său, d-l ministru Virgil Madgearu, și-a impus punctele sale de vedere, primind însărcinarea să reprezinte interesele statelor agrare din centrul și sud-estul Europei și în conferința dela Londra. Aceste desbateri și aranjamente n'au avut un rezultat practic. De ce?

În conferințele internaționale își dau întâlnire pe lângă câteva bunăvoinți reale și un număr însemnat de bunăvoinți aparente. Uneori, prin glasul delegaților vorbesc țările mandatare cu interesele lor mari și îndreptățite, alteori delegații sunt purtătorii de cuvânt și ai intereselor limitate ale feluritelor coaliții industriale, comerciale sau de pură speculă. În acest caz, lupta ce se dă este mai grea, obiectivele adversarului sunt greu de sesizat. În ce măsură sunt reprezentate și apărate în conferințele internaționale interesele limitate și cele generale este greu de stabilit, chiar imposibil.

În arena conferințelor se ciocnesc cu înverșunare, deși aproape totdeauna cu multă ipocrizie, egoismele naționale cari nu vor să cedeze nimic din ceea ce este al lor în folosul mării colectivități a națiunilor.

Câtă vreme problemele politice rămân în suspensie, împărtășirea sinceră a soluțiilor economice internaționale nu se va realiza. În lupta de afirmare pe piețele internaționale, țările noi vor întâmpina încă

multă vreme rezistența țărilor vechi industriale cari nu pot renunța ușor la pozițiile ce și-au câștigat cu sacrificii mari de energie, inteligență și capitaluri. Aceste țări vor încheia acorduri, dar, deocamdată, numai dacă li se recunoaște posibilitatea afirmării integrale a forțelor lor economice pe piețele interne respective și pe cele internaționale. Țările mari industriale (Germania, Anglia, Italia) pentru a reduce dependența de țările agricole pentru articolele mari alimentare, în primul rând cereale, și-au intensificat propria producție în anii de după război, fie prin mărirea producției la hectar, fie prin cultivarea de noi câmpuri pentru recuperarea cărora, în special Italia, fac sacrificii enorme.

Directiva desprinsă din lunga serie de conferințe internaționale este următoarea: fiecare să se prezinte la debateri cu oameni perfect pregătiți, recrutați dintre cele mai de seamă inteligențe și energii ale țării, fără considerații asupra înregimentării eventuale într'un partid sau altul; conferințele internaționale să le socotim numai ca instituții chemate a coordona, a armoniza activitățile specifice ale diverselor națiuni cari vor trebui să-și valorifice bogățiile și munca printr'un efort propriu, fără preget. A trece granița numai cu mâna întinsă nu este nici demn și nici folositor; mâna să se încordeze la fiecare acasă pentru a crea valori economice, mintea și inima să se ostenească pentru a crea valori intelectuale și morale și apoi va fi mai ușor oricui să stea de vorbă cu oricine și oriunde.

Morala acestor conferințe, inclusiv cea „mondială” dela Londra, — pentru a încheia după un vechi tipic — ar fi următoarea: Să nu intrăm în vorbă cu alții până nu știm lămurit și precis cât putem și ce vrem, iar înainte și după asemenea întâlniri, cei chemați, să fructifice la maximum energiile intelectuale, morale și gospodărești ale țării, a căror potențare să dea încredere și prestigiu purtătorilor de cuvânt în conferințele internaționale. Criza este mondială, pentru că o simt toți, remediile ei trebuiesc însă, în primul rând, căutate și găsite pe plan național; numai consolidarea organică a stărilor naționale va putea duce la o întremare generală a tuturor națiunilor. Aceasta este calea ce se desprinde din firea lucrurilor.

VICTOR JINGA

„TELEGRAFUL ROMÂN“ ȘI LITERATURA DE PESTE CARPAȚI 1)

În timpul apariției „Telegrafului” — și multă vreme încă și după aceea, — exagerările latiniste se bucurau, în Ardeal, de necontestată autoritate. Meritul gazetei sibiene este de a fi ridicat cel dintâi glas de răspicat protest împotriva confuziei tiranice.

Aceste strigăte de alarmă au fost totuși prea slabe față de înverșunarea latinistă a timpului și n’au putut afla „urechi deschise”. Pentru a salva unitatea de limbă și de cultură națională, care erau grav primejduite de exagerările latinistilor, trebuia să se producă o reacțiune puternică. Această reacțiune s’a produs dincolo de munți. Lupta a început-o Alecu Russo, tratând numai problema limbii. „Junimea” continuă însă lupta cu stăruință până la cucerirea definitivă a spiritelor, având o concepție literară mai vastă. În Ardeal, „Telegraful Român” se face ecoul acestor lupte de regenerare. Într’o epocă cu o viață literară aproape sterilă, acest ziar are marele merit de a fi priceput că conducerea spirituală a neamului revine Principatelor.

În literatură, scria Alecu Russo, „afară de cărți grele de disertații și de argumente, Ardealul nu a dat României până acum o singură carte de închipuire și care să răsbată inimile”, iar în chestiuni de limbă era convins, „că va trece și ardelenismul, cum au trecut multe alte sisteme încâlcite și va rămâne numai românismul”. Recunoscând aceste lucruri și „Telegraful Român”, el își întoarce dela început fața, în lipsa unei literaturi originale remarcabile în Ardeal, spre izvoarele regenerării noastre literare: literatura de peste Carpați. Revistele de ideologie literară, *România Literară* și *Convorbiri Literare* sunt intens și fidel reflectate în paginile „Telegrafului Român”. Ce s’a produs din aceste reviste și importanța acestor reproduceri o vom arăta altădată amănunțit. Acum vom sublinia un

---

1) V. „Gând Românesc” Nr. 1.

singur fapt, caracteristic pentru spiritul nou pe care îl aduce acest ziar în preocupările literare din Ardeal. Am văzut cele două articole cari anticipau oarecum pe Alecu Russo²). Nu ne surprinde deci prea mult faptul că în scurt timp după apariția „Cugetărilor” acestuia în *România Literară*, „Telegraful Român” reproduce ca articol de fond toate cele 13 capitole din partea I, ocupând în fiecare număr 2—4 coloane întregi. La Brașov, se știe, aceste „Cugetări” au fost combătute, stârnind chiar o polemică între G. Barițiu și A. Russo³). Cu totul alt ecou au avut „Cugetările” la Sibiu. Aici nu numai că ele sunt reproduse, făcându-li-se prin aceasta un mare serviciu de popularizare, dar printr'un articol redacțional ele sunt recomandate călduros cetitorilor spre a se „îndulci” din acest studiu „ieșit din simț de adevărat român”, „și care este chemat a îndrepta limba și a o mântui de pieirea ce o amenință”. Deși pentru Ardeleni cuprinsul studiului este „tare amar”, ziarul îl împărtășește totuși „*pentru că este adevăr*”. Articolul acesta e scris în spiritul ideilor lui Russo, mai ales în partea dela început, în care se arată covârșitoarea influență pe care o aveau latiniștii și situația în care ar fi ajuns cel ce ar fi cutezat să se ridice împotriva lor. Reproducem acest articol nefiind cunoscut până acum:⁴)

„Niciodată nu a fost limba românească mai frământată și mai batjocorită ca în timpul de față. De voe de nevoe trebuie să scrii, trebuie să vorbești *după moda nouă*, după formarea ce ni-a prescris-o învățații, *intelligenții* sau *inteliginții* noștri, dacă nu vrei să treci de pedant ruginit, de om fără gust, de slavon și câte altele. De se încumeta cineva să strige că ar fi destul până unde merserăm, să ne uităm și îndărăpt, era tocmai atâta, ca și când ar fi făcut o crimă asupra sfințeniei limbei, sărea toți cultivatorii limbei și te înțepa cu acele gramaticii, etimologiei, filologiei, ale antichității, ale limbilor vechi, ale limbilor romanice ca și cum te înțepă bundăunii când te atingi de cuibul lor, te infera cu nume de ignorant, te mâna la lexiconul cutăruia, care după părerea lor sunt clasice, sunt sfinte, neînșelătoare sau înfaibile, și de aceea nu se pot defăima de profani

2) Ideile sănătoase schițate de redactorii T. R. își găseau confirmare în „Cugetările” lui Russo.

3) Petre V. Haneș, *Studii de literatură română*. București, 1910. — N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul XIX*. București, 1907—1909.

4) Dl. Haneș, care reproduce în Anexele ediției Academiei din Scrierile lui Russo toate articolele referitoare la Cugetările acestuia, scrise prin diferite reviste și ziare, nu menționează acest articol. Nu amintește nici de reproducerea Cugetărilor. De ele amintește dl. Lupaș. Acest articol se găsește printre informații sub titlul „Sibiu, 14 Aprilie”. (T. R. 1855, n-rele 29 și urm.).

și ignoranți. Nici nu scoteai vorba să te plângi asupra *neologismelor* care începură a ne întuneca limba, și a o face cu totul străină până și luai passoacă peste gură pentru aceasta oarbă îndresneală; toți neologistii ca unul îți se puneau în spinare, te hâța, întorcea, tăvălea și nădușea, îți astupa gura cu aceea și aceea auctoritate și îți părea bine că ai rămas cu ochii nescoși și cu oasele nezdrobite. Ți se sculau Drămbocii și te inferau în lotogrifi că scrii verzi și uscate. Ce era doară de făcut decât să te dai după păr, să zici, *naciune, părțiune, sepciune* și câte alte *ciune*, să cânti cum cântă toți, ca să rămâni *fiulu naciunei* și să nu fii primit ca un nemernic să ascuți regulele gramaticii care te învață să scrii *mente, bene, animă*, și să citești *bine, minte, inimă*, să scrii *et* și să citești *și*, să scrii *scaimbare* că vine din italianescul *scambio*, și să-ți îndrepti limba după documente vechi, iară nu cum afli la popor, cu un cuvânt să fi roman, iară nu român.

Să strigi, că limba noastră nu va peri în veci, pentru că este *fia* celei latinești, care s'a primit în biserica apusană în toate țările lumii și să te convingi, că cu cât va fi limba noastră mai latinească, cu atât va avea și viață mai lungă ș. a. ș. a.

Astfelu de cătuși puseră învățații noștrii pe biata limbă și o strinseră în corsete streine până era să-și peardă statul sau forma și să se facă o mătăulă. Incercări singuratece asupra acestui rău, care amenința viața limbei nu erau cu potință din pricinile ce le arătarăm mai sus.

Trebuia dară să orbecăm prin întunec, așteptând de undeva lumină. *Și iată că aceasta se ivește! Sub direcția vestitului poet și auctor românesc, d-l Vasilie Alecsandri începe a eși la lumină odată pe săptămână în Iași dela 1-a Ianuarie 1855 o foaie periodică sub numirea ce merită cu toată cuviința, „România Literară”. In această foaie ce ar merita să o îmbrățișeze tot românul, se pertractează obiecte cu adevărat naționale și românești.*

In această foaie aflăm lucruri foarte bune și ne vom lua îndrăzneala a împărtăși din ele cetitorilor noștrii, ca să se convingă de cele ce am zis, cu atât mai mult cu cât suntem încredințați că mulți din ei nu sunt în stare a-și-o agonisi *deși ar fi foarte de dorit*. Ce mai tare însă ne căzu în ochi, este un articol care tratează despre limba noastră sub un titlu destul de modest „Cugetări” de A. R. Vrednicul autor ne spune un *adevăr*, care deși este pentru noi cei pășiți *tare amar* dar totuși îl îmbrățișăm *pentru că este adevăr*. El este drastic ca și hapurile lui Morison și trebui aplicat numai după ce nu mai folosia alte mijloace.

Insemnate sunt cuvintele lui unde zice: „De mirare este că ro-

mâinii au început cu pedantismul când pilda națiilor putea să le fie de învățatură". Pedantismul are multe ramuri, dar nici unul nu-i mai aprig ca pedantismul cuvintelor pentru că-i mai ușor.

„Cuvântul e bogăția celor săraci, fără de învățatura". Apoi aduce autorul vre-o câteva rânduri de tălmăciri dintr'o broșură franțuzească a lui *Lamartin* scrisă de un român vestit, care au asemănare cu multe de ale noastre, și zice: „Nu știu dacă D. Lamartin s'a pătruns de frumusețea tălmăcirii, dar mulți din noi cari suntem români mărturisim în cuget curat și în frica lui Dumnezeu, că nu înțelegem nimica". Ne descrie apoi adunarea dela Blaj pe câmpul libertății unde zice că lipsia un lucru... limba. Inteligenții, frați și fii a miilor de români adunați, de pe tribunele câmpului libertății, nu vorbeau românește, și vântul înviator al acelei zile mărețe purta pe deasupra capetelor o vavilonie de cuvinte stropsite și smulse din latinește (adică din *Organul Luminării*) pe care bieții români nu le înțelegeau nici decum, deși le primeau ca semne de mântuire: zicând: „o fi, dar... așa o fi" ș. a.

Mult taie în *amețea noastră neologistică* și *pasagea* următoare:

„Afară de cărți grele de dizertații și de argumente, Ardealul nu a dat României până acum o singură carte de închipuire și care să răsbată inimile. Va trece și ardelenismul cum au trecut alte multe sisteme încalcite și va rămânea numai românismul, căci limbile cari se înțeleg numai prin tipar, sunt limbile moarte, și Românii sunt încă plini de viață". În privința aceia că reformatorii noștri sunt atât de aplecați a primi neologisme, zice autorul „Cugetărilor" foarte nimerit:

„Luat-ați seama la iarmaroace?... puteți pune rămășag, că din două rochii, una frumoasă dar simplă, alta urâtă dar stacojie, țărancele vor cumpăra aceia, care bate la ochi. Asemenea și legislatorii noștrii au ales în iarmarocul literaturilor ce au socotit mai strălucitor".

Cât de frumos vorbește despre lipsa anticităților pentru noi românii, încât totdeauna ne demustră ca prin ea să nu schimonosească limba, să vede din următoarele cuvinte, care tot tiparul trebuie să și le tipărească în inima sa:

„Să studiem, iar nu să prefacem, pentrucă-i un lucru peste fire: Lumea merge înainte și nu se poate întoarce; fiul nu poate fi tată sau fratele părintelui său, de aceia trebuie să rămânem Români, iar nu Romani. Mai cu cale, mai logic ar fi dar, în dragostea noastră de latinism să lăpădăm limba română și să luăm limba latină, și prin urmare să schimbăm pantalonul și *surtucul* pe *togă*, să ne chemăm *Cincinatus* și *Brutus* în loc de *Costachi* și *Dumitrachi*, și să cerem înapoi stăpânirea de odinioară?"

Aplecarea tinerilor spre neologism o aseamănă foarte pătrunzător cu sărirea oilor peste un șanț, și zice: „Cum sare peste șanț toată turma când a sărit o oaie, asemenea o turmă de copii aprinși de focul lui Apolon și însuflați de flacăra muzelor s'au aruncat după producători spre a *conchera* (tot stil românesc) templul gloriei și a imortalității”.

Vorbește apoi despre principiul ce-l pun literații noștrii pentru formarea cuvintelor, și apoi zice: „Studiul Istoriei neamului român ne va spune de unde vine limba noastră, și ce trebuie să fie după logică acea limbă; și așa numai vom rămânea în înțelesul cuvintelor lui Petru Maior”.

Însă ca cetitorii noștrii să aibă prilejul a se îndulci din toate cuvintele acestui mult prețuit articol din „România Literară” care *este chemată a îndrepta limba și a o mântui de peirea ce o amenință*, îl împărțăm în coloanele T. R. în tot cuprinsul său, cu aceia băgare de seamă, că de sa va ceti fără patimă și prejudeț, se va vedea, că are multă amăreală mai vârtos pentru noi Ardelenii și pentru amețea noastră neologistică. Fiind însă că amarul indeobște întărește și învârtoșește trupul, suntem convinși, că și amarul articolului acestuia care a eșit din simț de adevărat român, ne va întări și învârtoși limba atât de tare, încât de s'ar frământa cât de mult, de s'ar anima oricâte veșminte străine, de i s'ar da orice formă eterogenă, ea nu va peri, nu se va deforma, nu-și va schimba portul, pentru că ea trăește în forma sa, în vestmântul său în gura Românilor și „*Românii sunt încă plini de viață*”.

T. R. continuă publicarea „Cugetărilor” și în semestrul II, precedându-le de următoarea notă, din Nr. 52:

„Am arătat în mai mulți numeri în semestrul trecut cât de cumpanitori sunt articolii cari ies în „România Literară” sub rubrica „Cugetări” pentru fiește care român, care dorește înaintarea limbei sale cu pași moderați, însă cu atât mai siguri, și *desbrăcarea ei din vestmintele cari nu sunt ale ei*, și care pentru aceia o fac ridicolă.

Acum cugetăm, că cu nimic nu putem începe mai potrivit și scopului mai cu folos Semestrul II decât prin împărțirea mai departe a „Cugetărilor” din „România Literară”.

DI. autor al acestor cugetări, ținându-și înaintea ochilor scopul propus, a desbătut cu multă dibacitate și cu bun tact această materie, nepăsându-i nici de *atacul acelora cari s'au ridicat asupra lui în mai multe gazete*”. T. R. era prin urmare informat despre eoul „Cugetărilor” în celelalte ziare.

Deși energică, chemarea lui Russo la îndreptare a sunat foarte

puțin timp; izbucnirea lui s'a potolit foarte repede, fără a putea determina o schimbare, nici chiar peste Carpați și cu atât mai puțin în Ardeal.

Lupta este reluată mai târziu de „Junimea”. Mai monumentală, având o concepție literară mai vastă, acțiunea „Junimei” este susținută de T. Maiorescu cu mai multă forță, până la triumf.

Se știe, că și în Ardeal „junimismul” nu mai constituie un simplu ecou literar, ci o luptă stăruitoare, pe care o poartă Slavici în coloanele „Tribunei”.

Inceputurile „junimismului” în Ardeal trebuie căutate însă, cu mult mai înainte de „Tribuna” și anume în coloanele „Telegrafului Român”.

„Junimismul” acestui ziar a fost relevat⁵⁾, ca și întâia încercare de a introduce ortografia fonetică în scrisul românesc din Ardeal, făcută în 1876, când un grup de tineri, printre cari și Slavici, aderenți ai „direcției noi” au publicat un supliment literar al ziarului, cu titlul „Foișoara Telegrafului Român”⁶⁾.

Legăturile T. R. cu „Junimea” sunt însă mult mai vechi. Ele datează din anul apariției „Convorbirilor Literare”, din 1867. Am văzut spiritul nou și tendința de reînnoire, pe care o manifestă acest ziar. Vederile lui își găseau un sprijin solid în concepțiile „Convorbirilor”.

De aceea vedem că, în 1867, foiletonul „Telegrafului” este aproape în întregime ocupat cu reproduceri din „Convorbiri Literare”.

Reproducerile constau mai ales din bucăți literare. Articole de ideologie nu găsim decât puține. Mai însemnat este articolul „Despre poezia română a lui T. Maiorescu”.

Este prima reproducere pe care T. R. o face după „Convorbiri”.

Un alt capitol al cercetării noastre va lămuri mai bine epoca pre-tribunistă și acțiunea de desțelenire a mentalității ardelenilor, întreprinsă de Șaguna și de colaboratorii săi, fără de care nu pot fi cunoscute împrejurările, cari au precedat vâjnoasa reformă a „Tribunei”.

Chiar studii mai noi în legătură cu „Junimea” și Ardealul, neglijează acest capitol, fixând acțiunea „Junimei” în Ardeal dela „Tribuna” încoace, deși chiar Slavici se considera un continuator al ideilor culturale și politice ale lui Șaguna.

D. ȘT. PETRUȚIU.

⁵⁾ O. Ghibu, *Ziaristica bisericească la Români*. Sibiu, 1910, p. 16.

⁶⁾ Amintește de „Foișoara T. R.” numai: I. Slavici, „*Tribuna și Tribuniștii*”. Orăștie, 1896; S. Albini, *Direcția nouă în Ardeal*, articol în „Lui Ion Bianu — Amintire”, București, 1916 și O. Boitoș, *Activitatea lui Slavici la „Tribuna” din Sibiu*. Cluj, 1927.

AL. DIMA, ASPECTE ȘI ATITUDINI IDEOLOGICE ¹⁾

Autorul acestei cărți vioaie și binevenite a condus, ani de zile, una din cele mai alese reviste pe care provincia ni le-a dat vreodată: *Datina* dela Turnu-Severin. Când te gândești ce semnificație de salubră și mândră protestare împotriva toropelii din târgurile noastre înseamnă o asemenea ctitorie, dispariția ei devine un prilej de melancolie.

În volumul de față d. Dima și-a salvat o parte din ideile care alcătuiau osatura revistei d-sale și care, prin convergența lor schițează un sistem de explicație a culturii noastre de astăzi.

Vom urmări mersul gândirii d-lui Dima și vom nota punctele la care aderăm cât și, mai ales, pe acelea asupra cărora nu ne înțelegem pe deplin — și aceasta cu atât mai mult cu cât substanțial informată, sprijinindu-și argumentarea pe autorități de întâiul rang și dând dovadă de o atitudine cavalească față de opiniile adverse, cartea aceasta te invită la reflexii prin punerea însăși a problemei.

Preocuparea ei de căpetenie este criza actuală a spiritualității europene și, mai ales, răsfrângerea acestei crize în cultura românească. Problema mișcării ortodoxe de care se ocupă în continuare, nu e, în concepția autorului, decât o derivare a acestei crize, iar studiile ce urmează (Tradiționalismul lui Eminescu, Pârvan, Personalismul energetic al lui Rădulescu Motru) sunt căutări de semne de orientare și par a fi fost concepute tot în legătură cu problema fundamentală a cărții.

În ce constă așa dar această criză care se manifestă, înainte de toate, printr'o „penibilă neliniște sufletească”? Se poate vorbi de o criză a *cantității*, azi, când se produce mai mult și mai variat decât oricând înainte? Evident, nu. Dar o criză a *calității* rezultă tocmai din această supraproducție și diversitate desordonată sau, mai precis, din lipsa „unor valori etice directe”, din exces de pragmatism, de utilitarism. „Criza culturii europene e o criză a calității — scrie d-l Dima, — ... al felului de producțiuni care *sunt* în comparație cu acele care *ar trebui să fie*. Cu alte cuvinte, valorile ce se creiază astăzi în cultura europeană, nu satisfac cerințele spiritului acestei culturi, sunt devieri din matca ei tradițională, sunt simptome ale decadenței ei”.

E o întrebare de pus aici, în legătură cu această nepotrivire între

¹⁾ Turnu-Severin, 1933. „*Datina*”.

ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie. Poți prescrie unei perioade de cultură o anume finalitate — așa cum se pare că vrea d. Dima? Poți anticipa asupra sensului ei ultim atunci când ea nu oferă decât elemente (disparate) de premise? Nu credem. D. Dima citează pe *Liebert* și pe *Spengler* și ancorează, în sfârșit, în *Défense de l'Occident* a lui *H. Massis*, deci în replica la *Untergang des Abendlandes* al lui *Spengler*. Din rechizitorul pe care apologetul francez al spiritului de stabilitate, continuitate și autoritate greco-latină și catolică îl face fermentilor de disoluție puși în circulație de Germani, de Slavi și de Asiatici, d. Dima reține ca pe cel mai grav și care, de altfel, le rezumă pe toate, misticismul.

Amândouă aceste mizerii europene (adică lipsa de valori ideale și misticismul) ca și zdrobitoarea tiranie a economicului — a treia nenorocire — n'au întârziat să se ivească și în cultura românească. Refracția aceasta suferă, firește, o deviere, impusă de structura specifică a societății românești (v. Zeletin și Ibrăileanu), deviere ce ne agravează, bine înțeles, situația. Astfel, misticismul, localizat la noi sub forma ideologiei ortodoxiste și manifestat în literatură prin încercările revistei „Gândirea”, în filosofie prin activitatea orală a d-lui *Nae Ionescu*, în ziaristică prin *Calendarul* și *Cuvântul*, va fi, din punct de vedere social, cu atât mai dăunător, cu cât „el găsește aderențe în sufletul popular care are — ca orice suflet primitiv — dispoziții mistice exaltate mai ales la noi, de Orient și slavism”. „Misticii noștri să ia dar aminte — admonestază d. Dima — cu privirea îndreptată, vizibil, spre „Gândiriști”. Fiindcă misticismul lor nu e numai o chestiune personală...” Mărturisim că după acest proces suntem surprinși să vedem că autorul își culege toate datele statistice care ilustrează aspectele dureroase ale crizei noastre chiar din paginile și numai din paginile *Gândirii* și că drumul însuși din impasul în care ne găsim îl întrezărește — nedeosebindu-se prea mult de *Gândirea*, — în autohtonizarea culturii noastre, în punerea ei în consonanță cu datele tradiționale”. Foarte bine; dar ce altceva a făcut *Gândirea* decât să exalteze mereu acest tradiționalism? N'a izbutit să-i găsească o formulă de definiție care să-i epuizeze toate notele — a știut să-l sugereze însă bogat — dar oare e mai potrivită definiția d-lui Dima? Combătând pe d. Lovinescu, care neagă orice tradiție, pur și simplu, autorul nostru spune: „A nu cunoaște un lucru nu înseamnă a-i infirma existența. America a existat, totuși, chiar înainte de a fi descoperită. Același lucru și cu tradiția noastră. E adevărat, n'o cunoaștem încă științific, dar odată ce îi observăm efectele în constituirea specificului național și deci în reacțiunea spiritului nostru împotriva importului de forme apusene, înseamnă că există. Și o simțim cu toții ca pe o realitate ce străbate din straturi sufletești străvechi, ca un instinct ce se manifestă câteodată violent”.

În ispititorul proces dintre tradiționaliști și raționaliști, d. Dima n'a mers până la capăt — și cu toată critica fină pe care o face ortodoxismului, punându-i la îndoială caracterul de realitate populară istorică și virtuțile lui generatoare de cultură, nu se împiedică să nu-l recunoască cel puțin global prin admiterea tradiționalismului în sfera căruia ortodoxismul este doar o notă.

I. CHINEZU.

CRONICA LITERARĂ

LUCIAN BLAGA, LA CUMPĂNA APELOR ¹⁾

În evoluția poetică a lui Lucian Blaga este o răscruce, marcată puternic prin volumul *In marea trecere*, atât de puțin cunoscut de cercetătorii operei lui. E momentul ruperii poetului din bucuria sburdănică a vieții și a învăluirii în haina tristeții cunoașterii, sau a „tristeții metafizice”, cum îi spune el, atât de sugestiv. Pan și-a pus de o parte năutul, a început să adâncească sensul lucrurilor și deodată s'a îndurerat amarnic. El a văzut că, oricât de frumoasă ar fi, viața trece. ființele și lucrurile sunt atinse toate de aripa neiertătoare a morții.

Sentimentul acesta al trecerii ucigătoare, paralel cu cel al pierderii misterului bucuriei de a trăi este leitmotivul ultimelor trei volume de versuri ale lui Lucian Blaga. În întâiul el sfâșia sufletul poetului în ritmuri aspre, desacordate; cu volumul al doilea, *Lauda somnului* și mai ales cu ultimul, *La cumpăna apelor* marea durere s'a mai potolit, poetul e mai resemnat parcă în albia ei. Volumul din urmă indică chiar — cum titlul însuși o spune — o nouă răscruce. Poetul care s'a frământat atât de chinuitor în căutarea absolutului a ajuns la cumpăna vieții, unde *trebuie* să aleagă... E momentul suprem al alegerii... Cine nu l-a trăit? Lucian Blaga l-a simțit, în toată ființa lui, cu o deosebită intensitate, pentru că ochii lui nu căutau țelul suprem pe drumul mărunț al unei existențe vegetative, ci pe piscurile înalte ale adevărilor absolute. Marea revelație nu s'a întâmplat însă. Lumina care-i vrăjea tinereța s'a dovedit înșelătoare; iar rațiunea nu i-a descoperit alta, ci dimpotrivă, l-a cufundat tot mai adânc în întuneric. Atunci încotro va apuca poetul, ajuns la răscruce? În poezia, care poartă titlul volumului, ne face să bănuim noul drum:

„Poteca de-acum coboară ca fumul
din jertfa ce nu s'a primit. De aici luăm iarăși drumul
spre țărna și valea trădate înmiit
pentru un cer chemător și necucerit”.

(*La cumpăna apelor*, p. 67).

Drumul cel nou este deci foarte vechiu, e drumul tradiției, bătut de moși și strămoși.

Dar această reîntoarcere în matca tradiției nu se impune poetului cu vigoarea unui crez nou. Ceeace stăpânește volumul nu este bucuria regăsirii, ci dureroasa resemnare cu soarta de a nu fi găsit marea revelație. Sântimentul unitar al acestor poezii este acela al convalescentului. Primejdia cea grea a trecut, totuși nu-ți poți înlătura din suflet impresia că ai pierdut ceva... Boala de care a suferit poetul este „febra eternității” (*Sat natal*, p. 5), iar ceeace a pierdut este bucuria vieții simple, împăcate cu sine însăși.

¹⁾ Sibiu, 1933, „Dacia Traiană”.

Uneori poetul este copleșit de zădărnicia căutării lui. Așa este în *Lumina de ieri* (p. 12—13), pe care regret că n'o pot cita întregă:

„Caut, nu știu ce caut. Caut
aurore, ce-au fost, fășnitoare, aprinse —
fântâni — azi cu ape legate și 'nvinse.

Caut, nu știu ce caut. Caut
o oră mare rămasă în mine fără făptură,
ca pe-un ulcior mort o urmă de gură.

Caut, nu știu ce caut. Sub stele de ieri
sub trecutele, caut
lumina stinsă pe care o tot laud“.

Sau în *Sat natal* (p. 5):

„Dar de ce m'am întors? Lamura duhului nu s'a ales
ceasul meu fericit, ceasul cel mai fericit
încă nu a bătut. Ceasul așteaptă
sub ceruri cari încă nu s'au clădit“.

Neliniștita sbatere după un nou absolut poetul o simte ca pe o boală a veacului. Oameni și lucruri, credințe și idei sunt roase cu toatele de această misterioasă maladie fără leac:

„Bolnav e omul, bolnavă piatra
se stinge pomul, se sfarmă piatra“...

(*Boală*, p. 9).

De aceea soarta poezilor de azi e atât de tristă... Sufletul lor e o „spadă de foc stinsă în teacă“; cuvintele lor seacă mereu; sub haină ei poartă răni deschise; drumul lor merge spre soare apune; lor nu le-a fost hărăzit să pătrundă nesfârșirea, ci s'o mărească doar, cu un cântec, cu o taină. (*Cântăreții bolnavi*, p. 22—23).

Același sentiment cosmic îl găsim la poet și atunci când vrea să descifreze soarta ființelor și a lucrurilor — o temă favorită a lui Lucian Blaga. Steaua căreia i se adresează în *Intrebări către o stea* (p. 50—51) poate să fie a unui mare mormânt, a unei ape vindecătoare, a unui norod, cetăți sau flori, sau chiar steaua lui Verde Împărat, sau a unei sărbători. Toate câte sunt închise în cosmos sunt simțite de poet ca niște ființe vii, și toate își au, colo sus, steaua lor. În *Rune* (p. 54—55) ideea de soartă este și mai plastic reprezentată:

„Rune, pretutindeni rune
Cine vă 'nseamnă, cine vă pune?
Făpturile toate, știute și neștiute,
poart'o semnătură — cine s'o 'nfrunte?

Crinii muntelui — sublunari —
și-o duc neajunsă pe creștet.
Sub ceruri mamele-o poartă pe frunte“.

Ideea de moarte e strâns asociată de ideea de boală. De aceea nu ne vom mira dacă o vom întâlni și pe ea în acest volum. În *Din adânc* (p. 72):

„Mamă, — nimicul — marele! Spaima de marele
îmi cutremură noapte de noapte grădina...”

În *Seară mediteraneană* (p. 33):

„Din Hades cântând
privighitorile vin
s'așează pe masă
între pâne și vin”.

În *Munte vrăjit* (p. 26):

„Cu zumzet prin somnul cristalelor sboară
albinele morții, și anii. Și anii”.

Tema morții e cântată odată într'o formă populară (*Trenul morților*, p. 44—45). Mai bine e realizată însă în admirabila *Hotar* (p. 36—37), de o frumusețe clasică:

„Calea lactee abia ghicită se pierde
scrisă în noapte fierbinte și calmă,
ca linia vieții runic săpată
într'o imensă, zăbavnică palmă.

Pacinic ca untdelemnul cel veșnic
se scurge sub bolți Aheronul.
Acum ah de trecere cine va 'ncepe cântarea?
Acum ah negrele ape cui îi dau tonul?”

Peisajul e depresiv și el. De altfel Lucian Blaga nu cântă natura numai pentru ea însăși, ci alege din complexul ei ceea ce se potrivește stărilor lui sufletești. De aceea simte dureros de adânc lumina blândă a zilelor de început de toamnă (*Semnul de toamnă*, p. 15; *Septembrie*, p. 18—19). De aceea nici muntele cu viața lui stufoasă, nici sudul, cu soarele lui viu nu-l poate îndepărta de gândul morții (*Munte vrăjit*, p. 26; *Plajă*, p. 28—29; *Seară mediteraneană*, p. 32—33).

O singură rază de lumină pătrunde în atmosfera aceasta sumbră. Ea este adusă de curățenia unui copil. Venirea lui pe lume o cântă în *Cerească atingere* (p. 48):

„Ce arătare! Ah ce lumină!
Ștea alb'a căzut în grădină,

necăutată, neașteptată: noroc,
săgeată, floare și foc...”

și în *Naștere* (p. 58—59), de o puritate de epitalam. Același copil îl smulge pe poet din pânza vrăjită a tristeții și îi îndeamnă fantezia la joc, în *Colindă* (p. 74—75).

Iată conținutul sufletesc al noului volum de versuri al lui Lucian Blaga. Mai mult decât în fond, el aduce o evoluție în forma poeziilor. Ca și celelalte opere ale poetului, el își are haina lui originală, ritmul lui specific. Deja în *Lauda somnului* Lucian Blaga întrebunța, uneori, rima, pe care în celelalte volume o abandonase cu desăvârșire. În *La cumpăna apelor* canonul acesta poetic e respectat cu grijă, cum, de altfel, e respectat și ritmul. Intregul volum e un efort spre simplitate, spre clasicitate. Uneori efortul acesta atinge forma baladelor populare și a colindelor (*Cântăreții bolnavi*, *Trenul morților*, *Boală, Colindă*); alte ori scoate din cuvinte sonorități, pe care numai la Eminescu le mai găsim, ca'n acel *Septembrie*, din care trebuie să citez aceste două strofe:

„Mari turme cu clopote vin
prin amurgul gorunilor sferici
în codru stârnind ca un svon
de trecute pierdute biserici.

Inalt unicorn fără glas
s'a oprit, spre-asfințit să asculte.
Sub bolțile-adânci mă omoară
pădurea cu tulpice multe”.

Cine scrie astfel de versuri e în deplină posesiune a tehnicii poetice. Avem convingerea că de pe această culme, Lucian Blaga va continua să dăruiască literaturii noastre valori de înaltă artă.

ION BREAZU.

ARON COTRUȘ, PRINTRE OAMENI ÎN MERS ¹⁾

În clasificarea temperamentelor românești, ardeleanul este socotit tip voluntar prin excelență. Cu bună dreptate, se pare, fiindcă, pentru a limita discuția numai la literatură, preocuparea pentru *social*, mai stăruitoare aici ca în altă parte, abundența îndemnurilor, eticismul ignorând adesea prin organică opacitate, nu odată însă conștient, voit, toate seducțiunile stilului, — sunt trăsături dominante ale scrisului ardelean de totdeauna, puținele excepții (oricât de strălucite) neputând infirma impresia generală. E un aspect de psihologie colectivă, explicabil prin contingente istorice multiple și verificat nu numai în literatură, ci și în alte domenii ale vieții.

Poezia lui Cotruș se integrează așa dar — oricât de modernistă ar fi ea ca expresie și oricâte inoculări străine (Walt Whitman în primul rând) ar fi primit — într'o îndelungată tradiție.

Evident, acest voluntarism are mai multe fețe: dela povestirea domoală a nuveliștilor ardeleni până la superbe explozii de energie din *Oltul* sau *Clăcașii* lui Goșa e o distanță.

Poezia lui Cotruș este la limita extremă a acestei linii, repre-

¹⁾ Sosnowiec (Polonia), 1933.

zentând o violență, dincolo de care nu mai poate urma decât manifestul incendiar. Pe pagina întâia, într'un fel de prezentare, versul țâșnește ca o piatră din praștie:

Iată-mă! Iacom de arșițe, aspru, ne'nfrânt, —
parcă pe-un cal năzdrăvan
am țâșnit cu părul în vânt
dintr'un vulcan
ori din fund de pământ...

Cotruș nu cunoaște îndoiala. Pentru el nu există decât *da* sau *nu*, deopotrivă de categorice amândouă:

Intre vrere și tăgadă — rupt,
și 'ntre cutezanțe și datine,
calc singur pe drumuri ce 'ncep, dedesupt
lumea pân' la capăt s'o clatine.

Fără nuanțe, necunoscând melodia pe mai multe strune și neadmițând deosebiri de temperatură și de grade de intensitate în viața sufletească, această poezie, încordată într'o atitudine de neconținută răzvrătire, îți face impresia șuerului unei sirene de alarmă spintecând văzduhul și lăsând în urma lui, în momentul încetării, o senzație de vid și de panică.

Ies din fulger, ies din piatră...
pe unde trec, nisipul sec
sub pașii-mi aspri hărăie, latră...

Scapără'n vreme trupu-mi de cremene...
o, să ard, să ard pân' la capăt,
străfulgerat să scapăt
sub un cer ce cu visu-mi să semene!...

În această atmosferă incinsă de flăcări e greu să distingă contururile lucrurilor. Orice intenție de precizie se șterge, se absoarbe într'o viziune totalitară și febrilă a vieții, în elogiul frenetic al faptei, al voinței de a birui, în freământul imens al sufletului contimporan.

Fără părinți și urmași —
fiu sunt întreg al timpului meu...
rănile rupte de vajnicii-i pași
sângeră'n mine mereu...

sau, în altă parte:

Il slăvesc pe al visului și-al faptei vistiernic!...
Cânt omul ce pășește aspru, apăsat, puternic
de-i rămâne'n piatră urma pasului
și peste vreme, unda glasului...

Cânt omul cu vrere năvalnică, largă...
 veacului îi poruncește
 împărătește
 și ca un proroc
 cu deget de foc
 i-arată calea pe care să meargă...

Proiectate pe acest fond de exaltare, familiarele realități ale vieții sătene din Ardeal (*Casa de țară, Copil de moț, Todor Săcure, Cosașul, etc.*) capătă dimensiuni enorme, semnificații și proporții de simbol.

Țăranii apar când cu sufletul înegurat, înăsprit de suferințe vechi și frământat de gânduri de răzbunare, când într'o apoteoză voevodală:

Numele meu: Todor Săcure...
 inima mea: ciuntă pădure
 slujit-am pe-aicea la oameni deavalma
 sămbrie fostu-mi-a: foamea, sudalma...

sau:

Io
 Ion Roată
 unul din pietroasa, aspra gloată...
 . . . . .
 dar mâine
 ca niciodată
 fi-voi mare, darnic Voevod și Domn
 peste țara românească toată...

Problema țăranului proletarizat în fabrica dela oraș, apare și ea, și, odată, vedem fluturând și ideea comunistă (*În fabrică*) — ceeace însă nu înseamnă că poezia lui Cotruș ar fi mai puțin naționalistă. Un naționalism aprig, dur, rostit cu o lapidară energie:

Gându-mi: lotru, păduratec câine
 neclintit la picioarele-ți rămâne...

un naționalism increzător orbește în destinul nostru, și dornic de monumental, dar neputându-se feri, uneori, de tonul exortațiilor retorice și plate:

...fii gata la toate...
 de lupta aceasta scăpa nu se poate, —
 e luptă ce se dă pe viață și moarte!...

În literatura noastră Cotruș e un izolat. Cu un vocabular relativ sărac, obținând efecte de energie prin îngrămădiri de verbe și substantive (adjectivul e rar), prin repetiții și sublinieri insistente, rostogolind versul într'un ritm bolovănos, cu sugestive asimetrii, materializând abstracțiunile („morile gândului”, „bivolii vrerilor”) poetul ardelean izbuteste să creeze — prin aceste mijloace mai mult exterioare — o atmosferă de puternică originalitate. Situat, ca sensibilitate și concepție, la antipodul lui Bacovia, procedeele lor se aseamănă.

I. CHINEZU.

CRONICA TEATRULUI

PENTRU FUNCȚIA ARTISTICĂ A TEATRULUI

Viitoarea stagiune a Teatrului Național din Cluj se pregătește sub o nouă conducere. D. Constantin Pavel a fost chemat să aplice un program formulat de prin anii 1928—29, când d-sa a primit pentru întâia oară demnitatea de director al acestei instituții. Astfel ni s'au prevestit din nou matineele pentru elevi, atât de frecventate pe vremea aceea și spectacolele pentru muncitori și soldați, cari răspund cerinței de educație culturală a maselor. Dacă împrejurările vor fi norocoase, se va încerca o și mai întinsă aplicare a acestui principiu, care stă ca o piatră de hotar în crugul vremii noastre, printr'o descălecare în lumea satelor cu bucuriile și durerile ce trăiesc pe scenă, efemere numai în aparență. Aceasta în bună tovărășie cu Astra, cea mai bună călăuză pentru orice acțiune culturală întreprinsă la țară.

Suntem incredințați deci că, ceace se numește comun funcția socială a teatrului nu va rămânea în anul acesta, la Cluj, o simplă formulă. De aceea vom milita, din acest loc, pentru cealaltă funcție a teatrului, — primordială.

Sub presiunea împrejurărilor, la Cluj s'a stăruit totdeauna asupra rolului național al teatrului. Această instituție a fost avertizată mereu că întâia ei îndatorire este de a fi o școală de limbă românească, frumos și limpede rostită și lumea a fost îndemnată să frecventeze spectacolele cu gândul de a-și îndrepta graiul prin eliminarea elementelor străine, deprinse în cursul vremii. Școala aceasta le-a fost de folos tinerilor ce se pregăteau să între în viață, mai puțin celor în vârstă însă, cari, de altfel, nici n'au căutat să profite prea mult de ea. I s'a mai cerut teatrului să fie o școală de simțire românească, spre a completa și în această privință cealaltă școală, cu o funcție pur pedagogică. Să mai amintim și rolul de educator moral al societății, atribuit teatrului de aceia cari cred că această instituție trebuie să ajute numaidecât acțiunea moralizatoare a bisericii.

Copleșit de atâtea îndatoriri secundare, teatrul a fost nevoit să-și nesocotească menirea lui primordială: aceea de a face artă. Iar slujitorii lui au uitat că valoarea artei nu se măsoară cu cântarul valorilor etice sau practice, ci ea își are măsurile ei proprii; au uitat că teatrul ca artă își are legile lui proprii de viață și scopul în sine însuși, dacă, din capul locului, toate trebuie să aibă neapărat un scop. S'a ajuns astfel la o denaturare funcțională, de dragul unor postulate de moment și s'a făcut un criteriu de apreciere din gustul comun, gustul mediocrității. Dacă Eminescu ar fi râvnit aplauzele galeriei sociale, fără îndoială n'ar mai fi scris Satirele sau Luceafărul, pe cari totuși suntem de acord cu toții să le socotim printre supremele valori spirituale produse de geniul românesc.

Funcția de artă a teatrului pretinde o valorificare adecvată a fiecărui moment din acest fenomen artistic ce se numește spectacol dramatic. Ea cere — cu totul elementar — un repertoriu compus din piese scrise, de autori inspirați, după canoanele genului dramatic.

Cere apoi o punere în scenă a piesei de așa fel încât viața latentă ce i-a insuflat-o autorul să apară pregnantă, fiind bine intuită de directorul de scenă și plastic, viu exprimată prin toate mijloacele ce-i stau acestuia la dispoziție. Mijloacele acestea n'au fost niciodată mai bogate și mai elastice decât astăzi. Valori plastice nouă, pentru decor, au fost iscodite în timpul din urmă, cari, ajutate de variațiile de lumină, permit o nuanțare infinită a cadrului în care trebuie să se desfășoare acțiunea. Totuși nu se poate abuza de tehnica montării, după cum nici ușuratic ea nu poate fi tratată. În polemica dintre autorii dramatici și directorii de scenă, pentru stabilirea unei ierarhii a valorilor produse de aceste două categorii de artiști, au fost tot atât de departe de adevăr cei ce au susținut că singur textul piesei are importanță la compunerea unui spectacol, iar directorul de scenă nu poate avea nici o inițiativă proprie în montare, ca și aceia cari au stăruit să dovedească rolul secundar al textului, socotit de aceștia din urmă un material amorf pus la dispoziția directorului de scenă ca să dispună de el după bunul său plac. Decât o goană după ierarhizare cu riscul de a se ajunge la astfel de exagerări, mai bine proclamarea egalității de valoare între piesă, montare și elementul uman menit să întrupeze viu personagiile fictive concepute de scriitor, adică actorul. Căci funcția de artă a teatrului pretinde și o valorificare adecvată a actorului, prin o distribuție a rolurilor făcută după aptitudini și pregătire și prin excluderea cu desăvârșire a rigorismului oricărei maniere, veche sau nouă, deopotrivă. Actorul este un element viu, nu un manechin; el are o simțire proprie — sau trebuie să o aibă — și numai prin această simțire a lui poate exprima stările sufletești ale personajilor cărora trebuie să le dea viață. Orice artificiozitate este nu numai de prisos, ci chiar nefast.

Numai printr'o astfel de armonizare a elementelor componente se poate obține un spectacol perfect, — omeneste perfect — și numai rezultatul unui astfel de efort poate fi socotit o adevărată realizare de artă, în teatru.

Dorința noastră este să vedem Teatrul Național din Cluj făcând eforturi pentru cucerirea acestor valori pur artistice. Măcar din când în când, dacă nu se poate totdeauna. Ne dăm seama că năzuința aceasta se poate realiza numai cu sacrificii. O montare nouă, originală, cu valoare de creație artistică, pretinde nu numai un talent care să o conceapă, ci și mijloace materiale cari să permită înfăptuirea întocmai a ideii. Apoi un spectacol de artă nu se poate pregăti într'o săptămână-două, cum se pregătesc de obicei spectacolele teatrului local. Cu riscul de a fi învinuiți că propagăm luxul, cerem totuși aceste spectacole de artă.

După cincisprezece ani dela unire, Teatrul Național al Ardealului poate avea aspirația de a depăși mediocritatea. Căci arta cu adevărat nu trăiește decât din năzuința spre desăvârșire.

OLIMPIU BOIȚOȘ.

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți

PAUL STERIAN, *Pregătiri pentru călătoria din urmă*. Colecția „Cartea cu semne”. București, 1932.

Poeziile dlui Paul Sterian fac impresia că sunt scrise voit pe marginea unei probleme date.

Crescut din sufletul nostru chinuit de neliniști și indoieli, gândul morții revine, ca un oaspe nepoftit, să turbure sărbătoarea primăvăratecă a vieții. În urmele pașilor lui se strâng amintiri și înfloresc doruri pentru vremi așteptate...

În poezia dlui Paul Sterian momentul tragic e abătut în ridicol, iar sentimentele pure, infiorate de sinceritatea durerii, sunt coborite în cotidian și scabros. E mult din tehnica dlui T. Arghezi, de îmbinare de banal și ceresc pentru a scoate flacăra pură, cu sclipiri verzui. Pe când însă la Arghezi cuvântul cade greu și plin de gând, la d. Paul Sterian versurile se înșirue banale, vădind doar maniera, nu arta.

Se simte mai mult influența „Florilor de mucegai”, urmând tendința de a coborî poezia în ritm natural, liber, deslănat și de a înlocui imaginile sclipitoare dar prea diafane, prin imagini desprinse din realitatea imediată și întorsături de frază neîncercate.

La d. Sterian versurile au devenit astfel plate, prozaice, joc de vorbe goale. Simțirea, diluată, a dus la anecdotă și vulgar:

„Doamne, noi, toți proprietarii
Cu lanț și ceas de aur la brâu
Venirăm să ne închinăm ție
Și-ți aduserăm o icoană mare
Toată ferecată în argint și aur
Și'n pietre scumpe bătută.

Îți aducem în dar lenea noastră
Pacea și stupiditatea ceii noastre
Aidoma cu gușa noastră.

Și, fiindcă noi nu putem să îngenunchiăm
Căci burta nu ne lasă,
Isbind din gârbaci, am poruncit să inge-
Toată slugăria [nunche
În fața icoanei
Să te slăvească!

Vai mie! Din icoană iese Domnul atară
Glas de tunet se aude ca dintr'un cer de
„Fericită fie slugăria [vară:
Să iasă afară proprietăria!”

(pg. 62).

E o poezie pornită dintr'un fond religios, rămânând însă la suprafața simțirii. E inteligența care caută imagini, nu o durere care-și cearcă expresia. Nimic înalt, nimic nou. Înșirare de cuvinte vulgare și imagini juxtapuse, calculate, poeziile din acest volum n'aduc nimic cutremurat și simțit. Nu e o simplitate naturală, intimă, brodată pe o trăire interioră, ci o înșirare de momente glumețe:

„Domnule negustor, am venit să-mi vinzi
[marfă trainică
Cinci coți de pânză fără de moarte
Fiindcă vreau s'o pui deoparte
Să-mi fie giulgiu după moarte.

Măsoară bine și nu mă înșela, să nu fie
 [pânza prea scurtă,
 Să 'ncap în ea să nu-mi rămâie picioa-
 [rele pe afară
 În clipa când voi pleca de aici afară'.
 (pg. 21).

Răspunzând capriciilor stilistice, Dum-
 nezeu devine mic și caraghios, iar Isus
 Christos „băiatul lui chipeș și frumos”.
 Culminează însă în „Litanii de sfântă
 Mărie” cu injurături de mahala, stropi
 de nămol și miazme de ape stătute.

Cu bucurie îmbrățișezi, când întâlnești,
 înflorirea de gând, precum în poezia:
 „Doamne, azi s'a lăsat seară aromită” —
 singura vrednică de recitit...

Altfel, nici un imn închinat țării de
 dincolo de timp, nici un tâlc al lumii
 acesteia de cântec și durere.

O carte fără rost...

Radu Brateș.

E. GAMILLSCHEG, *Vom Leben und
 Wirken der Romanen. II. Rumänische
 Reihe.*

E indeobște cunoscută puținătatea pro-
 pagandei noastre în străinătate; a unei
 propagande competente și stăruitoare ca-
 re să înfățișeze, ca o premisă a țințelor
 politice, însăși ființa noastră etnică. Căci
 nu mai este indoială că o asemenea pro-
 pagandă este preferabilă uneia pur poli-
 tice: cea din urmă se clatină la adierea
 oricărui vânt, pe când cea dintâi acti-
 vează în străfunduri.

Deaceea este foarte binevenită publica-
 rea de către nemți a unei cărțuții care
 vorbește despre România prin graiul a 6
 conferințe ținute de 6 autorități ale cul-
 turii noastre. Seminarul romanic al Uni-
 versității Friedrich-Wilhelm din Berlin,
 în șiragul de cărți *Vom Leben und Wir-
 ken der Romanen, II. Rumänische Reihe*,
 editate de cunoscutul romanist *Ernst
 Gamillscheg*, înmănunchiază câteva con-
 ferințe, ținute la Berlin cu scopul, expri-
 mat în „Introducere” de E. G., „de a se
 apropia mai mult deolaltă popoarele”.

Adânc pătrunde în tainele sufletului
 românesc d. Iorga („*Rumänische See'e'*”),
 fixând câteva cadre pentru psihologia is-
 torică a ethnosului și a ethosului româ-
 nesc; și se întregește plastic cu d. Alex.
Tzigara-Samurcaș („*Alter und Bedeutung
 der Rumänischen Bauerkunst*”), subli-
 niind amândoi *autenticitatea* spiritului
 traco-roman, cu rețușeri străine. Despre
 literatura română modernă a vorbit d.
P. Ilcuș, dând o icoană simplă și clară.
 Evoluția și situația internațională a Ro-
 mâniei o delineară d. *N. Petrescu-Com-
 nen*, ministrul nostru în capitala Ger-
 maniei în *Das internationale Statut
 Rumäniens und seine geschichtlichen Vor-
 aussetzungen*, care are deasemenea un
pendant în sintetica și luminoasa repri-
 vire asupra istoriei Românilor a d. *I. I.
 Nistor* („*Rück- und Ausblick in die Ge-
 schichte Rumäniens*”). Aceasta din urmă
 se oprește mai îndelung asupra mult dis-
 cutatei continuități, și asupra primelor
 epoce ale istoriei noastre. Cea mai com-
 prehensivă și, în mare măsură, nouă, este
 conferința dlui *Sextil Pușcariu*, asupra
 înrăuirilor germane la noi („*Deutsche
 Kultureinflüsse auf das rumänisches
 Volk*”). Trasând liniile directoare ale
 unui studiu amplu asupra acestei proble-
 me, d. S. Pușcariu stabilește trei mo-
 mente capitale în desfășurarea ei: „in-
 demnul pentru introducerea limbii româ-
 nești în biserică, având drept rezultat
 fixarea limbii scrise, care a venit dela
 sașii luterani; — pregătirea unei atmo-
 sfere prielnice în Ardealul sec. XVIII
 pentru renașterea noastră latinistă, care
 fu răspândită cu mijloace și forme spe-
 cifice nemțești; — și, în sfârșit, în sec.
 XIX, influența romantismului german, ca-
 re a scutit România de formele necritice
 străine, legând cultura noastră nouă de
 aspecte spirituale vii”. Fiind neamul
 nostru până acum mai mult primitiv, de
 acum „trebuie să-și dea contribuția pro-
 priu la cultura generală”.

Aurel Decei.

Reviste

ABECEDARUL e o revistă liliputană de patru pagini — când îi merge mai bine se avântă până la opt — care provoacă uimirea. Cu reședința mobilă (Brad-Turda), gazeta aceasta, în formatul *Biletelor de papagal* — dar numai în format, căci în privința ținutei ea este de o încântătoare tinerețe și optimism — este cea mai fină apariție literară din Ardeal din câte s'au pomenit, în acest cimitir al tuturor încercărilor de acest soi, de la unire încoace. Și meritul celor doi redactori, Emil Giurgiuca și George Boldea, nu este numai acela de a fi risipit, în paginile ei, pe'trecute și cu mână plină, versuri fragede și note... fragile dar totdeauna sugestive, cu grație și frondă de adolescent, ci și acela de a fi știut să organizeze, cu un gust remarcabil, o serie de colaborări care aduc culori noi fără să colaboreze omogenitatea atmosferei.

Pentru a da probă de câtă artă autentică se poate cuprinde „în câțiva centimetrii patrați”, trimitem pe cititori la poezia din ultimul nr. a d-lui Giurgiuca (*Plâns*):

Când buzele noastre își sorb văpăia
[durută
Sufletele ni se împletesc în amar
Ca rădăcinile într'o piatră de hotar
A doi pomi ce în ramuri se sărută.

sau la *Elegia viorii* de G. Bobei publicată în nr. din 20—27 Iulie, la *Dorința* d-lui Boldea (într'unul din întâiele nre), la unele versuri de Șiclovanu, de Focșeneanu etc. etc.

BRAȘOVUL LITERAR. Nr. 10—11—12 (August).

Prezidează spiritul ales al d. Cincinat Pavelescu.

Într'un articol excesiv de literar d. I. Focșeneanu face o apropiere între O. Goga și Lucian Blaga găsind în ideologia celor doi poeți îndoitul aspect al orientării în care Ardealul trebuie să se regăsească: gândirea pragmatică și gândirea filosofică. D. Cantonieru publică un

fragment din romanul „Omul cu inima în palmă”. O schiță vioaie de Paul Constant, o sobră nuvelă (stil Slavici) de Al. Ceușianu, o mână de versuri (Cotruș, Giurgiuca, A. Marin, Șt. Baciș, Const. A. Mironescu, Erastia Peretz) întregesc materialul literar. Cronică foarte bogată (Pavelescu, Focșeneanu, Valeria Brănișce-Căliman, I. Al. Bran-Lemeny), vădește o orientare tradiționalistă.

ȚARA BARSEI (a. V., Iulie—August 1933) continuă să fie o arhivă vie și de bogată documentare a colțului de țară cu prestigioase tradiții de cultură ardeleană. Un studiu de vaste proporții despre *Iluzia dacică* iscălit de Aurel A. Mureșianu încearcă să răstoarne credințele noastre de până acum în existența unui stat dac înainte de venirea Romanilor. Deosebit de prețioase sunt „Insemnările dela biserica de pe Tocile” din comunicarea d. I. Mușlea, însemnări făcute de părintele Voina Pitiș și nepoții lui Bonifație Pitiș și Dimitrie Orghidan și cuprinzând date, amintiri despre zavera din 1821 și revoluția din 1848. Profesorul Ion Georgescu publică, după ms. dela Academie, o piesă de teatru în două acte („La o doză de știință zece doze de minte sănătoasă”) — necunoscută până acum — a lui G. Barițiu. Condeiful sprinten al dlui Axente Banciu închenărește cu însemnări variate materialul documentar.

I. Chinezu.

Insemnări

ADUNĂRILE generale ale Astei se țin neau, de obicei, în orașele de margine, fiindcă mai ales în aceste îndepărtate posturi de periferie era nevoie ca marile învățăminte pe cari o tradiție de trei șerturi de veac le-a sporit: desarmarea neînțelegerilor, trecerea în revistă a realităților și mai ales atenta verificare a tuturor amănunțelor unui plan de acțiune pentru viitor — să se desfășoare în semnul acelei masive solidarități românești care este viața inșiși a Asociațiunii.

Anul acesta, congresul, convocat pe ziua de 8 Septembrie, va fi găzduit de Braşov, — unul din Despărţăminte care, dacă nu are nevoie de îndemnuri, poate oferi, în schimb, exemplul unei activităţi din cele mai armonioase şi fecunde.

Ceea ce distinge în special acest Des-părţământ este autonomia lui bugetară. Intr'adevăr, Braşovul, asigurându-şi un izvor de venit propriu, prin administra-rea unui cinematograful local, a fost în stare să conceapă şi să realizeze cu succes cele mai îndrăzneţe iniţiative. Spiritul practic, gospodăresc, este întâiul lucru pe care trebuie să-l înveţe conducătorii celorlalte Despărţăminte dela aceşti Mărgineni, mândri cu drept cuvânt de vrednicia lor.

Adunarea generală dela Braşov, întâia pe care o conduce d. I. Moldovan, va da, credem, o dovadă publică despre bunele auspicii sub care Asociaţiunea noastră înnoită îşi continuă activitatea, într'un timp când posibilităţile unei acţiuni culturale de amploare sunt mai reduse decât oricând.

Iniţiative nouă au apărut în diferite părţi şi o emulaţie neobişnuită s'a stabilit între unele Despărţăminte, printre cari cităm doar pe cel din Sighet, organizatorul celei dintâi Universităţi ţărăneşti.

Organizaţia „Şoimii Carpaţilor”, sub conducerea hotărâtă a d-lui I. Haţieganu a intrat adânc în conştiinţa publică, şi a cucerit şi lumea satelor. Splendida demonstraţie de la 10 Mai din Cluj este o elocventă dovadă de câtă putere şi uimitoare frumuseţe ţărănească poate trezi la viaţă activitatea acestei organizaţii.

Să însemnăm, în sfârşit, revirimentul produs în sânul Astei prin intrarea unui grup numeros de intelectuali tineri în cadrele ei. Manifestarea din ziua de 1 Aprilie, când în cadrul unei sobre solemnităţi peste cincizeci de cărturari din noua generaţie s'au declarat ostaşi ai Astei, însuşindu-şi programul ei de muncă, este o cheazăie de continuitate nezdruncinată. „Gând Românesc”

INTR'O tăcere caracteristică pentru ne-păsarea cu care se trece la ordinea zilei peste orice nu este de domeniul veninoselor nimiciri politice, Şcoala de arte plastice se pregăteşte să părăsească Clujul pentru a-şi găsi un nou adăpost la Timişoara.

Pierdem, astfel, o instituţie care aducea o notă de tinereţe şi culoare în acest oraş sever şi academic, o instituţie care, într'o existenţă de şapte ani, a izbutit să-şi creeze, prin colaborarea tinerilor ei profesori, o expresie ce s'a impus cu prestigiu în viaţa artistică din Ardeal, cum au dovedit cele câteva expoziţii colective româno-maghiaro-săseşti, în care pânzele lui C. Bogdan, A. Ciupe, A. Demian şi sculpturile lui R. Ladea au însemnat o surpriză pentru minoritarii mai puţin iniţiaţi în lucrurile noastre şi o confirmare pentru cei care le-am urmărit, cu nădejde şi încredere, ascensiunea.

Nu ştiu ce duh de nestatornicie face ca şcoala să fie smulsă din mediul în care s'a plămădit şi pusă pe drumuri spre un destin necunoscut. Căci să nu ne facem iluzii: ea nu-şi va putea reface, în oraşul bănăţean, nici elementele de întâia necesitate, nici coeziunea şi ambianţa din care-şi trăgea forţa, aici. Am vrea să fim profeţi mincinoşi, dar câteva consideraţii elementare ne fac să stăruim în această neîncredere.

Academia de arte frumoase nu se poate imagina fără colaborarea universităţii. Invăţământul artistic nu se poate dispensa de studiul anatomiei, al esteticii şi istoriei artelor, studii pentru care, la Cluj, şcoala de arte frumoase avea la îndemână universitari specialişti pe care nu vedem bine de unde are să -i recruteze Timişoara, de crearea unor catedre de specialitate numai pentru nevoile şcolii neputând să fie vorba. Biblioteca seminarului de istoria artelor din Cluj dispune de un material intuitiv (reproducţii) în valoare de vreo trei milioane, colecţie care nu poate fi improvizată nici ea de pe o zi pe alta. Se ştie apoi că pentru elevii şcolii înscrişi la

secția pedagogică cu gândul de a deveni profesori de desen în învățământul secundar, frecventarea Seminarului pedagogic universitar era obligatorie; o altă instituție care lipsește la Timișoara.

Dar mai presus de toate acestea, cu greu se va închea acolo ceea ce face însăși viața oricărei mișcări artistice: atmosfera de însuflețire și receptivitate, isvorită aici din lumea universitară, cu studențimea ei numeroasă, din viața de teatru, din acel început de pinacotecă care este Colecția Ciofilec, etc.

Să privim acum și reversul medaliei. Ce se întâmplă după exodul școalei noastre? Ei bine, o nouă școală de artă se va deschide aici, în locul celei românești — o școală unghurească. Lucrările de pregătire sunt în toi. Arhitectul Kós, sculptorul Szervátiusz și pictorul Szolnay lucrează de zor. Proiectele lor sunt interesante. Ei intenționează să înlocuiască nu numai școala noastră dar să dea o mare atenție și artei industriale, organizând cursuri serale pentru meseriași și căutând să mobilizeze toate sursele de artă populară maghiară prin culegeri sistematice și prin utilizarea lor într'o artă decorativă căreia i se va da o atenție deosebită.

Ungurii înțeleg ce înseamnă concentrarea, coordonarea muncii. Cu mai bine de zece ani înainte un publicist unghur formula lozinca: *Clujul, capitală literară a Ardealului* („Gândirea" pleca cu puțin înainte dintre zidurile orașului). Noul așezământ se integrează — ați înțeles, sper — într'un sistem bine chibzuit; într'un sistem care e un avertisment pentru veșnicul nostru provizorat.

Șapte ani de zile Clujul, pepinieră de miniștrii, n'a fost în stare să găsească un local care să adăpostească cu demnitate migala rodnică a unor oameni devotați frumosului, ale căror nume vor stărui, totuși, în amintirea Ardealului, ceva mai îndelungat decât acelea ale excelențelor de totdeauna. „Lipsa de local" este unul din motivele pentru care școala cu un buget anual de mai puțin de

400,000 de lei trebuie să plece din orașul în care milioane grele putrezesc în zidiri începute în dimensiuni americane și rămase, firește, neisprăvite, din orașul cu catedrala zugrăvită de Bogdan și Demian, din orașul în care ultimul, cunoscut și de streini, a ilustrat câteva cărți unghurești, din orașul, în sfârșit, în care, ca mâine, vom vedea intrând motivele maghiare din Călățele, și ne vom întreba cu uimire: ce s'a ales din atâtea gânduri și planuri frumoase de artă românească?

E momentul să ne felicităm.

Să fim înțeleși însă. Nu o strâmtă considerație de patriotism local ne-a purtat condeiul scriind aceste rânduri. Vom fi cei dintâi care vom aplauda dacă vom auzi că la Timișoara se face treabă bună. Dar deocamdată, cu perspectivele nesigure în față, nu ne putem opri să nu formulăm rezerve.

Ion Chinezu

PRESA pentru popor a fost, în Ardealul dinainte de unire, harnică școală de lumină și civilizație și puternic chiag de solidaritate națională. Redactorii gazetelor săptămânale erau oameni de inimă mai mult decât de afaceri, ceea ce a făcut ca aceste gazete să ajungă la o răspândire în popor atât de mare, încât să le aducă și un important câștig editorilor. Faptul este paradoxal numai la aparență. Au fost ani când unele gazete populare au avut un tiraj de 12.000 exemplare.

După războiu, acest tiraj n'a fost depășit, cum ar fi fost de dorit, ba nici n'a mai fost atins. Și nu din vina redactorilor.

Cauzele decăderii presei populare s'au arătat la întâiul congres de breaslă, ținut aici în Cluj, la sfârșitul lunii Iunie. Ele sunt, în parte, inerente vremurilor schimbate pe cari le trăim. Amintim numai una: pătrunderea cotidianelor la sate. Alte cauze sunt de ordin general economic. Hârția este excesiv de scumpă și pentru gazetele populare mai scumpă decât pentru cotidiene. Apoi posta rurală

funcționează extrem de anevoios și, iarăși, pentru presa populară se percepe o taxă mai mare decât pentru cotidiene. Totatătea anomaliile cari trebuie să înceadă. Din fericire, grație stăruințelor președintelui Astei, d. Iuliu Moldovan, care a condus congresul, un început de îndreptare s'a și făcut.

Mai sunt și pricini cari privesc administrația singuraticelor gazete. Așa este problema desfacerii. D. Sebastian Stanca a propus cointeresarea preoților și a învățătorilor pentru o mai bună răspândire a gazetelor populare. Ideea ni se pare fericită.

Asociația presei populare, constituită cu acest prilej, va trebui să dea un nou avânt acestei presei.

Olimpiu Boitoș

LITERATURA revizionistă înregistrează, în timpul din urmă, câteva cărți ce trebuiesc semnalate. Ne mărginim, de data aceasta, la două din ele.

La Londra a apărut volumul „*The Hungarian Question in the British Parliament*” cuprinzând activitatea parlamentarilor englezi filomaghiari. Prefața cărții este semnată de d. Roland E. L. Vangham Williams, profesor de drept internațional care a studiat problema ungurească chiar în Ungaria. Dsa afirmă că tratatul dela Trianon n'a respectat dreptul de autodeterminare al popoarelor și pacea nu poate fi asigurată decât prin revizuire.

Se comentează apoi în această carte cuvântările rostite în Parlamentul englez, în chestia ungurească. Cea dintâi a fost interpelarea lordului Bryce, rostită în 16 Decembrie 1919 cu ocazia memoriului episcopilor maghiari din Ardeal, înaintat conferinței de pace. Vin apoi la rând cuvântările parlamentarilor Donald Mac Lean, Sir Samuel Hoare, dr. Graham, căpitanul Elliot, lord Montagu, Sir P. Magnus, Lord Robert Cecil, colonelul Wedgwood, Sir Robert Gower, Lord Buckmaster, Lord Charnwood, Lord Danefost, Lord Newton, Lord Sydenham, etc.

Cartea se încheie cu șapte anexe, tratând în mod tendențios istoria Ungariei, tratamentul minorităților înainte de război în această țară, nevinovăția Ungurilor în deslănțuirea războiului, incapacitatea tratatului dela Trianon, scrisoarea lui Millerand adresată guvernului maghiar, pierderile teritoriale ale Ungariei și, în sfârșit, consecințele economice ale tratatului dela Trianon.

D. Georges Roux, în broșura sa „*Reviser les traités?*” își reeditează argumentele revizioniste expuse într'o conferință ținută la Budapesta, la „Liga revizionistă”. Autorul arată că, în Franța, ideea revizionistă străbate cu greutate, deoarece opinia publică franceză este pentru „status quo”. Ideea revizionistă nu va putea câștiga pe Francezi, atâta timp cât aceștia nu se vor convinge că revizionismul este identic cu pacifismul. Iredentismul unguresc — spune d. G. Roux — nu poate fi desarmat decât prin revizuire. Ungaria ar putea să devină un aliat al Franței împotriva Germaniei. Redându-i-se teritoriile ce i se cuvin, Ungaria s'ar putea împăca în sfârșit și cu vecinii și n'ar fi silită să facă politică germanofilă. În privința aceasta — concludă d. Roux — politica franceză a fost și este fundamental greșită. Se impune deci o schimbare de atitudine în politica Franței. Tratatul dela Trianon care a nesocotit principiul naționalităților și a sacrificat, de dragul Micei Antante, trei milioane de Unguri, trebuie schimbat, tocmai în interesul ideii de pace.

„Argumentele” pentru „impăcarea” Ungurilor cu statele Micei Antante, cu prețul indicat de d. Roux — restituind adică Ungariei feudale teritorii locuite de neamuri care după lupte de veacuri și-au recăștigat libertatea — sunt, firește, atât de neserioase, încât ele n'ar putea induce în eroare decât pe cei complect desorientați.

C. I. Codarcea.

BULETINUL „ASTREI“

Harta căminurilor culturale din Basarabia

La congresul presei populare din Ardeal, care s'a ținut la Cluj, au participat și doi redactori ai „Cuvântului Moldovenesc“, singura gazetă pentru popor care există astăzi în provincia dintre Prut și Nistru. Ea apare acum sub egida „Astrei“, care a înviat-o în 1926, spre a nu lăsa Basarabia fără un organ românesc pentru popor și redactorii ei au reușit s'o transforme în cel mai bun ziar popular din toată țara românească, cu toată lipsa de sprijin din partea autorităților și a cărturarilor, de cari cu drept cuvânt se plâng inimoșii ei redactori.

Solii Basarabiei au arătat greutatea pe cari le întâmpină orice inițiativă românească, la ei acasă. Ei au condamnat mai întâi politicianismul, care și-a întins peste tot odioasa-i rețea, semănând dihonnia între oameni și paralizând orice avânt creator. Scrisul românesc găsește puțină prețuire în Basarabia, deoarece bătrânii, sau nu știu carte, sau citesc rușește, iar cei tineri sunt obișnuiți să primească gratuit publicațiile politice de propagandă, cari demoralizează lumea.

Cu toate aceste greutăți, acțiunea „Astrei“ arată rezultate frumoase la Basarabiei. Drul *Fr. Popu*, unul din cei doi redactori ai „Cuvântului Moldovenesc“, a arătat la congres o hartă a căminurilor culturale cari există astăzi pe pământul Basarabiei. Numărul lor se ridică la 420 și toate sunt active, toate își au biblioteca populară proprie, pe care n'o acopere praful și nici n'o mănâncă moliile,

după cum ne asigură d. Popu. În felul acesta toată Basarabia este împânzită de aceste focare de cultură, cari, cu timpul, își vor arăta roadele binefăcătoare, fără îndoială.

Bilanțul dela Suceag al Despărțământului clujan

Raportul pentru anul de activitate expirat l-a prezentat Despărțământul clujan în comuna Suceag, în cadrul unui festival popular.

Partea ideologică a acestui festival au susținut-o președintele Despărțământului, d. *Iuliu Hațieganu*, cu o cuvântare de îndemnuri naționale și d. inspector *Atanasie Popa*, care a vorbit despre crezul „Șoimilor“, iar partea distractivă d. *Ion Fărăianu* dela Teatrul Național din Cluj.

Localnicii și-au arătat vrednicia, cu acest prilej, prin frumoase exerciții de gimnastică și jocuri naționale, cultivate mai ales de organizația „Șoimii Carpaților“, care câștigă tot mai mult teren la sate, și printr'un cor mixt organizat de învățătorul *Vasile Trifu*.

Din raportul expus de secretarul Despărțământului, d. *Tiberiu Spârchez*, care cuprinde în cea mai mare parte fapte relevate în nrele anterioare ale revistei noastre, subliniem acum din nou frumoasa activitate a Despărțământelor de plasă și a Cercurilor culturale dependente de acest Despărțământ județean. În două comune, Baciș și Cojocna, există și înjghebări de muzee locale, iar Cojocna mai oferă și o revistă de folklor și artă.

populară. În comuna Aghireș s'au ținut în cursul acestui an 48 de șezători culturale, organizate în parte cu concursul „centrului” și în parte cu mijloace proprii.

Cifrele esențiale ale bilanțului dela Suceag sunt următoarele: 272 de șezători culturale, dintre cari numai 102 au fost realizate prin „deplasările” dela centru, iar restul se datoresc inițiativelor locale și un total de 480 de conferințe, cu subiecte culturale, medicale, sportive, etc.

Raportul bogat al Sighetului

Despărțământul din Sighet a avut în anul acesta o activitate excepțional de bogată. Din raportul condensat și substanțial, tipărit în ziarul local „Astra”, el însuși o faptă meritorie a acestei organizații, desprindem aceste roade frumoase:

Mai întâi o creștere a numărului membrilor, acest Despărțământ având astăzi aproape 500 de membri activi, 3 fondatori și 14 pe viață. Pentru realizarea unei munci sistematice, Despărțământul s'a divizat în secții (pentru oraș, pentru sate, medicală, sportivă, muzicală, a Șoimilor, de binefacere, a presei, de turism, a muzeului și a școlii superioare țărănești), cari toate și-au avut activitatea lor proprie.

Astra maramureșană a împărțit copiilor săraci manuale școlare în valoare de 10.000 lei; a distribuit școlaelor primare o mulțime de hărți și tablouri intuitive; a pregătit 23 de biblioteci populare gata spre a fi instalate în școliele tuturor comunelor frunțase din județ; și-a asigurat mijloacele materiale necesare pentru zidirea unei case naționale model în comuna Săpânța; iar în comuna Breb a pus bazele unei lăptării: întreprindere ce răspunde unei reale nevoi locale.

În orașul Sighet, Despărțământul a reorganizat biblioteca centrală; la fel s'a îngrijit de muzeul local, înființat din inițiativa profesorului G. Vornicu; a organizat un cor și o orhestră și pentru cultivarea sentimentului solidarității sociale

a aranjat dese „conveniri sociale” urmate de dans.

Pentru a-și crea resurse materiale s'a angajat la exploatarea băilor din Coștini, câștigată prin licitație publică și la exploatarea cinematografului „Reduta”.

Cea mai originală inițiativă rămâne însă școala superioară țărănească, organizată pentru întâia dată în țara noastră, după modelul școlaelor similare din Danemarca. Vom reveni asupra acestei instituții când vom avea în mână broșura specială pe care ne-o promise conducerea Despărțământului. Deocamdată ne mulțumim să arătăm că ea a fost organizată prin propriile mijloace ale Despărțământului, cu scopul de a le da sătenilor înscriși cunoștințe de gospodărie și de viață cetățenească, — nu atât cunoștințe teoretice, cât mai ales aplicări practice. Cursurile, cari au ținut timp de 5 săptămâni, s'au terminat cu un examen reușit, în urma căruia s'au distribuit și următoarele premii: 5000 puieti de măr, 11 truse de altoit, 10 cutii medicamente de prima necesitate, 10 coșuri sistematice pentru albine, 100 kgr. porumb de soiu, 30 cărți de agricultură, 10 cărți de pomicultură, 10 cărți de igienă și 25 cărți despre Astra.

Apreciem mai ales tendința practică a activității Despărțământului condus de zelosul și întreprinzătorul dr. V. Ilea.

Cinstirea memoriei lui Zaharia Boiu

Cine a avut ocazia să treacă, măcar odată, prin Sighișoara, nu se poate să nu fi aflat că în cetatea de pe Târnava Mare, animatorul mișcării românești este profesorul *Horia Teculescu*, președintele Despărțământului local al „Astrei”. Munca depusă în cadrele „Astrei” de acest distins intelectual va fi în acest buletin relevată în curând mai pe larg.

Deocamdată ne mulțumim a atrage atenția asupra comemorării împlinirii a 100 de ani de la nașterea luminătorului și semănătorului credinței strămoșești, Zaharia Boiu.

Cu această ocazie s'a pus și placa comemorativă cu inscripția:

In această casă s'a născut Zaharia Boiu 1834—1903, preot cu grai lăminat, sămănător al credinței strămoșești.

Așezatu-s'a acest semn de cinstire din partea bisericii ortodoxe române cu ajutorul „Astrei” și al liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, în anul Domnului 1933”.

Uu Despărțământ model — Brașovul

Un loc de frunte ocupă printre Despărțămintele „Astrei”, cel din Brașov. El poate servi ca model, atât în privința organizării muncii de propagandă culturală, pe care aceste organizații sunt chemate să o facă, cât și în ceea ce privește rezultatele pozitive obținute printr'o acțiune stăruitoare și sistematică.

Acțiunea culturală a acestui Despărțământ se desfășoară deopotrivă în orașul Brașov și în satele din județ.

În oraș ea a creat o seamă de instituții, cu atât mai necesare cu cât Brașovul contează printre orașele de elită ale țării, predestinat pentru funcția de important centru cultural, pe care și-o justifică și printr'un trecut bogat în fapte de cultură. Dintre aceste instituții vom aminti în rândul întâi Biblioteca, înființată înainte cu trei ani. Ea are o sală de lectură și o secție pentru împrumutarea cărților. O statistică pe anul trecut arată un total de 7308 cetitori, dintre cari 3263 au citit în sala de lectură iar 4045 au citit acasă, luând cărți cu împrumutul. Despărțământul Brașov a înființat un Conservator de muzică, care funcționează în bune condiții, fiind pus sub îngrijirea d-lor *Tiberiu Brediceanu* și *Constantin Bobescu*. În cursul anului acestuia, Despărțământul a dat viață nouă „Reuniunii de muzică Gh. Dima”, una dintre cele mai vechi reuniuni de acest fel, care în ultimul timp stagnase. Conducătorii Despărțământului mai sunt ocupați de ideea înființării unui Muzeu regional al „Țării Bârsei”. Pentruca a-

ceastă idee să poată lua ființă, este necesar un local corespunzător. O importanță egal de mare i se dă la Brașov și sportului, locul fiind potrivit pentru dezvoltarea atât a sporturilor de vară cât și a celor de iarnă. Pentru acțiunea de la sate, în afară de propaganda culturală propriu zisă, îndeplinită prin șezătorile culturale și prin conferințele ocazionale, actuala conducere a Despărțământului a elaborat un plan pentru realizarea „sătului model”. Este vorba de clădirea unei „Case Naționale”, care să cuprindă o bibliotecă și să adăpostească toate manifestările locale de ordin cultural, apoi de întreprinderea unei acțiuni de propagandă economică, prin încurajarea și stimularea inițiativelor particulare pentru ameliorarea muncii agricole, prin introducerea mijloacelor tehnice moderne cari servesc același scop și prin înființarea de cooperative de desfacere, menite să asigure revalorizarea produselor agricole locale. Paralel cu această acțiune economică se va desfășura una igienică-sanitară, care vizează atât igiena familiei și a căminului cât și aceea a comunei, privită ca o unitate organică.

Să însemnăm în sfârșit numele vrednicilor și harnicilor conducători ai acestui Despărțământ: Doctorul *Nicolae Căliman*, președinte și profesorul *Ion Colan*, secretar.

„Pentru adevăr și lumină”

Așa se intitulează broșura voluminoasă care cuprinde raportul foarte bogat în fapte prezentat de Despărțământul Sibiu al Astrei. Pus în nemijlocită legătură cu conducerea centrală, Despărțământul condus astăzi de inspectorul școlar *Silviu Țeposu* era menit să fie un fel de școală de aplicație a principiilor de propagandă culturală profesate de Asociațiunea ardeleană. De îndatorirea aceasta s'a achitat până acum în mod demn.

În cursul anului de activitate expirat, Despărțământul din Sibiu a avut peste o sută de deplasări la sate cu conferințe

de caracter economic, igienic și pur cultural. A stimulat activitate Cercurilor culturale locale, cari sporesc mereu, fiind ajutat în munca aceasta de cele cinci Despărțăminte de plasă existente. O atenție deosebită li s'a dat corurilor țărănești. În cursul anului 1933 a organizat un curs pentru pregătirea diriginților de coruri sătești, pus sub conducerea cunoșcuților profesori de muzică și compozitori Tim. Popovici și N. Oancea. Rezultatul a fost că în 24 de sate s'au înființat imediat astfel de coruri, dintre cari apoi unele au organizat concursuri.

În orașul Sibiu s'au ținut două cicluri de conferințe, unul special pentru corpul ofițeresc și reangajații armatei. Trebuie relevată cu laudă colaborarea pe care o realizează acest Despărțământ între cor-

pul ofițeresc, corpurile profesionale și cele culturale din localitate, pentru atingerea scopurilor sale. „Universitatea populară” a acționat mai ales în mijlocul meseriașilor, organizând festivaluri culturale și conferințe timp de aproape trei luni.

Despărțământul are și o secție a „Șoimilor”, condusă de vicepreședintele dr. *L. Ionașiu*, care numără peste 100 de membri activi și peste 300 ajutători.

Un mijloc admirabil pentru stimularea progresului cultural, practicat de acest Despărțământ la sate, este distribuirea de premii: cântăreților distinși din gură sau din fluer, copiilor mai sănătoși și mai îngrijiți, sătenilor cari au cetit în cursul anului mai multe cărți și celor cari poartă cele mai frumoase costume românești.

AM PRIMIT LA REDACȚIE:

- Al. David*, Bibliografia lucrărilor privitoare la Basarabia apărute
dela 1918 incoace. Chișinău, 1933. Tip. Eparhială.
- G. Roiban*, Miresme de ogor. Versuri. Turnu Severin, 1932. Tip.
L. Niculescu și Ion N. Bojneagu.
- Brașovul Literar*, Brașov. Iunie 1933.
- Societatea de Măine*, Cluj. Iunie 1933.
- L'Europe Centrale*, Praha. Anul VIII, n^{re}le 25—32.
- Erdélyi Fiatalok*, Cluj. Anul IV, nr. 1, 2.
- Abece dar*, Turda. Anul I, n^{re}le 8—16.
- Erdélyi Múzeum*, Cluj. 1933, nr. 4—6.
- Țara Bârsei*, Brașov. Iulie—August 1933.
- Satul și Școala*, Cluj. Mai, Iunie 1933.
- Crainicul Cetății*, Burdujeni. Iunie 1933.
- Korunk*, Cluj. Ianuarie—Iunie 1933.
- Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, Sibiu. Ian.—Sept. 1933.
- Hotarul*, Arad. Anul I, nr. 1, 2.
- Revista Institutului Social Banat—Crișana*, Timișoara. An. I, 1.
- Arhivele Basarabiei*, Chișinău. Aprilie—Iunie 1933.
- Arhivele Olteniei*, Craiova. Mai—August 1933.
-

GÂND ROMÂNESC

ANUL I. No. 3-4.

IULIE—AUGUST 1933

CUPRINSUL:

- Traian Herseni*, Filosofia timpului pierdut.
Victor Papilian, Trădare. (Nuvelă fantastică).
G. B. D., O definiție a filosofiei la Eminescu.
Emil Isac, Someșul Moșilor...
G. Bogdan-Duică, Scrisoare dela Avram Iancul.
Emil Cioran, Sub semnul ireparabilului.
Radu Brateș, Troița.
Valeriu Pușcariu, Ghețarul dela Scărișoara.
Mircea Marc, Vânt de Dobroea.
Victor Jinga, Criza economică mondială și „rezultatele“ conferinței dela Londra.
D. Șt. Petruțiu, „Telegraful Român“ și literatura de peste Carpați.

CRONICI

- CRONICA IDEILOR. *Ion Chinezu*, Al. Dima, Aspecte și atitudini ideologice.
CRONICA LITERARĂ. *Ion Breazu*, Lucian Blaga, La cumpăna apelor; *I. Chinezu*, Aron Cotruș, Printre oameni în mers.
CRONICA TEATRULUI. *Olimpîiu Boitoș*, Pentru funcția artistică a teatrului.

MIȘCAREA CULTURALĂ

- CĂRȚI: *P. Sterian*, Pregătiri pentru călătoria din urmă (Radu Brateș); *E. Gamillscheg*, Vom Leben und Wirken der Romanen. II. Rumänische Reihe (Aurel Decei). — REVISTE: Abecedar; Brașovul Literar; Țara Bârsei. (Ion Chinezu). — INSEMĂNĂRI de O. Boitoș, I. Chinezu, C. I. Codarcea.

BULETINUL ASTREI

- Harta căminurilor culturale din Basarabia; Bilanțul dela Suceag al Despărțământului clujan; Raportul bogat al Sighetului; Cinstirea memoriei lui Zaharia Boiu; Un Despărțământ model — Brașovul; „Pentru adevăr și lumină“.

Tipografia „Cartea Românească“ Cluj, Calea Dorobanților No 14.

LEI 30.—